

2020

TARİH ABD

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA ASKA

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**1923-1938 YILLARI ARASINDA BALKANLARDAN
BANDIRMA VE ERDEK'E GELEN GÖÇMENLER VE
KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA ASKA

GAZİANTEP
2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**1923-1938 YILLARI ARASINDA BALKANLARDAN
BANDIRMA VE ERDEK'E GELEN GÖÇMENLER VE
KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA ASKA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR

GAZİANTEP
2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**1923-1938 Yılları Arasında Balkanlardan Bandırma ve Erdek'e Gelen
Göçmenler ve Karşılaştıkları Sorunlar**

ESRA ASKA

Tez Savunma Tarihi

Sosyal Bilimler Enstitü Onayı

.....

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak geçerli şartları sağladığını onaylıyorum.

.....

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun bir şekilde hazırladığım tez çalışmada;

- Tez içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullandığım verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

ESRA ASKA

ÖZET

1923-1938 YILLARI ARASINDA BALKANLARDAN BANDIRMA VE ERDEK'E GELEN GÖÇMENLER VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

ASKA, Esra

Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR

Ağustos 2020, 174 sayfa

Osmanlı Beyliği, Gelibolu üzerinden 1354 tarihinde Balkan Yarımadası'na geçmiş ve sonrasında 1361 yılında Edirne'yi fethetmiştir. Kosova Meydan Savaşı (1389) ile Sırbistan, Türk hâkimiyeti altına girmiştir. Ardından Yıldırım Bayezid döneminde Niğbolu Savaşı (1396) ile Haçlı ordusu yenilgiye uğratılıp Osmanlı Türklerinin Balkan topraklarındaki hâkimiyeti devam ettirilmiştir. 1463 yılına gelindiğinde ise Fatih Sultan Mehmed döneminde Bosna'nın fethedilmesi sonucunda Osmanlı yönetiminin etkisi Dalmaçya sahillerine kadar ulaşmıştır. Balkan fetihleri Fatih'in ölümünden sonra duraklasa da Kanuni Sultan Süleyman'ın 1521'de Belgrad'ı alması sonrasında fetihlerin yönü değişerek Katolikliğin hüküm sürdüğü Kuzey Dalmaçya, Kuzeybatı Hırvatistan ve Slovenya bölgeleri Osmanlı idaresi haricinde kalmıştır. Sırasıyla önce Macaristan sonra Habsburg idarelerinin eline geçerek II. Dünya Savaşı'na kadar onlar buralarda varlıklarını korumuşlardır. Orta Avrupa'nın büyük kısmındaki Osmanlı etkisi, 1699 Karlofça Antlaşması'yla sona ermiştir. Rusya, Çarlığı Deli Petro ile altın çağını yaşamaya başlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren ise; Balkanlardaki halkları kendi menfaatleri istikametinde kullanarak, Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflatmak maksadıyla ayaklandırmaya başlamışlardır. Çıkan isyanlar sonucunda Balkanlarda huzur kalmamıştır. Balkan Savaşları'nın da ortaya çıkmasıyla Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti sona ermiş ve savaşlar sonrasında göç hareketleri yaşanmıştır. Son olarak ise; zorunlu göç (mübadele) ile Balkanlardan Anadolu'ya göçler başlamıştır.

Anahtar kelimeler: Rumeli, Balkanlar, Çimpe, İsyanlar, Balkan Savaşları, Zorunlu göç (mübadele)

ABSTRACT

BANDIRMA AND ERDEK FROM THE BALKANS BETWEEN THE YEARS 1923 -1938 MİGRANTS AND PROBLEMS FACED

ASKA, Esra

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Süleyman ÜNÜVAR

August 2020, 174 pages

After Passing through Balkan Peninsula in 1354 over the Ottoman Principality Gallipoli, they conquered Edirne in 1361. After the Battle of Kosova (1389), Serbia came under Turkish domination. In the year of 1396 as a result of the conquest of Bosnia during the reign of Sultan Mehmed the Conqueror, the influence of the Ottoman administration reached the beaches of Dalmatia. After receiving the Belgrade, the direction of the conquest changed and the regions of Northern Dalmatia, Northwestern Croatia and Slovenia, where Catholicism prevailed, were excluded from the Ottoman rule. Before Hungary fell into the hands of the Habsburg administrations and protected their presence in these regions until World War II. The Ottoman influence in most of Central Europe ended with the Treaty of Karlofça in 1699. From the 18th century onwards, the peoples in the Balkans started to revolt in order to weaken the Ottoman Empire by using their own interests. In the Balkans, where there was no peace as a result of the revolts, with the emergence of the Balkan wars, the Ottoman domination in the Balkans ended. Immigration movements took place after the wars.

Keywords: Rumelia Balkans, Cimpe, Rebellions, Balkan Wars, Forced migration (exchange)

ÖNSÖZ

1923-1938 Yılları Arasında Balkanlar'dan Bandırma Erdek'e Gelen Göçmenler ve Karşılaştıkları Sorunlar adlı çalışmayla amacım öncelikle yaşanan sorunların neler olduğunu ortaya koymaktır. Sonrasında ise; bu sorunlara nasıl yaklaşıldığı ve çözümü için ne gibi çalışmalar yapıldığını anlatmaktır. 1354 yılında Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'ye geçişi ile birlikte Türklerin Balkanlardaki faaliyetleri ve Balkan coğrafyasındaki ilerlemeleri, burayı yurt edinmeleri ve daha sonrasında buradan isyan, savaş ve zorunlu göç gibi zorlayıcı sebepler neticesinde ayrılmaları tarih içerisinde uzun bir zaman sürecinde gerçekleşmiştir. Balkanlara giden bu insanların torunları yaklaşık 550 yıl sonra yine zorlu uzun bir süreç yaşamak zorunda kalmışlardır. Yakın tarihimizde yaşanmış olan bu dramı hem araştırmacılara ışık tutması yol göstermesi için hem de yeni nesillere ulaştırmak için orijinal belgelerden faydalanılarak aktarmayı amaçladım. Bu çalışmamda, Balkan coğrafyasından zorunlu göç (mübadele) ile gelmiş olan mübadillerin özellikle de Bandırma ve Erdek'e yerleştirilmiş olanların karşılaşmış oldukları sorunları tarihsel sürece bağlı kalarak; yazılı ve sözlü kaynaklardan faydalanıp bunlara Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivlerinden edinmiş olduğum arşiv belgelerini de ekleyip konuyu ana hatlarıyla anlatmaya çalıştım. Birinci bölümde Balkan Yarımadası, Rumeli ve Trakya'nın tarihi ve coğrafi özellikleri ile ilgili bilgileri aktardıktan sonra burada olan savaşları ve isyanların sebepleri ve etkileri üzerine değerlendirmelerde bulundum. İkinci bölümde Lozan'da ve mübadele öncesi mübadele ile ilgili yapılan çalışmalara ilişkin bilgiler verdim. Üçüncü bölümde de göç kavramı ile göç çeşitlerinin neler olduğu, bunların nasıl oluştuğundan bahsettikten sonra, iskân kavramının tanımını yaparak göçleri ve iskân işlemlerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olan Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin kuruluşu ve çalışmalarıyla ilgili bilgileri tablolar eşliğinde sundum. Bu çalışmalar sırasında Kızılay (eski adıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti)'ın da sağlamış olduğu katkılara da değindim. Dördüncü bölümde, öncelikle göçmenlerin yerleşim alanı olan Bandırma, Erdek ve Marmara Adasını tanıtıcı bilgileri sunduktan sonra, ana konum olan Bandırma ve Erdek'e gelen göçmenlerin iskân edilmeleri ile karşılaştıkları sorunları arşiv belgelerinden örneklerle ortaya koyarak o dönem içerisinde bunlarla ilgili yapılan çalışmaları ve yazışmaları aktararak dönemin koşulları hakkında bilgi verdim. Beşinci bölümde de mübadillerin Türkiye'ye sağladıkları faydalar, Müslüman burjuvazi oluşturma çabaları, mübadillerin sosyal yaşımı ve uyum sorunları ile bunların çözüme kavuşturulması gibi konuları ele aldım.

Günümüze kadar mübadele, mübadiller ve de mübadillerin karşılaşmış oldukları sorunlar ile ilgili eserler az da olsa kaleme alınmıştır. Çalışmama kaynak ararken de bu kaynak azlığı ve çalıştığım yerleşim alanı ile ilgili daha önce çalışılmamış olması da çalışmanın zorlayıcı ve de sınırlayıcı yanını oluşturmuştur. Bu alanda Cumhuriyet arşivi ve dönemin gazeteleri ve dönemin hatıratları tarayarak,

sınırlayıcı yanları bu sayede aşmaya çalıştım. Ayrıca kaynak araştırması yönteminin yanında alan çalışması da yaptım. Bu bağlamda birkaç mübadil yakını ve yetkiliyle görüşmeler gerçekleştirdim. Bu görüştüğüm kişilerden de aileleri ve yakınlarına ait bilgi ve belgeleri toplayarak çalışmama ekledim. 1923-1938 yılları arasında Balkanlardan Bandırma ve Erdek'e gelenlerin karşılaşmış olduğu sorunları toplamış olduğum bu bilgi ve belgelerle daha derli toplu ve ayrıntılı olarak sunulması hedefine kısmen de olsa ulaştım. Tezimi hazırlamamda yol gösteren, değerli hocam; Dr. Süleyman Ünüvar'a, mübadil yakınları Sayın Hüseyin Üner, Sayın Türkan Öztürk, Sayın Alper Yapan'a ve Erdek Giritliler Derneği Eski Başkanı Hüseyin Sunay'a ve Yeni Başkanı Derya Verim'e ulaşmamı sağlayan gazeteci Sayın Önder Balıkçı'ya ve Erdek Belediye Başkanı Mimar Hüseyin Sarı'ya ve yine gazeteci Sayın Önder Balıkçı'nın aracılığıyla mübadele yazı ve çalışmalarıyla bilinen değerli gazeteci Sayın İskender Özsoy'a ve Lozan Mübadilleri Vakfı Sekreteri Sayın Sefer Güvenç'e ve tez süresince gösterdikleri sabır ve incelikten dolayı sevgili anneme ve babama teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Esra ASKA
Gaziantep, 2020

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	x
RESİM LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
I. GİRİŞ	1
II. RUMELİ ADININ KÖKENİ İLE BALKAN VE TRAKYA TERİMLERİ	2
A. Balkan –Rumeli Coğrafyası.....	3
1. Osmanlı Dönemindeki Balkan Fetihleri	3
B. Rumeli’ye Geçiş.....	3
C. Osmanlıların Rumeli’de Yapmış Olduğu Fetihlerin Faydası	5
1. Balkanlarda Çıkan İsyanlar ve Nedenleri	5
a. Sırp İsyanı	6
b. Yunan İsyanı.....	7
c. Mora İsyanı	9
d. Girit İsyanı	10
2. 1877-1878 Osmanlı –Rus savaşı (93 Harbi)	12
a. 13 Mart 1878 Ayestefanos Antlaşması	13
b. Berlin Kongresi ve Berlin Antlaşması (13 Haziran-13 Temmuz 1878).....	14
3. Balkan Savaşları ve Sonuçlarının Osmanlı Devleti ’ne Etkisi	15
D. İsyan ve Savaşların Göçlerin Oluşumu Üzerindeki Etkisi.....	16
İKİNCİ BÖLÜM	18
LOZAN’DA VE MÜBADELE ÖNCESİ MÜBADELE İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	18

I. LOZAN BARIŞ KONFERANSI VE NÜFUS MÜBADELESİ.....	19
A. Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol.....	23
B. Protokol Sonrasında Yaşanan Gelişmeler.....	24
C. Mübadele Protokolü ve Karma Komisyonun Yapmış Olduğu Çalışmalar.....	25
D. Türkiye Açısından Mübadele Sözleşmesinin Önemi.....	27
II. GELEN MÜBADİLLERİN YUNANİSTAN'DAKİ MAL KAYITLARI VE TASFİYE TALEPNAMELERİ	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	30
GÖÇ VE İSKÂN	30
I. GÖÇ KAVRAMI VE GÖÇ ÇEŞİTLERİ	30
II. TÜRKİYE'DE GÖÇ KAVRAMI VE GELİŞİMİ	31
A. Cumhuriyet Dönemi'nde Göçler.....	32
B. Muhacir, Göçmen, Mülteci Adlandırmaları ve Mübadele Kavramı, Mübadele Göçleri ve Süreci	33
C. İskân Yasalarının Değerlendirilmesini Kolaylaştıran Tanımlar	36
III. MÜBADELE İMAR VE İSKÂN VEKÂLETİNİN KURULUŞU	37
IV. MUSTAFA NECATİ VE VEKÂLETTE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR	38
V. MÜBADELE İLE GELEN GÖÇMENLERİN TÜRKİYE'YE GETİRİLMELERİ	40
VI. TALİMATNAMELER	43
A. İaşe Talimatnamesi	43
B. Misafirhaneler Talimatnamesi	45
VII. MÜBADELE SÜRECİNDE TÜRK KIZILAYI'NIN ÇALIŞMALARI	46
VIII. HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN MÜBADELEDE UYGULANMAK ÜZERE SAPTADIĞI PROGRAM	47
IX. MÜBADİLLERE YAPILAN YARDIMLAR	48
X. MÜBADİLLERİN TÜRKİYE'YE SEVKLERİNİN BAŞLANGICI ESNASINDA VE SONRASINDA YAŞANAN SORUNLAR.....	51
XI. GÖÇMENLERİN BARINMA SORUNLARINI GİDERMEK İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR.....	54
XII. SANATKÂR (ZANAATKÂR) MÜBADİLLERE YAPILAN YARDIMLAR	54
A. Mübadele Göçmenlerinin İskânında Karşılaşılan Sorunlar	55
B. Karşılan Sorunlara Karşı Mübadillerin Oluşturdıkları Mübadele Cemiyeti.....	58
XIII. MÜBADELE İMAR VE İSKÂN VEKÂLETİNİN KALDIRILMASI.....	58
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	60
BANDIRMA VE ERDEK'E GELEN GÖÇMENLERİN İSKÂN EDİLMELERİ İLE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR.....	60
I. GÖÇMENLERİN YERLEŞİM ALANLARI.....	60
A. Göçmenlerin Yerleştirildiği Bandırmanın Tarihçesi	60
B. Göçmenlerin Yerleştirildiği Erdek'in Tarihçesi.....	62
C. Göçmenlerin Yerleştirildiği Marmara Adası'nın Tarihçesi	62
II. GÖÇMENLER İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR VE GÖÇMENLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR.....	64

III. ERDEK'E YERLEŞTİRİLEN BİRİNCİ KUŞAK MÜBADİLLERLE VE MÜBADİL YAKINIYLA ÖNCEDEN GERÇEKLEŞTİRİLEN GÖRÜŞMELERDEN ALINTILAR	69
A. Ali Abak.....	69
B. Ayşe Çam.....	70
C. Emine Ordukaya.....	71
D. Fatmatüz Zehra Yıldırım.....	71
E. Hüseyin Organ.....	72
F. Mehmet Özalp	72
G. Mübadil yakını Alper Yapan	73
IV. ERDEK'İN MÜBADİL KÖYLERİ VE TARİHÇELERİ.....	74
A. Aşağı Yapıcı Köyü.....	74
B. Ballıpınar Köyü.....	74
C. Narlı Köyü.....	75
D. Ocaklar Köyü	75
E. Yukarı Yapıcı Köyü	76
V. MÜBADİL YAKINLARIYLA YAPILAN GÖRÜŞMELER	76
A. Türkan Akdağ Öztürk Görüşmesi.....	76
B. Erdek Belediye Başkanı Mimar Hüseyin Sarı Görüşmesi	80
C. Hüseyin Sunay Görüşmesi	81
D. Hüseyin Üner Görüşmesi.....	82
E. Derya Verim Görüşmesi.....	83
VI. MÜBADİL YAKINLARININ KENDİ ARŞİVLERİNDEN BELGELER.....	85
A. Emval-i Gayr-i Menkule Cetveli 1	86
B. Zeytinlik Bağ Bahçe Dönüm Cetvelleri 1	89
C. Zeytinlik Bağ Bahçe Dönüm Cetvelleri 2	92
D. Zeytinlik Bağ Bahçe Dönüm Cetvelleri 3.....	96
E. İhtar, Tasfiye Talepnamesi, Müstedinin Hüviyeti.....	98
F. Vekâletname	100
G. İstimlak Edilmiş Emlaka Dair Belge	101
H. Müsadere Edilen Emvalin Beyanına Dair Belge	102
I. Nüfus ve Askerlik Kayıt Belgesi.....	103
İ. Tütün ve Tömbeki Yetiştiriciliği İzin Belgesi.....	104
J. Bandırma Eski Hapishanesi Taaffuzhane	105
BEŞİNCİ BÖLÜM	106
NÜFUS MÜBADELESİYLE GELEN GÖÇMENLERİN TÜRKİYE'YE KATKISI.....	106
I. MÜSLÜMAN BURJUVAZİNİN OLUŞMASI	107
II. TÜRK -YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNİN EKONOMİYE YANSIMASI. 108	
A. Mübadele ve Ulusal Ekonomi Yaratma Çabaları	108
B. Mübadele Sonucu Sosyal Değişim ve Uyum.....	109
SONUÇ.....	112
KAYNAKLAR	115
EKLER.....	119
EK A. ARŞİV BELGELERİ	120

EK A.1. 272-0-0-11/16-69-1 Tarih: 28.11.1923 Yunanistan'daki Emlak-i İslamiye Hakkında Mütalaanamenin Gönderilmesine Dair Belge.....	121
EK A.2. 272-0-0-11-16-68-1 Tarih: 23.10.1923 Mübadeleye Tabi Ahaliden Kendi İmkânlarıyla Gelmek İsteyenlere Müsaade Edileceğine Dair Belge.....	122
EK A.3. 272-0-0-11/17-71-1 Tarih: 01.01.1924 Muhtaç Göçmenler İçin Kızılay Tarafından Gönderilen Giyecek, Yatak ve Battaniyelerin Teslim Alınarak Cins ve Miktarlarının Bildirilmesine Dair Belge	123
EK A.4. 272-0-0-11/17-79-3 Tarih: 16.03.1924 Erdek'teki Göçmen Hastaların İlaç ve Sağlık Personeli Giderlerinin Bandırmadaki Kızılay Heyeti Tarafından Karşılanacağına Dair Belge.....	124
EK A.5. 272-0-0—11/17-71-5 Tarih: 03.01.1924 Emvali Metruke Evlerine Mübadil Yerleştirilmesi İçin Tahliye Ettirilmesi ve Tasfiye Komisyonlarınca İdare Edilen Satış ve Kiralama İşlemlerinde Yolsuzluklara da Meydan Verilmemesine Dair Belge	125
EK A.6. 272-0-0-10/2-10-2 Tarih: 01.02.1920 Emvali Metrukeye ait Muamelat Cetvellerinin Erdek Kaymakamlığına Yazılarak, Neticenin Bildirilmesine Dair Belge	127
EK A.7. 272.-0-0-11/16-65-8 Tarih: 11.06.1923 Bandırmada Kendisine Verilen Evin Elinden Alınmak İstendiğine Dair Rumeli Muhacirlerinden Cabir'in Çektiği Telgrafın Tahkik Edilmesine Dair Belge	128
EK A.8. 272-0-0-11/16-68-7 Tarih: 08.11.1923 Erdek Kazasının İmarı İçin Kanun Hazırlandıktan Sonra Yardım Yapılabileceğine Dair Belge	129
EK A.9. 272-0-0-11 / 17-74-11 Tarih: 28.01.1924 Halil ve Arkadaşlarının Erdek'e İskân Edilmelerine Dair Belge	131
EK A.10. 272-0-0-11/17-78-21 Tarih: 15.03.1924 Deniz Yoluyla Bandırma'ya Gelen Muhacirlerden Belediye Namına Kayıkçılar Tarafından Bir Ücret Alınıp Alınmadığının Bildirilmesine Dair Belge	132
EK A.11. 272-0-0-12 / 43-60-23 Tarih: 04.01.1925 Girit Mübadillerinden Kandiyeli Ali'nin Erdek'ten Menemen'e İsteddiği İskân Naklinin Mümkün Olmadığına Dair Belge	134
EK A.12. 272-0-0-12 / 45-76-14 Tarih: 11.08.1925 Şarköy'de İskan Edilen Mübadil Muhacirlerden Süleyman Selim ve Arkadaşlarının, Vodinelilerin Olduğu Mudanya veya Erdek'e Nakil İsteklerine Dair Belge.....	135
EK A.13. 272-0-0-12 / 45-78-20 Tarih: 22.09.1925 Girit'in Kandiye Mübadillerinden Ömer Oğlu Hasan'ın Erdek'teki Akrabalarının Yanına Gitmesine İzin Verildiğine Dair Belge	136
EK A.14. 272-0-0-12 / 47-89-34 Tarih: 26.02.1926 Vodine Mübadillerinden Ahmet Oğlu Ali'nin Erdek'te Akrabalarının Yanında İskân Edilebileceğine Dair Belge	137
EK A.15. 272-0-0-12 / 49-99-12 Tarih: 19.09.1926 Karacaova Mübadillerinden İbrahim Oğlu Hüseyin'in Erdek'te Kayıt ve İskânının Uygun Görüldüğüne Dair Belge	138
EK A.16. 272-0-0-12 / 55-136-8 Tarih: 08.10.1927 Yanya Mübadillerinden Olup, Bandırma'da İskân Edilen Abdulkerim'in Talip Olduğu Emval-i Gayr-i Menkulinin Kanunlar Çerçevesinde Kendisine Verilmesi İsteğine Dair Belge	139
EK B. YUNAN VE TÜRK HALKLARININ MÜBADELESİNE İLİŞKİN SÖZLEŞME VE PROTOKOLÜ TAM METNİ	140
EK C. KANUN VE GAZETE ÖRNEĞİ	148

EK C.1. 2510 İskân Kanunu T.C.Resmi Gazetesi	149
EK C.2. Halk Dergisinde Muhacirlerin Evleriyle İlgili Yazı.....	150

EK D. ERDEK’TE YAŞAMIŞ BİRİNCİ KUŞAK MÜBADİLLERİN

RESİMLERİ..... 151

EK D.1. Ali Abak.....	152
EK D.2. Ayşe Çam.....	153
EK D.3. Emine Ordukaya	154
EK D.4. Fatmatüz Zehra Yıldırım.....	155
EK D.5. Hüseyin Organ	156
EK D.6. Mehmet Özalp.....	157

ÖZGEÇMİŞ..... 158



TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 3.1. Yıl içinde mübadil, muhacir ve mülteci sıfatıyla gelen göçmenler.....	32
Tablo 3.2. Yurdumuza göçmen ve mübadil olarak gelenlerle sığınanlar 1923-1938.....	33
Tablo 3.3. İskân uygulaması kapsamına giren unsurlar	36
Tablo 3.4. Mübadele İmar Vekâletinin merkez teşkilatı	39
Tablo 3.5. Türkiye'ye gemilerle gelen muhacirlerin yaklaşık sayısı (1923-1924) ..	41
Tablo 3.6. Girit'ten Türkiye'ye gemiyle gelen muhacirler(15 Aralık 1923-31 Mart 1924).....	41
Tablo 3.7. Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin bütçe dağılımı	42
Tablo 3.8. Adi iskâna tabi tutulanlar	42
Tablo 3.9. Taaffuzhane (karantina) çalışmaları (1924-1938).....	43
Tablo 3.10. 1924 yılında kurulan misafirhaneler ve kapasiteleri	45
Tablo 3.11. Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin hazırladığı mıntıka alanları.....	45
Tablo 3.12. Mıntıka alanlarındaki nüfus sayısı	46
Tablo 3.13. Türkiye'de faaliyet gösteren Kızılay imdad-ı sıhhi (acil sağlık) heyetleri.....	48
Tablo 3.14. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) tarafından mıntıkalara tahsis edilen nakil araçları	48
Tablo 3.15. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)'nin göçmenler için yaptığı harcama listesi	49
Tablo 3.16. 1924 yılında mevcuda eklenen yatak ve personel tablosu	51
Tablo 3.17. Göçmen, mübadil ve mültecilere yapılan masraflar.....	55
Tablo 3.18. Mübadillere verilmesi düşünülen alet ve gereçlerin parasal değeri	56
Tablo 3.19. Türkiye'de 1934 yılına kadar iskânla ilgili yapılan yasal düzenlemeler	56
Tablo 3.20. Türk Hükümetinin 1923-1928 yılları arasında Türk mübadillerin yerleştirilmesi için yaptığı harcamalar	57
Tablo 3.21. 1921-1928 yılları arasında Türk Hükümeti tarafından iskân edilen kişilerin toplamı.....	57
Tablo 4.1. Bandırma'nın künyesi	62
Tablo 4.2. Erdek'in künyesi	62
Tablo 4.3. Marmara Adası'nın künyesi (Preme)	64

RESİM LİSTESİSayfa No

Resim EK D.1. Ali Abak	152
Resim EK D.2. Ayşe Çam	153
Resim EK D.3. Emine Ordukaya	154
Resim EK D.4. Fatmatüz Zehra Yıldırım	155
Resim EK D.5. Hüseyin Organ	156
Resim EK D.6. Mehmet Özalp	157

KISALTMALAR

B	: Baskı
Bkz	: Bakınız
BMM	: Büyük Millet Meclisi
C	: Cilt
ÇTTAD	: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
DC	: Düstur Cilt
DT	: Düstur Tertip
KK	: Karma Komisyon
KS	: Kanun Sayısı
RGS	: Resmi Gazete Sayısı
s	: Sayfa
S	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayıncılık
YGT	: Yürürlüğe Giriş Tarihi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

I. GİRİŞ

Balkan Yarımadası, tarihin her döneminde coğrafi açıdan olduğu kadar tarihi açıdan da büyük önem taşımıştır. Balkanların bu kadar önemli olmasında; coğrafi ve tarihi iki etki söz konusudur. Coğrafi etki; geçiş bölgesi olması, tarihi etki ise hâkim olan devlet veya devletlerin jeostratejik ve jeopolitik olarak Avrupa, Asya ve Orta Doğu'da da hâkim gücü elinde bulundurarak uzun süre dünyaya kendini kanıtlaması olarak açıklanmaktadır. Bunun yanında Balkanlar üzerinde etnik çeşitliliğin ve bu çeşitliliğin oluşturduğu kaçınılmaz geçişgenliğin etkileri de tarih boyunca yaşanan olaylarla birçok kez gözlemlenmiştir.

Araştırmanın amacı; Balkanların coğrafyası ve de bu coğrafyada yaşanan olayların kısa bir biçimde kronolojik olarak anlatılmasından sonra burada yaşananların Balkanlardaki isyanların oluşmasına etkileri ve bunu takip eden süreçte çıkan savaşların bölgede sebep olduğu göçler konusu ve nihayet ana konu olan Mübadele Sözleşmesi ile 1923-1938 yılları arasında Balkanlardan Bandırma ve Erdek'e gelenlerin karşılaşmış olduğu sorunlar ele alınmıştır. Mübadele öncesinde ve sonrasında meydana gelen gelişmeler aktararak, karşılaşılan bu sorunlarla ilgili hangi kuruluşların kurulduğu ve neler yapıldığı anlatılmıştır.

Yöntem olarak, 1923-1938 yılları arasında Balkanlardan Erdek'e gelenlerin karşılaştıkları sorunlar adlı bu araştırma çalışmasında tarih biliminde kullanılan; kaynak arama (tarama), tasnif (sınıflandırma), tahlil (çözümleme), tenkit (eleştiri) ve terkip (sentez) yöntemlerinden faydalanılmıştır. Konuyla ilgili arşiv kaynakları, kitaplar, makaleler ve internet kaynakları taranmıştır. Daha sonra elde edilen veriler tasnif edilmiş, olaylar kendi zaman aralığı içinde ve koşullarında değerlendirilmek üzere veriler bulunarak konularına göre sınıflandırılmış, bunlar da birleştirilerek yorumlanmıştır. Dönemi yaşayan kişilere ulaşmak mümkün olmadığı için o dönemi

yaşamış olan kişilerin yakınlarından edinilen bilgilere başvurulmuş olup bu bilgiler objektif olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi'nden de yararlanılmıştır. T.C. Resmî gazetesinde yer alan İskân Kanunu'ndan örnek sunulmuştur. Dönem içinde yayımlanan bir dergiden konuyla ilgili bir bölüm paylaşılmıştır. Mübadele Sözleşmesi ile Erdek'e gelen mübadillerin yakınlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sırasında ailelerine dair edinilen bilgilerden de faydalanılmıştır.

II. RUMELİ ADININ KÖKENİ İLE BALKAN VE TRAKYA TERİMLERİ

“Rumeli: Osmanlıların Balkan coğrafyasına verdikleri coğrafi ad ve bu bölgeyi içine alan eyalettir. Bizanslıların kendileri ve ülkeleri için kullandıkları Romaioi, Romania kelimeleri ise, İslam dünyasında onların Rum, Doğu Roma İmparatorluğu ülkesinin de “Biladü'r Rum” veya “Memleketü'r Rum” şeklinde tanınmasını sağlamıştır. Anadolu'nun Türk İslam hâkimiyeti altına girmesinden sonra Rum adıyla Bizans idaresinde bulunmuş olup Rum tabirinin, Anadolu'yu gösteren bir coğrafi ad olarak kullanımı yaygınlaşmıştır. Batılı seyyahlar, XIII. yüzyılda Türklerin idaresindeki Anadolu'ya Turquemenia (Turquie) ve Bizans İmparatorluğu'na bağlı yerlere (Romania) diyorlardı. Nihayet bu tabir daha çok Ortodoks Yunan mezhebinin hâkim olduğu Balkan Yarımadası'nı ifade etmekte kullanılmaya başlandı. Osmanlı Türkleri, Balkanlar için Rum-ili adını Romania'dan almış ve Anadolu'ya karşı denizin ötesindeki Bizanslılardan fethettikleri bölgeler için kullanmışlardır. Yalnız Rum adı ise eski anlamını koruyarak Anadolu'da Selçukluların hâkim olduğu yerleri gösteren coğrafi bir ad olarak kalmıştır”.¹

Balkan terimi ise terim olarak; ağaçlarla kaplı dağlar silsilesi şeklinde ifade edilen Türkçe bir terimdir. Bu şekilde ifade edilen terim içinde, kalan bölgenin doğal bir merkezi bulunmamaktadır. Bölge ile kuzeydeki Karpatları birbiriyle ayıran büyük dağ silsileleri, Balkan halkları (Karadeniz, Ege Denizi, Yunan Denizi ve Adriyatik Denizi ile çevrilmiş olan Balkan Yarımadası'nın halkları) ile set oluşturan bir dağ silsilesidir. Bu dağ silsilesi güneyde Pindus Dağları ve Yunanistan sırasınca devam etmektedir. Bu dağ silsilesinin yanı sıra bölgede temel nehir sistemini, Tuna ile bu nehre dökülen Drava, Tisa, Sava, Morova, İsker, Seret ve Prut nehirleri oluşturmaktadır.²

“Trakya terimi de Greklerin, Thrake, Latinlerin Thracia olarak adlandırdığı Trakya, Avrupa'nın güneydoğusunda Asya'ya doğru sokulan en uç yarımadadır. Başka bir ifade ile Balkanların güneydoğu kesimine Trakya adı verilmektedir. Günümüz Trakyası denildiğinde de Bulgaristan'ın güney kesimi, Yunanistan'ın Thraki yönetim bölgesi ve Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki arazileri anlaşılmaktadır.”³

¹ İNALCIK, Halil, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 35, Rumeli, 2008, s. 232.

² JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi 1, 18. ve 19. Yüzyıllar*, İstanbul, Küre Yayınları, 6. B., 2018, s. 1.

³ GÜNEY, Emrullah, GÜNEY, Umut, *Türkiye Coğrafyasının Uygarlıkları: Anadolu'nun, Trakya'nın Tarihi Coğrafya Bölgeleri ve Antik Kentleri*, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. B., 2015, s. 63.

A. Balkan –Rumeli Coğrafyası

Osmanlı Devleti tarafından Rumeli olarak adlandırılan eyalet / bölge olarak bilinmektedir. Karadeniz'in kuzey kıyılarında bulunan Kefe, Azak kalesi civarı, Moldovya ve Romanya'nın Karadeniz sahil şeridi Tuna ve Sava nehirlerinin güneyi, Uno nehrinin batısı, Kırka nehri çevresi, Adriyatik Denizi'nin doğusu, Akdeniz'in kuzeyi, Ege, Marmara ve Karadeniz'in batısında bulunan çok geniş bir alanı içermektedir. Bu bölge idari anlamda değil yalnızca coğrafi anlamda Türkler tarafından "Balkanlar" olarak da ifade edilmiştir. Adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden almış bulunmaktadır. İlk zamanlar bu dağ silsilelerinin adı olarak kullanılan Balkan, sonraları tüm Rumeli'yi ifade eden ad olarak kullanılmaya başlanmıştır. Balkanlar üç tarafı denizlerle çevrili olan dağlık olan bir bölgeden oluşmuştur. Bu yarımada ismini veren Balkan dağları ise; Bulgaristan'ı doğudan batıya ikiye bölmektedir. Bu özelliği sayesinde tarih boyunca kuzeyden gelen ordulara karşı iyi bir askeri engel oluşturmuştur. Sırbistan ve Makedonya dağlık bölgesinin devamı olan Rodop Dağları Bulgaristan'ın güneyinde bulunmaktadır. Trakya'nın kuzeyinden geçip; Karadeniz kıyılarında Yıldız Dağları adıyla son bulmaktadır.⁴

1. Osmanlı Dönemindeki Balkan Fetihleri

B. Rumeli'ye Geçiş

Osmanlıların Rumeli'ye geçiş tarihi hemen hemen yayımlanan bütün kaynaklarda 1353 olarak ifade edilse de Osmanlı kuvvetleri 1353'ten önce de defalarca ve büyük miktarda kuvvetlerle Rumeli'ye geçmişlerdir. İlk defa 1322 tarihinde Bizanslıların iç savaş halinde oluşlarından yararlanan Osmanlı kuvvetleri bu geçişi gerçekleştirmiştir. Daha sonra 1329 tarihinde yapılan Pelekanon (Eskihisar) Savaşı'nın arkasından Orhan Bey tarafından gönderilen kuvvetler Meriç Nehri'nin denize ulaştığı yerin batısına doğru gitmiş olsalar da başarılı olamamışlardır. Bunu takip eden 1331 tarihinde 15 bin kişiden oluşan bir Osmanlı kuvvetinin Trakya'ya

⁴ T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (Yay. Haz. ÖZKILINÇ, Ahmet, COŞKUN, Ali, SİVRİDAĞ, Abdullah), *Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Ankara, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2013, s. 3, https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/elektronik-yayinlar/Rumeli_eyaleti.pdf (16.10.2019).

ulaştığı görülmektedir. Yine 1334 tarihine bakıldığında Türk askerlerinin Trakya'da faaliyette olduğu görülmektedir.⁵

1341 tarihinde III. (Genç) Andronikos'un ölümüyle yerine dokuz yaşındaki oğlu V. Yuannis Paleologos Bizans tahtına geçmiştir. Ve Grandömistik Kantakuzen de III. (Genç) Andronikos'un vasiyeti üzerine küçük yaşta olan imparatora vasi tayin edilmiştir. Vesayetten dolayı Kantakuzen tahta geçerek görevine başlamıştır. Kendisi aleyhinde olan taht entrikalarına çokça üzülen Kantakuzen, Dimatoka'ya giderek burada imparatorluğunu ilan edip Aydınoğlu Umur Beyin de desteğini alarak üç seneden fazla rakipleriyle mücadele etmiştir. 1344 tarihinde ise Umur Bey'in kendisine yaptığı son yardım sonrasında Aydınoğlu'nun önerisiyle Kantakuzen, Osmanoğlu Orhan Bey'den yardım talep etmiştir. Bu sırada Kantakuzen'in rakiplerinden asıl imparator V. Yuannis'in annesi Anna da Orhan Bey'den yardım talebinde bulunmuştur. Fakat Orhan Bey, tarafına ulaşan bu yardım taleplerine karşılık olarak Kantakuzen'in safını seçmiş ve ona 1345 tarihinde altı bin kişi ile yardım etmiştir. Kantakuzen bu sayede Edirne ile Karadeniz sahillerini kendi hâkimiyetine almayı başarmıştır. Ve dahası Orhan Bey, Kantakuzen'in kızı Teodora ile evlenerek 1349 tarihinde Kantakuzen'e yirmi bin kişilik bir yardımcı ek kuvvet göndermiştir. Bu hareketiyle Selanik'i almak isteyen Sırp Kralı İstefan Duşan'ın buradaki hareketlerine son vererek Selanik'i kurtarmıştır. Bu mücadeleler devam ederken Osmanlı kuvvetleri de Rumeli'deki hareketlerini sürdürmüştür. Kantakuzen ve annesi ile uğraşırken bu uğraşmayı fırsat bilen Bulgar ve Sırlarla da mücadele etmek durumunda kalınca Orhan Bey'den kendisine yapacağı yardıma karşılık üs olarak Osmanlılara Gelibolu Yarımadası'ndaki Çimpe (Tzympe)'yi vermeyi vadetmiştir. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa yönetimindeki yirmi bin kişilik Türk kuvvetiyle Kantakuzen kuşatma altında bulunan Edirne ile esir edilmiş olan oğlu Mateos'u kurtarmıştır. Süleyman Paşa daha sonra Osmanlılara terk edilen Çimpe veya Çimbi kalesine bir miktar kuvvet bırakmıştır. Bir zaman sonra da Gelibolu şehir ve limanı Süleyman Paşa tarafından alınarak Rumeli'de yerleşmek için bir yer elde edilmiştir.⁶

⁵ AFYONCU, Erhan, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2018, s. 51.

⁶ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt. 1, Ankara, TTK Yayınları, 2016, s. 155-157.

C. Osmanlıların Rumeli’de Yapmış Olduğu Fetihlerin Faydası

Osmanlıların Rumeli fetihlerine başladığı sırada Balkanlar, siyasi birlikten yoksun olan birçok devletçik ve feodal senyörlük şeklinde parçalanmış haldedir. Hatta Sırp İmparatorluğu’nun kuzeyinde bulunan Macaristan, batısında ve güneyinde yer alan Venedik ise; bu siyasi parçalanmışlıktan faydalanarak, Balkanlarda yayılma politikası uygulamışlardır. Bu iki devletin siyasi ve askeri güçlerinin yanında Katoliklik de etkili bir güçtür. Balkanların Ortodoks olan halkı bu iki devletin gücünü benimsemeseler de bunlar karşısında direnecek siyasi ve askeri güçleri de bulunmamaktadır. Adeta Katolik olmaya mahkûm bir haldedirler. Osmanlılar ise yapmış oldukları fetih hareketleriyle Venedik ve Macaristan’ın Balkanlar’a yayılmasını önleyip kendi hâkimiyetleriyle Balkanlarda Ortodoks mezhebinin varlığını devam ettirmesini sağlamıştır. Bunun yanında Osmanlıların milli kiliselere destek olması Ortodokslar üzerinde Helen etkisi ve gücünün sona ermesine neden olmuştur. Bu desteğe örnek olarak XVI. yüzyılda Sokullu Mehmet Paşa’nın yardımlarıyla kurulmuş olan Sırp Milli Kilisesi’ni göstermek mümkündür. Osmanlıların göstermiş olduğu fayda Balkanları, parçalanmışlıktan kurtararak imparatorlukla bütünleşerek ekonomik açıdan da gelişmeler göstermesine yardımcı olmuştur. Bu sayede Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’da bulunan pek çok şehir huzurlu bir ortama kavuşarak büyüyüp gelişme göstermiştir.⁷

1. Balkanlarda Çıkan İsyânlar ve Nedenleri

Balkan Yarımadası’nda ortaya çıkan isyanlar, 1804 ile 1887 yıllarını içine alan, ulusal isyanlar ve bunlar neticesinde yeni yönetimlerin kurulmasını konu alan dönemi içermektedir. Bahsi geçen yıllarda bağımsız Yunanistan, Sırbistan ve Romanya ile birlikte özerk olarak Bulgaristan kurulmuştur. Ulusal hareketlerin yükselişinin gözlemlenmiş olduğu bir başka yer ise Arnavutluk’tur. Devrimsel niteliklere sahip ilk hareketler, Belgrad Paşalığında, Tuna eyaletleri ile Mora Yarımadası ve Rumeli de dâhil olmak üzere buralarda yüzyılın ilk otuz yılı içinde üç ayrı bölgede cereyan etmiştir.⁸ Bu hareketlerin çıkmasında Avrupalı devletler birer birer veya birlikte, etkili olmuşlardır. Bu etkilerini, 1830’larda Yunan Krallığı’nın şeklini almasında, 1856 yılında Tuna prensliklerinin organize edilmesinde, 1878’de özerk Bulgaristan’ın ve 1913’te de Arnavutluk hükümetinin kurulmasına karar

⁷ AFYONCU, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, s. 647-648.

⁸ JELAVICH, *Balkan Tarihi 1, 18.ve 19.Yüzyıllar*, s. 195.

vermelerinde göstermişlerdir. Sonrasında da büyük güçler, birçok defa bu devletlerin iç işlerine karışmıştır. Sonraki zamanlarda da Balkan liderleri sadece Babiali ile değil, aynı vakitlerde de arkalarında askeri, siyasi ve iktisadi olarak çok güçlü olan Avrupa devletleriyle de mücadele etmek zorunda kalmıştır.⁹

Yunan isyanı bilindiğinin aksine; Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilen ilk ulusçu ayaklanma değildir. Daha önce Sırlar ayaklanmışlardır. Şimdi bu husus göz önünde bulundurularak isyanlar kronolojik olarak; Sırp, Yunan, Mora, Girit İsyanı şeklinde açıklanmaya çalışılacaktır.

a. Sırp İsyanı

Balkanlarda milli karakterli olarak görülen ilk isyan Sırp isyanıdır. Bu isyan hareketi başlangıçta mahalli yeniçerilere ve ayanlara karşı bir direnme olarak başlamışsa da 1804 tarihinde Sırların lideri Kara Yorgi tarafından milli bir ayaklanma hareketine dönüştürülmüştür. 1806-1812 Osmanlı Rus Savaşları sırasında Ruslar, Sırlara da askeri olarak yardımda bulunmuşlardır. Bunun yanında Bükreş Antlaşması'nın Sırlarla ilgili maddesinin uygulanmaması nedeniyle Osmanlı kuvvetleri 7 Ekim 1813'te Sırbistan'a girip isyancı kuvvetlerini etkisiz hale getirmiştir. Bu sebeple de Kara Yorgi Avusturya'ya kaçmak mecburiyetinde kalmıştır. Sırp isyanı kısa bir zaman duraksamaya uğradıysa da 1815'te Miloş Obroneviç'in başknezliğe seçilmiş olması Kara Yorgi taraftarı olan Sırların yeniden isyan etmelerine neden olmuştur. Ocak 1816'da ise II. Mahmut, Miloş Obroneviç'i bütün Sırbistan'ın başknezi olarak tanıyarak Sırlara kendi meclisi ve ordusu olan muhtar bir prenslik statüsü vermiştir.¹⁰ Sırlara tanınmış olan bu muhtariyet 7 Ekim 1826 Akkirman, 14 Eylül 1829 Ruslarla gerçekleştirilen antlaşmalarla da doğrulanmıştır. 1830 Eylül'ünde ise bir senet verilerek Miloş Obroneviç soyuna veraset yoluyla ulaşan muhtar ile Sırbistan'ın kurulması resmîyet kazanmıştır.¹¹ 1830 tarihli muhtariyetten 1878 tarihindeki bağımsızlık sürecine kadar Sırbistan içeride ve dışarıda birçok gelişmeyle karşı karşıya kalmıştır. İçeride yaşanan gelişmelerden kasıt, Obrenoviç ve Karacorceviç hanedanlıkları arasındaki taht mücadeleleri ve devlet adamları arasındaki güç çekişmeleridir. Dışarıda yaşanan gelişmelerden kasıt ise; Sırbistan'ın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde sergilemiş olduğu tavır

⁹ JELAVICH, *Balkan Tarihi 1, 18.ve 19.Yüzyıllar*, s. 258.

¹⁰ YALÇINKAYA, M. Alaeddin, YILMAZÇELİK, İbrahim, *Osmanlı Tarihi El Kitabı, Beşinci Bölüm, Yeniden Yapılanma*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012, s. 468.

¹¹ YALÇINKAYA, YILMAZÇELİK, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, s. 469.

yönetimdeki başkneze göre şekillenecek fakat Sırbistan açısından değişmeden kalacak olan tek şey bağımsızlığa giden yolda gelmiş olduğu ileri durumudur.¹² 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na önceden katılmamış olan Sırlar, Plevne'nin elden çıkması sonrası yeniden Osmanlı Devleti'ne savaş açmışlardır. 13 Temmuz 1878 tarihinde savaşın bitiminde imzalanan Berlin Antlaşması sonucunda Sırbistan, güneye doğru sınırlarını genişletme durumuna erişmiştir. Osmanlı Devleti Sırlar karşısında 1830 yılından 1878 yılına kadar geçmiş olan bu 48 yıllık zaman diliminde, içinde bulunduğu şartlar dâhilinde önlemler olsa da bir yandan yeni bir Sırp isyanını göze alamadığı için bir yandan da Avrupa devletlerinin yaşanan olaylara karışma ihtimalini düşündüğü için eli kolu bağlanmış ve başarıya ulaşamamıştır. Sırbistan ise çıkmış olduğu bu bağımsızlık yolu mücadelesinde amaçlarına erişmiş olsa da Karacorceviç ve Obrenoviç hanedan ailelerinin birbirleriyle olan çekişmeleri bağımsızlık sonrasında da sürmüş ve Sırbistan tarihinde kanlı hadiselerin ardı arkası kesilmemiştir.¹³

b. Yunan İsyanı

Bu isyan üç aşama halinde gerçekleşmiştir. İlki; Yunan İsyanı ve sonrasında Osmanlı Rus Savaşı (1821-1830) oluşmuştur. İkincisi; Bulgar ayaklanması ile başlamıştır (1876-1878). Osmanlı Rus Savaşı ile devam etmiştir. Üçüncü ve son aşama ise; Makedonya ayaklanması ve ardından Birinci ve İkinci Balkan Savaşları (1912-1913) ile son bulmuştur.¹⁴ Tarihte Türklere karşı aynı hedefler etrafında birleştirilerek oluşturulan üç ayrı Yunan isyan grubu vardır: 1. Kuzey Yunanistan Grubu: Palikaryalar adıyla da bilinen grup, toprakları Epir'de bulunan, eski zamanlardan beri dağlık yörelerde eşkıyalık yapan oldukça karışık şekildeki gruplar ve hatta zamanla içinde din de değiştirmiş Arnavutlardan oluşan gruptur. 2. Manyat Grubu: Yunanlıların asırlardır Manyat adıyla bildiği bölgedir. Manyat bölgesinde yaşayan halklar içinde olan, çoğunlukla işleri Mora Yarımadası'nda olduğundan sürekli olarak anarşi eylemlerini ve isyanları destekleyen gruptur. 3. Mora Grubu: Armatörler grubudur. Ergolik Körfezi'nin yakınlarındaki ve yarımadaının batısındaki Hidra, Spetta bir de Psaca adalarındaki eski zamanlardan beri imtiyaza sahip olmaları

¹² ÖZKAN, Ayşe, *Miloştan Milana Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, İstanbul, IQ Kültür Yayıncılık, 2011, s. 327.

¹³ ÖZKAN, *Miloştan Milana Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, s. 330.

¹⁴ ŞİMŞİR, Bilal, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kırımlar, Kıyımlar, Göçler, 1821-1913*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2017, s. 25-26.

sebebiyle zenginleşip etkin bir bölge halkı oldukları ve sahibi oldukları liman kıyılarında korsan gemilerine karşı Ege’de ve Akdeniz’de ateşli toplar bulunduran güvenceli gruptur.¹⁵ 18. yüzyılda Osmanlı Devleti içerisindeki Rum grupların genel durumuna bakıldığında ellerinde bulundurdıkları zenginliklerle ferah bir şekilde yaşadıkları için durumlarından memnun oldukları görülmüştür. Fakat o dönemde diğer ayanlar gibi Tepedelenli Ali Paşa’nın da devlet denetimine tabi tutulmak istenmesi sırasındaki ortaya çıkan huzursuzluklar Rumlar arasında da bir ayaklanmanın oluşmasına imkân tanımıştır. Diğer taraftan da 1814’de Odesa’da Helen emelini güden ve Filik-i Eterniya adıyla kurulmuş olan ilk cemiyet bu huzursuzluk ortamına destek sağlayarak isyanı körüklemiştir. Bu derneğin arkasında desteğiyle yer alan Rus Çarı, Bizans’ı yeniden canlandırmak amacını gütmüştür. Bu amaca birçok şubelerini de Mora, Tesalya, Atina ve diğer bölgelerde gizlice açarak katkı sağlamıştır. Bu çalışmalar karşında karşı bir güç olarak çalışan kişi ise; Tepedelenli Ali Paşa ve oğulları olmuştur. Halet efendinin II. Mahmud’u yanlış yönlendirmesi sonucu Tepedelenli ve oğulları 1820 Nisan’ında görevlerinden azledilmişlerdir. Rumlara karşı direnen güç de böylece ortadan kalkmıştır. Ali Paşa da bu durumun sonucunda 23 Mayıs 1820’de Osmanlı’ya karşı Yunan milliyetçileriyle birleşmiştir. Osmanlı kuvvetleri 1820 yılının Ağustos ayında Tepedelenli ve oğullarını Yanya’da kuşatmıştır. Osmanlı 24 Ocak 1822’de ise Tepedelenli ve oğullarını idam etmiştir. Bunu takiben doğan otorite boşluğu sonucunda da 1821’de Eflak –Boğdan da Aleksander İpsilanti isyan etmiştir. Daha sonra İpsilanti’nin kardeşi Demetrius da Mart 1821’de Mora’da isyan hareketi başlatmıştır. Osmanlı güçleri 7 Haziran 1821’de Alexander İpsilanti güçlerini dağıtmıştır. İpsilanti Macaristan’a kaçmıştır. Çar’dan gelmesini beklediği yardım ise Metternich etkisiyle kesintiye uğramıştır. Ve daha sonra Metternich, İpsilanti’yi yakalatırarak mahkûm etmiştir.¹⁶ Üç büyük devlet (İngiltere, Fransa ve Rusya) Yunan isyanının konuşulacağı bir konferans yapma kararı almıştır. Adı geçen devletler kendi aralarında yapmış oldukları görüşmeler sonrasında 6 Temmuz 1827’de Londra Antlaşması’nı imzalayarak özerk bir Yunanistan kurulması için karar almışlardır.¹⁷ 3 Şubat 1830 tarihinde imzalanmış olan Londra Antlaşmasıyla

¹⁵ BORAY, E. Ferit, *İsyanlar Osmanlı’dan Cumhuriyet’e*, İstanbul, Kamer Yayınları, 2013, s. 150-151.

¹⁶ YALÇINKAYA, YILMAZÇELİK, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, s. 473.

¹⁷ DEMİRHAN, Hasan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, İstanbul, İdil Yayıncılık, 2016, s. 378.

Yunanistan artık bağımsız bir devlet olmuştur. Yapılan bu antlaşmayı Osmanlı Devleti 24 Nisan 1830 tarihinde içinde bulunduğu durum sebebiyle kabul etmiştir. Başlangıçta tamamen yerel liderleri tarafından yağma amacıyla gerçekleştirilen ve de çokta düzenli olmayan Yunan isyanı, İngiltere ve diğer Avrupa devletlerinin de desteğiyle sonuca ulaşmıştır.¹⁸

c. Mora İsyanı

Mora'da çıkan isyana bütün halk katılmıştır. İsyanın idaresini büyük papazlar ellerine almışlardır. Bütün Rumları Türklere karşı savaşa davet eden kişi ise Patras Patriği Pol Germanos olmuştur. Bu şekilde isyan, milli ve dini bir karakter olarak gelişmeye başlamıştır. İsyan karşısında İslam ahalisi ve askerler kalelere giderek savunmaya geçmişlerdir. Ancak bu kuvvetlere yardım gelmediği için kaleler de birer birer düşmüştür. Merkez olan Tripoliçede de aynı durum söz konusu olmuştur. Denizlerde de yine Türk filolarına karşı Rum ticaret gemileri harekete geçmiştir. Ve isyanı bütün adalara yaymışlardır.¹⁹ İsyan kısa sürede büyüyerek tüm Orta ve Güney Yunanistan ve Ege Adalarına 1821 Nisan sonunda yayılmıştır. Buradaki Müslüman ahali geniş bir katliamla kitleler halinde öldürülmüştür. Mal ve toprakları da sahiplenilmiştir. Bu hareketlerin sonucunda Filik-i Etery'a destek olduğu öğrenilen Patrik V. Gregor ve beraberindeki metropolit, Fenerli Rum beyler ile tüccarlar 23 Nisan 1823'te devlete ihanet sebebiyle idam edilmişlerdir. Bu olaylar devam ederken 1823'te çıkar grupları arasındaki mücadeleler nedeniyle iç savaş çıkmıştır. Osmanlının isyanı bastıramaması ve bunun sonucunda ona olan güven sorunuyla birlikte Avrupa'da Türkler aleyhine yoğun bir propaganda hareketi görülmeye başlanmıştır. Osmanlı bunun üzerine Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın yardımını istemiştir. M. Ali Paşa Şubat 1825'te isyanı bastırmıştır. Nisan 1826'da da Osmanlı kuvvetleri Mora'nın merkezini almışlardır.²⁰ Osmanlı güçleri isyana anında müdahale etmişlerdir. Avrupalılar ise artık sakınmadan bağımsız bir Rum devleti istediklerini ifade etmeye başlamışlardır. M. Ali Paşa'nın başarılı müdahalesine karşılık bir hareket olarak 1827 Navarin Baskını ile bunu hayata geçirmişlerdir.²¹

¹⁸ DEMİRHAN, Hasan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, s. 379.

¹⁹ KARAL, Z. Enver, *Osmanlı Tarihi*, Cilt. 5, Ankara, TTK Yayınları, 4. B., 1983, s. 112-113.

²⁰ YALÇINKAYA, YILMAZÇELİK, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, s. 474-475.

²¹ ÖRENÇ, F. Ali, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2. B., 2011, s. 97.

d. Girit İsyanı

Girit'in tarih boyunca önemli bir yer olarak görülmesinde, Akdeniz'in en büyük beş adasından biri olmasının yanı sıra Avrupalı ve Asyalı milletlerin deniz üzerindeki ulaşım adası oluşu etkili olmuştur. 1821 yılında başlayan Mora isyanları kısa sürede yayılmış ve bu yayılma alanı zamanla Girit'i de içine almıştır. Böylece Girit 1821 yılından 1913'e kadar askeri ve siyasi gelişmelerin odak noktasında olmuştur. Yunanistan'ın bağımsızlığının tanınmasına olanak sağlayan 1830 yılında düzenlenmiş olan Londra Konferansı'yla Girit'in durumu uluslararası bir sorun niteliğini kazanmıştır. Fakat 1840 yılındaki Londra Antlaşması sonucunda Girit'in Osmanlı Devleti'nde kalmış olması bölgede Mısırlı Mehmet Ali Paşa'nın reformist hareketlerine karşı yeğlenmiştir. Ancak Giritli Rumlar Yunanistan'a dâhil olma isteği taşıdıkları için 1841'de Mısır kuvvetleri bölgeden çekilince tekrar isyan etmek istemişlerse de bu istekleri gerçekleşmemiş, isyan kısa sürede bastırılmıştır. 1862 yılında ise Yunanistan'ın çıkarmış olduğu isyanlar sebebiyle, Yunan Kralı Othon tahtından edilerek yerine Danimarka Prensi Guillaume geçirilmiştir. Bu prens karısı tarafından sahip olduğu akrabalık bağı (Rus prensesi ile evli) gerekçesiyle İngiltere himayesinde olan Yedi Ada İngiltere tarafından 26 Mart 1864'te Yunanistan'a dâhil olmuştur. 8 Nisan 1865 tarihinde ise Babıali yönetimi bu duruma onay vermiştir. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Yunanistan Girit'i elde etmeye odaklanmıştır. Osmanlı Devleti ise bölgeye Kaptanı Derya Ahmet Paşa'yı, Sami Paşa'yı, Hüseyin Avni Paşa'yı gönderirken İsmail Paşa'yı da vali olarak görevlendirmiştir.²² Asiler Epitropia'da toplanmışlar ve daha önceden söylemiş oldukları isteklerinin geri çevrilmesini fırsata çevirerek silahlı saldırıda bulunacaklarını Girit'teki konsoloslarına bildirmişlerdir. Babıali'nin kendilerine cevap olarak yazmış olduğu yazıyı da eklemişlerdir. Daha sonra ise Giritliler Millet Meclisi halinde toplandıklarını ilan ederek amaçlarını 23 Ağustos 1866'da Yunan gazetelerine açıklamışlardır. Böylece Girit isyanı başlamıştır. Bu isyanın lideri Hacı Mihal olmuştur. Hacı Mihal Giritlilerin hepsini isyana dâhil etmeye çalışmıştır. Ve bunun için yayımlamış olduğu beyannamede Giritlilere "her kim silahını yanına alıp bana katılmazsa evini ve yakınlarını yakacağım" demiştir. Bu beyannamenin yaymış olduğu korku ile Ağustos ayının sonlarına doğru 12.000 kişi silahlanmış ve adanın dağlık kesimlerinde savaşmak için harekete geçmeye başlamıştır. Yeterli kuvvet

²² BORAY, *İsyanlar Osmanlı'dan Cumhuriyet'e*, s. 197.

sayısına ulaşınca asilerin meclisi 2 Eylül'de ada üzerinde bulunan Türk hâkimiyetini kabul etmediklerini ve Girit'in Yunanistan'a ilhakını ilan ettiklerini açıklamıştır. İsyanın böyle bir hal alması sonunda İslam ahalisi kalelere sığınırken Hristiyan tebaa dağlara ve dağlık kesimlere çıkmaya başlamışlardır.²³ Bu safhada isyan süreci tarihi seyrinde üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşama Eylül 1866'dan Kasım 1866'ya kadar sürmüştür. Burada Osmanlı Devleti isyanları bastırmak için Mustafa Naili Paşa'yı görevlendirmiştir. Mustafa Naili Paşa Yunan gönüllüleri ile Vafe'de asilerini yenmeyi başarmıştır. Resmo bölgesi'nde harekâta geçmiştir. Bu bölgede (Arkadi Manastırı'nda) Girit İhtilal Komitesi'nin merkezi vardır. Mustafa Paşa, Manastır başı Gavriil ile Garnizon komutanı Dimakopulos'a ültimatom vermiştir. Bu reddedildiğinde ise 8 Kasım 1866 tarihinde Mustafa Paşa Manastır'a kuvvet göndermiştir. Buradaki çarpışmalarda Hristiyanlar cephaneliği patlatmıştır. Bu hareketleriyle de Avrupa basınında milli kahraman olarak görülmüşlerdir. İkinci aşamayı Laşid ve İskafiye adı verilen bölgelerde çıkan isyanlar oluşturmaktadır. Bu isyanlar da Nisan ayından 1867 sonbaharına kadar sürmüştür. Osmanlı Devleti bu isyanı bastırmak için Ömer Paşa'yı görevlendirmiştir. Üçüncü aşamada ise İsyan 1867 Ekim ayında başlamış ve 1868 ilkbaharına kadar sürmüştür. Osmanlı Devleti bu isyanı batırmak için Ali Paşa'yı göndermiştir. Ali Paşa Hristiyan ahaliye bir takım ayrıcalıklar vermiştir. Bu ayrıcalıklar tarihte Girit Vilayet Nizamnamesi olarak yerini almıştır. Bu nizamnameyle; Ada 19 kazaya ve beş sancağa (Hanya, Kandiye, Resmo, Laşid, İskafiye) ayrılmıştır. Bu nizamnameyle; genel vali ve kumandanın yönetiminde, Türkçe ve Yunancadan oluşan resmi dillerin konuşulduğu Ada 1878'e dek bu nizamnameyle idare edilmiştir. 1877'nin bahar aylarında 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı yaşanmıştır. Adada 1878 Ekim ayında yönetimle ilgili yeni düzenleme yapılmış ve Halepa Sözleşmesi imzalanmıştır. Ada 1889 yılına kadar bu sözleşmeyle idare edilmiştir. 31'i Müslüman ve 49'u Hristiyan'dan oluşan bir genel meclis oluşturulmuştur.²⁴ Bu isyanın sonlanması için hazırlanmış olan tüm raporlarda yargının yetersiz oluşunun isyana etkisi olduğu görüşüne varılmıştır.²⁵ Girit isyanları, özellikle de 1896 ve 1897 yılında ortaya çıkmış olan isyanların 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan milliyetçi nitelikli isyanlarla ilgili bazı sorulara cevap bulunabilmesine de katkısı olmuştur. Bahsi geçen dönem içerisinde cereyan eden

²³ KARAL, Z. Enver, *Osmanlı Tarihi*, Cilt. 7, Ankara, Türk TTK Yayınları, 2. B., 1977, s. 20.

²⁴ ŞENİŞİK, Pınar, *Girit Siyaset ve İsyan 1895-1898*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014, s. 100-103.

²⁵ ŞENİŞİK, *Girit Siyaset ve İsyan 1895-1898*, s. 123.

milliyetçilik yalnızca Osmanlı Balkan coğrafyasında etkili olmamış ayrıca Osmanlı Tarihi'nin de izlenmesinde belirleyici bir tesiri olmuştur. Girit'in diğer milliyetçi ve ayrılıkçı hareketlerden farklı olarak öne çıkmasının nedeni de burada oluşan isyanların sıklıkla gerçekleşmesidir.²⁶

2. 1877-1878 Osmanlı –Rus savaşı (93 Harbi)

Savaşın gelişmesinin gerçekleştiği evre, Osmanlıların inkılap devri olarak değerlendirilen evredir. Bu döneme tanıklık etmiş olan, Mehmet Rıfat Bey, 93 Harbi'ne binbaşı olarak katılmıştır. Yazmış olduğu bir eserinde o günün şartlarından da şöyle bahsetmiştir:

“Tarih’e İnkılap dönemi olarak geçen bu dönem içerisinde malum olan inkılaplar, düşmanların saldırısı, Avrupalıların İstanbul’da konferans imzalamaları, bunların tekliflerinin Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi ve Rusya ile bir harbe girilmesi bu zamana rastlar. O sene içinde İstanbul’da dinini, devletini, milletini, vatanını seven ve bu uğurda her fedakârlığa katlanan büyük küçük yaşta ne kadar insan varsa kimi nefyediliyor, kimi de memuriyet namı altında sürülüyordu. Böyle bir devirde ben de 1876 senesinin şubat ayının 22 sinde şiddetli bir askeri emirle Anadolu ordusuna tayin edildim. Askeri emir o derece şiddetli idi ki, ertesi günü vapura binip gitmekten başka çare yoktu”.²⁷

Dönemi bir başka şekliyle anlatan bir diğer yazar Mehmet Arif Bey ise; Savaşın başlangıcına neden olan hadiselerden eserinde şöyle bahseder:

“1877 Moskov Harbi’nden galiba iki yıl önce idi. Hersek yörelerinde Nuvesin adındaki kazada, Osmanlı Hükümetinin ve vergi tahsildarlarının zulme varan hareket ve idarelerini bahane gösterilerek; aslında ise, Almanya, Avusturya ve Rusya devletleri arasında daha önce kurulmuş olan üçlü ittifakın, Balkanlarda Pan-Slavizm siyaseti ile Rusya patronluğunda çevirmek istediği dolabın ilk oyunu olarak, taarruz ve tecavüz ile görevli Karadağ’ın herkesçe bilinen asi eşkıyası, mahalli hükümet aleyhine ayaklandı ve iki üç sene sonra imzalanan Ayestefanos Antlaşması ile söndürülen isyan ateşini yaktı.”²⁸

24 Nisan 1877 tarihinde Rusya, Osmanlı Devletine savaş ilan etmiştir. Savaş Balkanlarda ve Doğu Anadolu’da olmak üzere iki cephede gerçekleşmiştir. Bu tarihler içerisinde Osmanlı donanması Karadeniz’de üstünlüğü elinde bulundurduğu için, Rusya kara savaşlarına daha çok önem vermiştir. Bu nedenle hazırlıklarını çok önceden gerçekleştirmiştir. Osmanlı Devleti tarafının ise ne bir hazırlığı ne de Rusya karşısında bir savaş planı bulunmamaktadır. Doğu cephesinde, Anadolu Harp Orduları Başkomutanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa Ruslar karşısında zaferler kazanmıştır. Onların Kafkaslar’a kadar gerilemesini sağlamıştır. Ancak gerekli olan

²⁶ ŞENİŞİK, *Girit Siyaset ve İsyan 1895-1898*, s. 265.

²⁷ RİFAT, Mehmet, “Hatıralar ve Harbi Tenkit 93 (1876) Harbi Faciası”, *Tarih ve Coğrafya Dünyası Dergisi*, 1959, C. 1, S. 1, s. 40-42.

²⁸ ARİF, Mehmet, *93 Moskov Harbi ve Başımıza Gelenler*, Ankara, Kılıç Kitabevi, 3.B., 1974, s. 25-26.

yardımları temin edemediğinden 1877 senesinin sonlarında Rusların Erzurum'a kadar ilerlemelerini engelleyememiştir. Tuna Cephesi'nde ise; Ruslar askeri kuvvet bakımından üstün olmalarına rağmen, Gazi Osman Paşa'nın savunduğu Plevne karşısında başarılı olamamışlardır. Bu nedenle Çar'ın kendisi cepheye gelmiştir. Plevne çarpışmaları 10 Aralık 1877 günü, Gazi Osman Paşa'nın esir düşmesi üzerine sona ermiştir. Rus kuvvetleri Plevne'nin düşmesinden sonra birkaç savaşı daha yenerek güney yönüne doğru hızla ilerlemeye başlamışlardır. 22 Ocak 1878'de Edirne'yi ele geçirmişlerdir. Çatalca'ya ulaşmışlardır. Osmanlı kuvvetlerini yenen Ruslar, böylece; doğuda Erzurum, batıda ise İstanbul önlerine gelmişlerdir.²⁹

31 Ocak 1878'de Edirne mütarekesi gerçekleştirilmiştir. Bu mütarekeye göre; Osmanlı kuvvetleri, İstanbul yakınlarında bulunan Terkos-Küçükçekmece hattına geri çekileceklerdir. Rus kuvvetleri ise; belirlenen hattın beş kilometre ilerisine yerleştirileceklerdir. Bu iki ordu arasında kurulan hat ise; tarafsız bölge olacaktır. Bu mütareke ile 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sona ermiştir.³⁰

13 Şubat 1878'de ise; Sultan, bir meclis komisyonu toplayarak vekillerin İstanbul müdafaası hakkında ve genel olarak savaşla ilgili görüşlerini almak istemiştir. Fakat vekillerin, mecliste müzakere yapmaları bir yana Sultan'a ve onun idaresindeki hükümete yönelik ağır eleştirilerde bulunmaları üzerine Abdülhamid Meclis-i Mebusanı tatil etmiştir.³¹

a. 13 Mart 1878 Ayestefanos Antlaşması

Osmanlı Devleti 1878 yılı Mart ayı başlarında, Avrupa devletlerinin her anlamda desteğinden mahrum ve askeri açıdan tehlikeli bir vaziyet içinde bulunmaktadır. Adalar önünde İngiliz filosu beklerken Ayestefanos'ta ise Ruslar vardır. Bu şartlar dâhilinde Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Ayastfanos'ta (Yeşilköy) barış görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde Osmanlı Devleti tarafını, Dışişleri Bakanı Saffet Paşa ile Berlin Elçisi Sadullah Bey, Rus tarafını da Kont İgnatief ve Nelidof temsil etmişlerdir.³²

Osmanlı Devleti Ayestefanos Antlaşmasıyla Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını tanımış olmakla bu topraklarını bütünüyle kaybetmiş oluyordu. Bunun yanında, Özerk Bulgaristan Prensliği'nin kurulması ve bunun Ege

²⁹ UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, İstanbul, Der Yayınları, 8. B., 2010, s. 375.

³⁰ UÇAROL, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, s. 376.

³¹ YALÇINKAYA, YILMAZÇELİK, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, s. 528.

³² UÇAROL, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, s. 379.

Denizi'ne değin büyümesi sonucunda başkent İstanbul'la Rumeli arasındaki bağ kopmuş bulunduğundan, devletin Rumeli'deki toprakları ikiye ayrılmış durumdadır. Bu antlaşma Osmanlı Devleti'nin, Bosna-Hersek üzerinde bulunan egemenlik haklarını da dolaylı yoldan Rusya ve Avusturya'ya devretmesine sebep olduğu gibi Doğu Anadolu'da ise; mühim olan topraklarını Rusya'ya bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. Bununla birlikte; Ermeniler üzerinde Rusya'ya söz hakkı tanıyarak Ermeni sorununu da resmen başlatmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin Rumeli'den bütünüyle el çekmesinin temelleri oluşturulmuştur. Beraberinde Doğu Anadolu'da da yeni sorunların Osmanlı Devleti'ni beklediği açıkça görülmektedir. Rusya bu antlaşma ile kazandığı avantajlar sonucunda bir yandan Ege ve Adriyatik denizleri aracılığıyla Boğazları ve Akdeniz'i, diğer yandan da Basra yoluyla Hindistan ve Hint Okyanusu'nu tehditkâr vaziyette bırakmıştır. Antlaşmanın ıslahat şartlarını içeren maddeleriyle de Doğu Anadolu, Girit, Teselya, Bosna-Hersek ve Arnavutluk üzerinde de etkili olma yoluna girmiş bulunmaktadır.³³

b. Berlin Kongresi ve Berlin Antlaşması (13 Haziran-13 Temmuz 1878)

Osmanlı Devleti, Ayestefanos (Yeşilköy)'ta şartları oldukça ağır olan Ayestefanos Antlaşması'nı kabul etmek ve de imzalamak zorunda kalmıştır. Ancak bu antlaşmayı Avrupa devletleri, İngiltere ve Avusturya-Macaristan kabul etmemişlerdir. Sonradan bu devletlere Almanya'da katılınca Rusya Balkan ve Şark meselelerinin çözümü adına bir konferansın toplanmasına rıza göstermek durumunda kalmıştır. 13 Temmuz 1878 tarihine kadar Berlin Kongresi devam etmiştir. Bu kongrede Osmanlı Devleti'nin bırakmak mecburiyetinde kaldığı topraklar, büyük devletler arasında tartışma konusu olmuştur. Sonrasında da anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Zorlu görüşmeler neticesinde 64 maddeden oluşan antlaşma imzalanmıştır. Berlin Antlaşması özet olarak şu esasları içermektedir:³⁴

“1-12. maddeler Bulgaristanla ilgilidir. Ayestefanos Antlaşması ile kurulan Bulgaristan, Berlin Antlaşmasıyla üçe bölünmüş olduğundan yeni durumda kurulan prensliğin statüsünden bahsetmektedir. 13-21. maddeler üçe bölünen Büyük Bulgaristan'ın Şarki (Doğu) Rumeli diye kurulan bölümü ile Osmanlı'ya bırakılmış olan Makedonya'ya aittir. 22. madde Bulgar Prensliği ve Şarki Rumeli'de 9 ay boyunca kalacak olan Rus işgal gücü 55.000 kişiden fazla olmayacaktır. 23. madde Girit adası, 1868 iç tüzüğünde haklı bulunan değişiklikler yapılarak bütünüyle uygulanmak şartıyla yine Osmanlılara bırakılacaktır. 24. madde Berlin Konferansı sırasında kabul edilmiş olan 13 numaralı mazbata gereğince Yunanlılar lehine olarak Kalamas ve Salambirya hattı boyunca yapılacak olan değişiklik için tanınmış müzakere açma hakkının Yunanlılarca

³³ UÇAROL, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, s. 381.

³⁴ ÜNAL, A. Mehmet, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2011, s. 108.

kullanılması ve bu kullanılırken Osmanlı ve Yunan anlaşmazlık yaşarsa büyük devletler aracılık etme haklarını korumaktadır. 25. madde Bosna ve Hersek eyaletleri Avusturya-Macaristan tarafınca belirsiz zaman için askeri işgale idare olunacaktır. Osmanlı Devletine Yenipazar Sancağı bırakılarak ayrıca Avusturya-Macaristan'ın burada gerekli olursa asker bulundurulabilmesine dair meseleleri iki devlet daha sonra kararlaştıracaklardır. 26-33. maddeler Karadağ'ın bağımsızlığı Osmanlı Devleti ve antlaşmayı imza eden diğer devletlerce de kabul edilecek, prenslikte din ve mezhep farkı kimseye ayrıcalık vermeyecektir. Dulcino ile Antivari, Karadağ'a ve Karadağ'dan İspica Avusturya-Macaristan'a verilecektir. Kendisine terk edilen arazi sebebiyle Osmanlı borçlarından pay yüklenecektir. Bu prensliğin gemisi ve harp bayrağı olmayacaktır. 34-42. maddeler Sırbistan Prensliği bağımsızlığı Osmanlı Devleti ile muahedeyi imza eden devletlerce kabul edilecek ve prenslikte din ve mezhep farkı kimseye ayrıcalık tanımayacaktır. Niş ve Prut Sırbistan'a bırakılacak ve kendisine terk edilen arazi sebebiyle Osmanlı borçlarından pay yüklenecektir. 43-57. maddeler Romanya'nın bağımsızlığı antlaşmayı imza eden devletlerce kabul edilecektir. Paris muahedesi (1856) ile Romanya'ya terk edilen Beserabya'nın büyük bir kısmı Rusya'ya terk edilecek ve Tuna deltasındaki adalar, Tolcu ve Sancağı ve Dobruca Romanya'ya verilecektir. Tuna da trafik serbestisi için Demirkapı'dan deltaya kadar nehir boyu kaleleri yıkılacak, nehrin bu tarafına hiçbir milletin savaş gemisi giremeyecektir. 58. madde Osmanlı Devleti Doğuda; Ardahan, Batum ve Kars'ı topraklarıyla Rusya'ya terk edecektir. 59. madde Rusya, Batum limanını tahkim etmeyerek serbest liman yapmayı vaad edecektir. 60. madde Ayastafanos Antlaşması ile Rusya'ya verilen Eleşkirt vadisi ve Doğu Bayezid Osmanlı Devleti'ne geri verilecek ancak Kotur Kasabası ve çevresi İranlılara verilecektir. 61. madde Ahalisi arasında Ermeni olan yerlerde Babıali vakit kaybetmeksizin hemen ıslahata başlayacaktır. 62. madde Osmanlı ülkesinde bütün din ve mezhepler serbest olacak ve medenî haklar tamamıyla faydalanmaya hiçbir şekilde engel olunmayacaktır. 63. madde Karadeniz ve Çanakkale boğazları için 1865 Paris-1871 Londra Antlaşmalarınca kurulan statü devam edecektir. 64. madde üç hafta içinde mümkünse, antlaşmanın onaylanmış nüshaları daha önce Berlin'de taraflara verilecektir. Bunların dışında Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya 803.500.000 Frank tazminat ödemesi ve ödeme şekli olarak 350.000 liralık taksitler halinde ödemesi ve ödenmemesi halinde Rusya'nın arazi istemesi kabul edilmiştir.”³⁵

Berlin Antlaşmasının maddeleri Balkan devletlerini etkilediği kadar etrafındaki diğer büyük devletleri de etkilemiştir. Devletler arasında bloklaşma gözlemlendiği gibi bölge de sürekli bunalımların yaşandığı bir yer olmaya başlamıştır.

3. Balkan Savaşları ve Sonuçlarının Osmanlı Devleti'ne Etkisi

Balkan Savaşı, Ekim 1912'den Ağustos 1913'e dek on ay boyunca ve iki aşama içinde olmuştur. Balkan Savaşı, sadece savaşan devletleri etkilememiştir. Avrupa'nın büyük devletlerini de yakından etkileyerek siyasi güçler dengesini bozmuştur. Bu nedenledir ki savaşı sonuçlandırmak için yapılan görüşmeler de çetin geçmiştir. Barışın kazanımları ise devletlere göre değişiklik göstermiştir. Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı'nda Orta Avrupa'dan Meriç Nehri'ne kadar Doğuya doğru çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu sebeple de Doğu Trakya dışında Avrupa'daki topraklarını, kaybetmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti, Ege Denizi'ndeki

³⁵ ÜNAL, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 108-109.

adalarının tamamına yakınıni diplomasi ile büyük devletlerin kararı doğrultusunda Yunanistan'a bırakmak zorunda kalmıştır. Bu da Ege Denizi'ndeki egemenlik haklarını kaybetmesine ve dahası Ege ile birlikte Batı Anadolu topraklarına yönelik iki yayılmacı devletin yeni tehditleriyle uğraşmasına sebep olmuştur. Balkan Birliği devletleri ise; Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekilmesi sonrasında ondan elde ettikleri toprakların paylaşımından büyük kazanç sağlamışlardır. Ancak bu kazancı paylaşma sırasında kendilerine düşen paydan hoşnut olmadıkları için, aralarında yeni sorunlar oluşmuştur. Bu da büyük devletleri çıkarları ve dünya güç dengeleri açısından tekrar karşı karşıya getirmiştir. Sonuç olarak XX. yüzyılın başlarında açıkça ortaya çıkan Üçlü İttifak ile Üçlü İtilaf blokları arasındaki gerginlik tırmanmış ve silahlanma yarışı hız kazanmıştır. Dolayısıyla da Balkan Savaşı ve bunalımı, Birinci Dünya Savaşına ortam hazırlayan etkenlerden biri olmuştur.³⁶

D. İsyan ve Savaşların Göçlerin Oluşumu Üzerindeki Etkisi

Yakın geçmiş değerlendirildiği zaman Mora İsyanı'nın hemen sonrasında (1827-1837) ve 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 1881'de Teselya'nın elden çıkması, 1897'de meydana gelen Girit isyanı ve 1912-1922 yılları arasında yapılmış olan savaşlar sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu coğrafyada, Adriyatik kıyılarından Ege Adalarına, Kafkaslardan Arabistan'a kadar bırakılan topraklarda büyük göçler gerçekleşmiştir. Daha sonra ise; 1912-1913 Balkan Savaşı yenilgisiyle geri çekilen ordunun ardından giden yüzbinlerce Müslüman, doğmuş oldukları toprakları terk ederek İstanbul'a ve Anadolu'ya sığınmak mecburiyetine kalmıştır. 1922 yılında ise Kurtuluş Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Yunan ordusunun peşinden de Batı Anadolu'daki Ortodoks Rumların büyük bir kısmı Yunanistan'a sığınmıştır.³⁷ Az önce adlarını kronolojik olarak sıraladığımız isyanlar içerisinde en önemlisi tam olarak 1895 yılında başlayan Girit isyanıdır. 1897 yılında isyan, Yunanistan'ın doğrudan müdahalede bulunmasıyla genişleme imkânına kavuşmuştur. Üzerine bir de Deliyannis Hükümeti'nin adaya gemi ve asker göndermesi, isyana Yunanistan'ı da alenen karıştırmıştır. Girit'e özerklik verilmesi konusunda Osmanlı Devleti'nin öneride bulunması ise Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasına neden olmuştur. 1897 Mart ayında başlayan savaş Nisan

³⁶ UÇAROL, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, s. 533-535.

³⁷ BAŞGELEN, Nezih, *Anavatana Göç Edenler Türkiye Cumhuriyetinde (1923-1938) Mübadil, Muhacir ve Mülteciler*, İstanbul, Arkeoloji Sanat Yayınları, 4. B., 2011, s. 7.

ayında bittiğinde ise Yunanistan her yerde ağır bir yenilgiye uğramış ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yunanistan'ın imdadına bu sırada Avrupalı Devletler yetişmiştir. Yunanistan yenik olarak çıktığı savaştan, Osmanlıların girdiği Teselya'nın Yunanistan'a yeniden verilmesi, Girit'in özerk olması ve bu adaya Yunan Krallık ailesinden bir vali atanmasıyla galip çıkmıştır. Fakat bu savaş Yunanistan'a yayılmacı isteklerinin güçlü olduğu kadar; askeri gücünün orantılı olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.³⁸

Balkanlar, jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı tarihin her döneminde Avrupa'dan Asya'ya, Asya'dan Avrupa'ya geçişte bir köprü görevi üstlenmiştir. Bu Balkanların çok uluslu ve dinli bir yapıya bürünmesine bu da siyasi yönden karmaşaya neden olmuştur. Bu karmaşa Osmanlı Devleti yönetiminde yaklaşık bir 500 yıl hariç günümüz de dâhil tarihin her döneminde bölge sorunlarla boğuşmaktadır. Çünkü bölgenin bu stratejik yapısı, etrafının denizlerle çevrili olması ve verimli toprakları diğer etkenlerin yanında önem arz etmektedir. Avrupa'da başlayan Rönesans hareketleri, sonrasında gelen Fransız ihtilali ve sanayi inkılabı büyüyen Avrupa devletlerini yeniden bu bölge ile ilgilenmelerine neden olmuştur. Bu da bölgenin 1800'lü yıllardan itibaren yeniden huzursuzluğa yuvarlanmasına neden olmuştur.

³⁸ GÜREL, S. Şükrü, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993, s. 32.

İKİNCİ BÖLÜM

LOZAN'DA VE MÜBADELE ÖNCESİ MÜBADELE İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Mübadeleyi anlamak için mübadele öncesine yani tarihi olarak geriye bakmak gerekmektedir. Bu geriye bakışı bir diğer anlamıyla geriye göçü Viyana Kuşatması sonrasında Osmanlı–Avusturya Savaşları sırasında (1683-1699), sınır boylarındaki akıncıların geri dönmeye başladıkları tarihi başlangıç olarak alınırsa; işte bu tarihlerde Avusturya karşısındaki yenilgiler sonrasında Türk-Müslüman halk, daha iç kesimlere gitmek zorunda kalmıştır. İşte bu ilerleyen zamanlarda 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kırım'ın kaybı ile 1800'lere kadar uzanan süreçte 500.000'e yakın kişi Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerine göç etmiştir. Fransız ihtilali ile meydana gelen düşüncelerin de pek çok Balkan kavmi içerisinde etkili olması bunun yanında büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ni parçalama fikri, birtakım huzursuzluklar ve tartışmaların artmasına sebep olmuştur. Bu huzursuz ortamda yeni göç hareketlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Hatta Türklerin ve Müslümanların Balkanlar ve Avrupa'dan atılması düşüncesine de kaynaklık etmiştir. 1806-1812 ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşları sırasında göçmen hareketlerinde artışlar yaşanmıştır. Daha sonra Kırım Harbi (1853-1856) sırasında Rus yayılması geçici surette durdurulmuş olsa da Rusya, bu seferde Çarlık Rusyası içinde bulunan Türklere ve Müslümanlara baskı yaparak onları göçe zorlamıştır. Bundan sonra diğer göç hareketleri 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve 1912-1920 arasındaki Balkan Savaşları ile başlayan süreçte de devam etmiştir.³⁹ Balkan Savaşları sırasındaki yoğun göç dalgası ve arkasından 1 Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyet, 1919-1922 Kurtuluş Savaşı dönemi mübadeleye zemin hazırlayan

³⁹ TEVFİK, İhsan, *İnsan ve Mekân Yüziyle Mübadele 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç*, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2014, s. 38-39; Geniş bilgi için bkz. HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, TTK Yayınları, 2014.

etkenler olmuştur.⁴⁰ Türk ordusunun 9 Eylül 1922’de İzmir’e girişinden sonra, birçok Anadolu ve Trakyalı Rum Anadolu’dan ayrılmıştır. Ayrılmayanların konumu ve ayrılanların hukuki açıdan durumları sorun oluşturmaya başlamıştır ki bu sorun da 30 Ocak 1923 tarihinde “mübadele diye adlandırılan yer değiştirme antlaşmasıyla üstelik de zorunlu olarak giderilmiştir. Rum tarafı ise “mübadele”ye “andalayi” adını vermiştir.⁴¹

I. LOZAN BARIŞ KONFERANSI VE NÜFUS MÜBADELESİ

Osmanlı Devleti’nin durumu I. Dünya Savaşı’nın başlangıcıyla birlikte kötüleşmiştir. Savaşın sonra imza edilen Mondros Mütarekesi ise Anadolu’da Milli Mücadeleyi başlatan kıvılcım olmuştur. Bu mücadele ile Ankara’da kurulmuş olan yeni hükümet, Anadolu’da baş gösteren saldırıları başarılı bir biçimde sonlandırmıştır. Eylül 1922’de Yunanlıların Anadolu’da yenik düşmelerinin akabinde 3 Ekim’de Mudanya’da başlayan mütareke mülakatları tarih 11 Ekim 1922’yi gösterdiğinde Türkiye namına İsmet Paşa, İtilaf Devletleri namına ise İstanbul’da hazır bulunan İtilaf Devletleri kumandanları tarafından imza edilen antlaşma ile son bulmuştur. Savaş halinin bitmesi sonucunda İtilaf Devletleri Türk tarafını görüşmelere çağırmıştır. Türk tarafı görüşmelerin İzmir’de yapılması isteğinde olsa da İtilaf Devletleri bu isteği kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine tarafsız bir yer olan Lozan görüşme yeri olarak belirlenmiştir. Bu konferansın toplanma gerekçesi savaş durumuna son vermektir.⁴²

Lozan’da çeşitli başlıklar altında Türk delege tarafı ile İngiliz, Fransız, İtalyan, Japon, Yunan, Romen ve Sırp-Hırvat-Sloven (Yugoslav) delege tarafı arasında sekiz ayı geçkin görüşme ve tartışmalar sonrasında 24 Temmuz 1923’te aşağıdaki 18 ana başlıktaki belgeler imza edilmiştir:

- 1) 143 maddeden oluşan barış antlaşması Yugoslav delegelerince imza edilmemiştir.
- 2) Boğazlar Yönetimine İlişkin Sözleşme
- 3) Trakya Sınırına Ait Sözleşme
- 4) Oturma ve Yargı Yetkisine Dair Sözleşme
- 5) Ticaret Sözleşmesi

⁴⁰ TEVFİK, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele 1923’ten Bugüne Zorunlu Göç*, s. 42.

⁴¹ TEVFİK, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele 1923’ten Bugüne Zorunlu Göç*, s. 43.

⁴² SARIAHMETOĞLU, Nesrin, KEMALOĞLU, İlyas, *Türk Dünyasında Sürgün ve Göç*, İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2015, s. 307.

- 6) Türk ve Rum Ahali Mübadelesiyle Alakalı Sözleşme ve Protokol 30 Ocak 1923 te imza edilmiştir.
- 7) Sivil ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine dair Türk-Yunan Anlaşması, 30 Ocak 1923'te imzalanmıştır.
- 8) Genel Affa Dair Beyanname ve Protokol imzalanmıştır.
- 9) Yunanistan'daki Müslüman Mallarına Dair Açıklama Yunan delegeleri tarafınca imzalanmıştır.
- 10) Sağlık İşlerine Dair Açıklama Türk delegeleri tarafınca imzalanmıştır.
- 11) Adaletin Yönetimine Dair Beyanname
- 12) Osmanlı İmparatorluğu'nda Verilmiş Bazı Ayrıcalıklara Dair Protokol ve Açıklama
- 13) Lozan'da İmzalanan Senetlerin Bazı Hükümlerine Belçika ve Portekiz'in Dâhil Olmasına Ait Protokol ve bu iki devletin yaptığı açıklamalar imzalanmıştır.
- 14) Britanya, Fransa ve İtalya Silahlı Kuvvetlerince İşgal Olunan Türkiye Topraklarının Boşaltılmasına Dair Protokol ve Açıklama imzalanmıştır (Açıklama kısmı sadece Türk delegeleri tarafınca imzalanmıştır).
- 15) Karaağaç Bölgesi ile İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada'ya Dair Protokol Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Türkiye tarafından imzalanmıştır.
- 16) Yunanistan'da azınlıkların korunması mevzusunda, 10 Ağustos 1920 günü Başlıca Müttefik Devletler ile Yunanistan Sevres'te yapılan antlaşma ile ilgili protokol imzalanmıştır (Türk delege tarafının bu protokolde imzaları bulunmamaktadır).
- 17) Sırp-Hırvat-Sloven Devleti tarafından Barış Antlaşması'nın imza edilmesine dair Protokol imzalanmıştır.
- 18) Lozan Konferansı'nın Son Senedi, 24 Temmuz 1923'te imzalanmıştır.⁴³

1922 yılında milli mücadele döneminin sona ermesiyle birlikte bu dönem içinde önde olan Türk ve Yunan halklarının tarafları arasında bazı anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Bu anlaşmazlıklar: Batı Trakya Türkleri meselesi ve azınlıklar konusudur. İsmet İnönü Batı Trakya konusu ile ilgili olarak konferansta, Türkiye'nin Batı Trakya'yı kendi topraklarına katmak istemesi gibi bir iddiasının olmadığını,

⁴³ ŞİMŞİR, N. Bilal, *Lozan Günlüğü*, Ankara, Bigi Yayınevi, 2014, s. 23.

aksine kendi kaderini kendisinin tayin etmesi imkânı ve hakkının tanınmasını talep ederek bu talebi sunduğunu raporla da desteklemiştir. Bu raporda Batı Trakya’da Türkler 129.120, Rumlar 33.910, Bulgarlar 26.266, Yahudiler 1.480, Ermeniler 923 kişidir. Türkler Batı Trakya topraklarının %84’üne sahiptir. Sunulan bu rapora en başta İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon olmak üzere Yunanistan Başbakanı Venizelos, Sırp-Hırvat-Sloven temsilcisi Ninçiç karşı çıkmışlardır. Ve tarihsel süreç içinde Batı Trakya’nın 1913 yılından olmak kaydıyla Türk yönetiminin elinden çıktığını, Bulgaristan’a terk olduğunu ve Bulgaristan’ın ise 1919 tarihinde Neuilly Antlaşması ile Batı Trakya’yı müttefiklere terk ettiğini söyleyerek, Ankara Hükümetinin bu mesele ile ilgili olarak hak talebi ve iddiasında bulunamayacağını ifade etmişlerdir. Konu da bu şekilde sonlandırılmıştır.⁴⁴

Yapılan görüşmelerde Türkiye ve Yunanistan için önemli bir mesele olan azınlıklar meselesine de bağlı olarak nüfus değişimi konusuna da değinilmiştir. Nüfus Mübadelesi Antlaşması’na ait Lozan Barış Antlaşması’nın üçüncü kısmındaki “Ekalliyetlerin Himayesi” bölümündeki 37. ve 45. maddelerle Türkiye’de bulunan azınlıkların durumları belirlenmiştir.

Buna göre;

- 1) Türkiye, vatandaşları arasında ırk, din, dil ayrımı yapmayacaktır.
- 2) Her Türk vatandaşı, dini yükümlülüklerini kamu düzenini bozmadan yerine getirebilecektir.
- 3) Azınlıklar, serbestçe dolaşım ve göç etme hakkını edineceklerdir.
- 4) Her Türk vatandaşı, din ayrımı olmaksızın kanunlar önünde eşit olacaktır.
- 5) Azınlıklar da bütün medeni ve siyasi haklardan eşit biçimde faydalanacaklardır.
- 6) Azınlıklar, kendi okullarını kurma hakkını edineceklerdir. Bu okullarda kendi dillerinde eğitim görebilecekler fakat Türk dilini öğrenmek de zorunlu olacaktır.
- 7) Türk hükümeti tarafınca Türkiye’deki azınlığa tanınan bu haklar, Yunan Hükümetince, kendi ülkesindeki Türk azınlığa tanınmış olacaktır.⁴⁵

Lozan görüşmesinin hemen sonrasında Türkiye ile Batılı devletler barış imzaladıkları sırada diğer yandan da nüfus meselesini çözmeye çabalamışlardır. Çünkü savaşların oluşturduğu göçlerin ortaya çıkarmış olduğu yeni durumun hukuki

⁴⁴ SARIAHMETOĞLU, KEMALOĞLU, *Türk Dünyasında Sürgün ve Göç*, s. 308.

⁴⁵ SARIAHMETOĞLU, KEMALOĞLU, *Türk Dünyasında Sürgün ve Göç*, s. 308.

manada da çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu sebeple Norveçli Dr. Nansen Milletler Cemiyeti tarafından bu durumu incelemekle görevlendirilmiştir. Nansen'in bu görevi sırasında hazırladığı rapor doğrultusunda mübadele şubat ayına dek gerçekleştirilmelidir. Çünkü şubat ayından sonraki zamanda toprakların işlenmesi elverişli değildir. Sınırlarda yığıntı oluşturan göçmenlerin sayısı yaklaşık olarak 900.000 olup bunların 300.000'i Doğu Trakya ve Anadolu'dandır. 1 Aralık 1922 tarihli oturumda Lozan Konferansı'nda yalnızca mübadele meselesinden bahsedilmiştir. Bu tarihli oturumda, Lord Curzon'un çağrısı ve Nansen raporları ile birlikte mübadelenin şart olduğu anlatılmıştır. Komisyonların kurularak çalışmalarına başlanması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Curzon, işlerin uzamaması için gerçekleştirilecek olan göçün zorunlu olması gerektiği tezini savunmuştur. Venizelos ise; göçün isteğe bağlı olmasını savunmuştur. Türk tarafı ise; mübadelenin zorunlu olması ve İstanbul Rumlarının da mübadeleye dâhil olmasını dile getirmiştir. Ancak İsmet Paşa, Anadolu'da mübadele ile gelecek olanları yerleştirecek yer sorunlarının bulunduğu dikkat çekerek mübadelenin sonra yapılması önerisini teklif etmiştir. Nihayet 10 Ocak 1923 tarihindeki toplantıda Ahali mübadelesinin iki devlet arasında temel olarak kabul edilen görüşmeler yapılmıştır. İki devlet arasında 30 Ocak 1923 yılında Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol'un imzalanmasıyla resmiyet bulmuştur.⁴⁶

Mübadele 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren başlayacaktır. İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri bunun dışında tutulacaktır. Bu mübadelenin kimleri kapsadığı konusu ise; 30 Ekim 1918 tarihi öncesinde Şehremaneti sınırları dâhilinde oturan İstanbul Rumları, Batı Trakya Türkleri de Bükreş Muahedenamesiyle 1913 yılında belirtilmiş olan sınırın doğusundakiler olarak ifade edilmiştir. Mübadeleye dâhil olan bölgelerde 18 Ekim 1912 tarihinden itibaren göçmen durumunda olan ve yerlerini terk etmişlerle, aileleri terk ettikleri halde kendileri Türkiye'de kalmış durumda olan Rumlar birinci dereceden mübadil olarak kabul edilmiştir. Nansen, bu konuda Rum tarafını desteklemiştir. Rumların İstanbullu olarak kabul edilip, mübadeleye dâhil edilmemesini söylemişse de kabul görmemiştir. Mübadele Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonraki en önemli iş göçmenlerin sevk edilmesi konusudur. Bu işlerin, sağlıklı yürütülmesini sağlayacak olan da Muhtelit Mübadele Komisyonudur. TBMM'de mübadele konusunun idaresinin genel

⁴⁶ TEVFİK, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç*, s. 47.

müdürlüğe mi veyahut bağımsız bir vekâlete mi verileceği tartışmaları 13 Ekim 1923 tarihli BBM (Büyük Millet Meclisi) oturumunda bir vekâlet kurularak göçmen sorunlarının giderilmesine karar verilmiştir. Tunalı Hilmi Bey'in 132 arkadaşıyla verdiği önerge sonrasında 20 Ekim 1923 günü İzmir milletvekili Mustafa Necati Bey (Uğural) TBMM tarafından 165 oydan 158'ini alarak vekil seçilmesiyle çözümlenmiştir. Bu şekilde Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur.⁴⁷

A. Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol

30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında “Türk topraklarında yerleşmiş bulunan Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla Yunan topraklarında yerleşmiş olan Müslüman dininden Yunan uyruklarının” zorunlu mübadelesini (exgange obligatoire) öngören bir nüfus mübadelesi sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme 18 Ekim 1912 tarihinden sonra yurtlarını terk etmiş olanları da kapsamına almıştır. Her iki ülkeden yaklaşık iki milyon insan doğdukları toprakları terk etmek mecburiyetinde kalmıştır.⁴⁸

Aşağıda sözleşmenin bazı maddeleri alınmıştır. Sözleşmenin tam metni ise EK B’de verilmiştir.

Madde 4: Aileleri Türk ülkesini daha önce bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye’de alıkonulmuş bulunan Rum halkından vücutça sağlam erkekler, iş bu sözleşme uyarınca, Yunanistan’a gönderilecek ilk kafilayı meydana getireceklerdir.

Bu madde, ülkeye giriş çıkış yapacak olan kişilerin; sahip olduğu özellikleri belirtmesi açısından önemlidir.

Madde 5: İş bu Sözleşmenin 9’uncu ve 10’uncu maddelerindeki çekinceler [İhtirazi Kayıtlar] saklı kalmak üzere, İşbu sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden, Türkiye’deki Rumların ya da Yunanistan’daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına bir zarar verilmeyecektir.

Bu madde ile güvenlik konusunda herhangi bir sorun oluşmayacağına dair bilgi verilmiştir.

Madde 6: Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin gidişine, herhangi bir nedenle olursa olsun, hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin kesinleşmiş hapis cezası bulunduğu ya da henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı ya da kendisine karşı ceza soruşturması yürütüldüğü durumlarda, söz konusu olan göçmen, cezasını çekmek ya da yargılanmak üzere, kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca, gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir. Bu madde ile Madde 7 Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesinin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardır. İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyrukluk edinmemiş bulunan göçmenler, bu yeni uyrukluğa, işbu Sözleşmenin imzası tarihinde edinmiş olacaklardır.

⁴⁷ TEVFİK, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele 1923’ten Bugüne Zorunlu Göç*, s. 48.

⁴⁸ GÜVENÇ, *Sefer, Mübadiller: Onlar İki Kere Yabancıydılar, Lozan Mübadilleri*, İstanbul, Vakfı Yayınları, 2015, s. 6.

Bu madde de uyrukluk işlemlerinin nasıl olacağı anlatılmıştır.

Madde 8: Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıtırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş vergisi ya da başka bir vergi alınmayacaktır. Bunun gibi, işbu Sözleşme uyarınca, bağitle Devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk [cemaat, communauté] üyesinin (camiler, tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastaneler, ortaklıklar, dernekler, tüzel kişiler ya da ne çeşit olursa olsun başka tesisler personelinin de kapsamak üzere) kendi topluluklarına ait taşınır malları yanlarından serbestçe götürmek ya da taşıtırmak hakkı olacaktır. 11'inci maddede öngörülen karma komisyonların tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşıma işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır. Taşınır mallarının tümünü ya da bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları, oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların dökümünü [envanterini] ve değerini, ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaklardır. Göçmenin bırakacağı taşınır malların çizelgesini ve değerini gösteren tutanaklar dört nüsha olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi, 9'uncu maddede öngörülen tasfiye işlemine esas alınmak üzere 11'inci maddede öngörülen Karma Komisyona sunulacak, üçüncüsü göç edilecek ülkenin Hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir.⁴⁹

Bu madde ile mübadillerin sahip oldukları taşınır malları yanlarında götürebileceklerine dair bilgi verilmiştir. Bu mallarla ilgi belgelerin hangi makamlara nasıl verileceği kaç belge bulunduracakları da belirtilmiştir. Devam eden maddelerde komisyon çalışmaları, üyelerin ve başkanın nasıl seçileceği, komisyonlarda mübadillerin mal bildirimleriyle ilgili belgeleri nasıl edineceği ve hangi işlemleri yapacağı detaylı olarak anlatılmaktadır. Ayrıca tasfiye işlemleri tamamlandığında borçlu olan hükümetin diğerine borcunu nasıl tahsil edeceği hakkında da bilgi verilmektedir. Göç işlemlerinin kolaylaştırılması için Karma Komisyona da ödeme yapılacak yolların saptandığına dair bilgilendirmelerde sözleşmenin son maddelerinde bulunmaktadır.

B. Protokol Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Lozan'da imzalanan 30 Ocak 1923 tarihli mübadele sözleşmesiyle Türkiye'deki Rum Ortodokslarla Yunanistan'daki Müslümanların değiş tokuşuna karar verilmiştir. Ancak değiş tokuşu karar verilen halkların durumuna bakıldığında Yunanistan'daki mübadillerle, Türkiye'deki mübadillerin kıyaslanması mantık dışında kalmaktadır. Bunu nüfus oranına bakarak da gözlemlemek mümkündür. Şöyle ki; Yunanistan'dan nüfus olarak 4 milyona 1 milyon küsur insan gitmiştir. Mübadillik kavramı, Yunanistan'da Yunan kimliğinin bir parçası haline dönüştürülmüştür. Yerli olmak ile dışarıdan gelmenin kişilere vermiş olduğu kökü

⁴⁹ MERAY, L. SEHA (Çev.), *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar ve Belgeler, Takım II*, Cilt. 2, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:348,S.8,1972, s. 90.

dışarda olma hissi hoş karşılanmamıştır. Beraberinde bir sürü sorun getirmesine neden olmuştur. Kişilerde kendini gizleme ihtiyacı ya da kendinden daha büyük bir unsurun içinde eriyip yok olma durumu gibi bir etki bırakmıştır.⁵⁰

C. Mübadele Protokolü ve Karma Komisyonun Yapmış Olduğu Çalışmalar

Karma Komisyonun kurulması, sözleşmenin 11. maddesi gereğince istenmiştir. Bu komisyon, 11 üyeden oluşacaktır. Üyelerin dört tanesi Türkiye Hükümeti'ni, diğer dördü de Yunan Hükümeti'ni temsil edecektir. Komisyonun geri kalan üç üyesi ise 1914-1918 savaşına katılmamış olan ülkelerden Milletler Cemiyeti tarafından seçilecek temsilcilerden oluşturulacaktır. Kurulan bu komisyon sayesinde azınlıkların mübadelesini denetlemek, mallarının tasfiye edilmesi ve değer biçme işlemlerini gerçekleştirmek daha kolay olacaktır.⁵¹ Toplamda 19 maddeden oluşan sözleşme şartları gereğince, Türkiye toprakları üzerinde yerleşmiş durumda olan Rum Ortodoks dinine mensup Türk uyrukları ile Yunanistan toprakları üzerinde yerleşmiş durumda bulunan Müslüman dinine mensup Yunan uyrukluların 1923 yılının 1 Mayıs tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesi gerçekleştirilecektir. Adı geçen kişiler hükümetlerin izni olmadıkça ayrıldıkları yerlere geri dönmeyecek ve o topraklara tekrar yerleşmeyeceklerdir. Bu protokol tarih olarak 18 Ekim 1912'den sonra göç etmesi lüzumlu görülenler ile, henüz göç etmiş olanları içerecektir. İfade edilen kişiler, kaldıkları ülkenin uyrukluklarını yitirecek, ulaştıkları ülkenin uyrukluğuna tabii olacaklardır. Çok önce göç etmiş bulunanlar ise bu sözleşmenin imzalanmasıyla uyrukluğa geçmiş olacaklardır. Karma Komisyon lüzumunu hissettiği yerlerde alt komisyonlar oluşturma yetkisine sahiptir. Başkanlık görevi ise komisyonun tarafsız üyeleri arasında sıra ile yerine getirilecektir. Mal varlığı bulunan kişilere, sahip oldukları malların kaldığı ülkenin adına borcu var ise borçlu olunan bedeli gösteren bir belge verilerek bu borç prensip olarak ülkenin ülkeye borcu olacaktır. Prensip olarak her bir mübadile gitmiş olduğu ülkede o ölçüde ve nitelikte mal verilecektir. Hakların tabii olduğu iki ülke, geride bırakılan mülkler için bir hesap ortaya koyduğunda, borçlu olan ülke diğer ülkeye kalan miktarı peşin bir şekilde ödeyecektir.⁵² Şayet ödenecek olan miktar ciddi bir meblağ tutarsa, 20 yıl

⁵⁰ MACAR, Elçin, *Güncel Tartışmalar Işığında Lozan*, İstanbul, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 99.

⁵¹ BELLİ, Mihri, *Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Ekonomik Açıdan Bakış*, İstanbul, Belge Yayınları, 2006, s. 27.

⁵² MACAR, *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21.Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, s. 176.

vadeli bir ödeme şekli söz konusu olabilecektir. Sözleşmede ayrıca Karma Komisyona avans yoluyla ödeme şekli bulunması Karma Komisyon masraflarının her iki ülkenin hükümetleri tarafınca karşılanması onaylanmıştır. Mübadiller taşınır malları için vergi ödemeyecek, bunları götürmekte özgür bırakılacaklardır. 18 Ekim 1912'den sonra kalan mallara yasalara göre müsadere uygulanmış olsa da bunlar geçersiz kabul edilecek ve mülkiyet hakkı saklı kalacaktır. 30 Ekim 1918'den önce ve yerleşmek amacıyla İstanbul'a gelmiş bulunan İstanbul Rumları ile Batı Trakya Müslümanlarıyla beraber Lozan'da sağlanan anlaşma uyarınca İmroz-Bozcaada Rumları da yerlerinde duracaklardır. Karma Komisyonun işlerini daha etraflıca ve hızlı bir biçimde yerine getirebilmesi için bazı şehirlerde alt komisyonlar kurulmuştur. Bunlar: Selanik, Kandiye, Hanya, Drama, Kozani, Kayalar, Kavala ile Gümülcine'dir. Türkiye'de Yunan heyetinin talebi doğrultusunda üç alt komisyon bulunur: İstanbul, Mersin ve Samsun vb. daha önceden kararlaştırılmış olan 1 Mayıs 1923 tarihine takvim olarak yetiştirilememiş mübadeleye başlangıç tarihi olarak Türk üyelerin lideri olan Tevfik Rüştü'nün tavsiyesiyle 10 Kasım 1923'te başlanacağı ilan edilmiştir.⁵³

30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ile kurulmuş bulunan Karma Değişim Komisyonu (Muhtelit Mübadele Komisyonu) Türk ve Rum nüfusunun değişiminin oluşturacağı sorunları çözümlenmek amacıyla 7 Ekim 1923 tarihinde toplanmıştır. Bu tarih itibarıyla Karma Komisyon, nüfus değişimine bağlı olarak ortaya çıkan genel veya özel problemleri değerlendirerek karara bağlamıştır. İsmet Paşa ise 3 Ekim 1931'de Başbakan Venizelos'un davetlisi olarak Atina'ya gitmiştir. 9 Aralık 1933 tarihinde ise Yunanistan ve Türkiye arasında Ankara Sözleşmesi imza edilmiştir. Bu sözleşme ile hem komisyondaki kişilerin hem de delegasyonlarca iletilecek olan talepler için 19 Mart 1934 tarihine kadar zaman tanınmıştır. Karma komisyonun da 19 Ekim 1934 tarihinde lağvedilmesi kararlaştırılmıştır. Vazifesini bitiren komisyon adı geçen tarihte kapanmıştır. Bu tarihten sonra da yine yapılmış olan son sözleşmeye göre mal varlıklarının durumu ile alakalı uyuşmazlıklara ilişkin davalar her iki devlet tarafından yetki verilen mahkemelerde görülmeye başlamıştır. Bu şekilde Yunanistan ve Türkiye arasında 1923 senesinde başlamış bulunan değişim (mübadele) sorunu hukuki açıdan neticeye ulaşmıştır. Bu durum ise iki ülke ilişkilerinde ilerleyen zamanlarda yakınlaşmanın gerçekleşmesini sağlamıştır.⁵⁴

⁵³ MACAR, Türkiye'nin Göç Tarihi, s. 177.

⁵⁴ UÇAROL, Siyasi Tarih (1789-2010), s. 732.

D. Türkiye Açısından Mübadele Sözleşmesinin Önemi

Mübadele konusunun, Lozan’da elde edilen neticelere bakarak değerlendirenler tarafından ortaya konulan eleştiriler bir yana bırakılırsa, ahalî değişiminin Türkiye’ye faydaları yadsınamaz. Bu bağlamda düşünüldüğünde İstanbul Rumlarının mübadele haricinde bırakılmalarıyla, Türkiye’de millî bir sosyal yapı oluşturulması yönündeki önemli bir adımın atıldığı ileri sürülebilir. Nüfus mübadelesi bir bakıma bağımsızlığına kavuşan yeni Türkiye içinde her açıdan homojen bir nüfus yapısı oluşturma gayretinin en önemli basamağını oluşturmuştur. Anlaşmanın yürürlüğe konmasından itibaren Türkler, sanatsal ve ticari faaliyetleri açısından kendini geliştirebilen bir seviyeye yükselmiştir. Bunun da olumlu etkileri millî ekonomiye yansımıştır.⁵⁵

II. GELEN MÜBADİLLERİN YUNANİSTAN’DAKİ MAL KAYITLARI VE TASFİYE TALEPNAMELERİ

“30 Ocak 1923 tarihli Mübadele Sözleşmesi’ne göre mübadiller her türden taşınır mallarını yanlarında götürmekte veya bunların başka yerlere naklinde serbestçe hareket edecekler ve ayrıca kendilerinden herhangi bir vergi alınmayacaktır. Fakat emval-i menkule’nin hepsini ya da bir kısmını başka yere götürme gücüne sahip olmayanlar bunları olan yerde bırakabilecek, bu malın bir envanteri tutularak bedeli, mal sahibi olan mübadilin bulunduğu ortamda belirlenerek kendisine bir zabıt varakası tertip edilecektir. Dört nüshanın bir araya gelmesiyle oluşan bu belgenin bir nüshası memurin-i mahalliye nezdinde kalacak, biri tasfiye işlerinin düzenlenmesinde sorumlu olan Muhtelit Komisyon’a, diğeri mübadilin göç ettiği memleketin hükûmetine ve son nüshası da muhacire verilecektir. Bu belge mübadillerin Türkiye’ye gelirken yanlarında getirmeleri şart olan en önemli belge değerine sahiptir”.⁵⁶

Göçmenlerin yanlarında gelirken getirmiş oldukları belgeler:

1. Aile Kimlik Belgesi: Belge içinde geline limanın adı, aile reisi ve diğer yetişkin erkeklerin adları, ailenin toplam nüfusu, kadın ve çocukların sayısı, kimliğin düzenlendiği tarih, düzenleyen karma komisyonun resmi mühürle onayı, yapılan yolculuğun ücretli olup olmadığına dair karma komisyonun yazdığı not bulunmaktadır.

⁵⁵ ÇELEBİ, Ercan, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri)*, İstanbul, Hiper Yayınları, 2019, s. 51.

⁵⁶ ÇELEBİ, Ercan, “Mübadillerin Yunanistan’daki Mal Kayıtları ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri”, *ÇTTAD*, 2006, C. V, S. 12, s. 36.

2. Aşı Belgesi: Aile bireylerine ait yapılan aşı uygulamalarına ilişkin, sağlık kuruluşlarının tutmuş bulunduğu kayıtlardır.
3. Tasfiye Talepnamesi: Yunanistan'dan göç eden ailenin buradaki mal varlıklarının miktarı ve paraca değerini detaylarıyla gösteren ve Muhtelit Mübadele komisyonuna sunulması gereken belgenin kopyasıdır. Bu belgeler göçmenlerin kendilerince doldurulmuş olabileceği gibi yerel ihtiyar heyetince imzalanmış olmalıdır. Karma Komisyon tarafından da onaylanması gerekir.
4. Makbuz ve Resmi Tutanaklar: Yunanistan'da oturdukları dönemde göçmenlere Yunan makamlarınca müsadere edilmiş bulunan mallarına karşılık verilen makbuzlar ve resmi tutanaklardan oluşmaktadır.

Bunların haricinde göçe tabi tutulan göçmen ailesine vapurdan indiğinde bağlı olunan iskân mıntika müdürlüğü tarafından aşı durumunu ve iaşe edildiklerini gösteren, başka bir kimlik daha verilmektedir.⁵⁷

Yunanistan'daki Emlak-i İslamiye hakkında Mütealanamenin Gönderilmesi için belge

“Türkiye Cumhuriyeti

Dışişleri Bakanlığı

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

Yunanistan'daki İslam mülkleri hakkında hukuk danışmanımız bey efendi tarafından kaleme alınan raporun suret ekleriyle birlikte takdim edildi. Gereği yüksek görüşlerine bağlıdır efendim

19 Teşrinisani sene 39

Bakanlığı Adına”⁵⁸ (Bkz. EK. A.1).

⁵⁷ ARI, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, s. 89.

⁵⁸ BCA, . 272-0-0-0-11/16-69-1, 28.11.1923

Bu belge ile Yunanistan'daki Emlak-i İslamiye hakkında bir mütâla'anamenin yazılıp, hazırlandığına dair bilgilendirmede bulunulmuştur.

Mübadele öncesinde ve Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve sonrasındaki süreç sancılı geçmiştir. Mübadelenin gerçekleştiği Balkan coğrafyasında yaşanan birçok savaş, bölgeden göçlere sebep olmuştur. Lozan Antlaşması imzalanırken birtakım anlaşmazlıklar yaşanmış olduğu için süreç uzamıştır. Bu da gerekli olan düzenlemelerin yapılmasını geciktirmiştir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ VE İSKÂN

I. GÖÇ KAVRAMI VE GÖÇ ÇEŞİTLERİ

Göç, insanların hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir bölümünü yaşamak üzere, bütünüyle ya da geçici süre ile bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) ötekine yerleşmek şartıyla yapmış oldukları coğrafi yer değiştirme olayı şeklinde tanımlanmaktadır.⁵⁹

Göç Sebepleri: 1. Doğal afetler sebebiyle geçim olanağı kalmaması, 2. İşsizlik ve nüfus artışı nedeniyle başka bir yaşam ve geçim imkânı aramak zorunda kalınması, 3. Daha iyi yaşam koşullarının başka yerde aranması, 4. Düşman saldırısı ve işgali altında baskı görmek ve öldürülmek tehlikesinin yaşanması, 5. Zorlanma şeklinde sıralanabilir. Bu göçlerin en kötülerini olarak değerlendirileni düşman saldırısı, zulmü ve zorlamasıyla gerçekleşenlerdir. Türk göçleri, bu sebep dolayısıyla olmuştur.⁶⁰ Göçler sebep olma faktörlerine göre iki grupta incelenmektedir. Bunlar; serbest irade ile gerçekleşmiş göçler ve zorunlu bir otorite baskısı ile gerçekleşmiş olan göçlerdir. Otoriter bir baskı ile yapılan göçler, uluslararası boyutta var olabileceği gibi bir devlet içinde de var olabilmektedir. Bir ülkede yaşamakta olan insanlar daha iyi yaşam koşulları ve ekonomik olanaklara kavuşmak için başka bir yere göç edebilirler ya da devletin bazı uygulamaları sebebiyle zorunlu olarak başka yerde yerleştirilebilirler.⁶¹

Bu göç hareketlerine bağlı olmakla birlikte süre kısıtlaması olmadan başka bir yere kısa bir zaman için veya geri dönüş yapmamak kaydıyla gitmiş olanlar da göçmen olarak tanımlanmıştır. Türkiye istatistikleri gözlemlendiğinde; yerleşmek üzere gelmiş olanlar göçmen olarak sayılmış, bunlar da kendi arasında devlet

⁵⁹ AGHATABAY, Zengin Cahide, *Mübadelelerin Mazlum Misafirleri Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, İstanbul, Bengi Yayıncılık, 2007, s. 27.

⁶⁰ AGHATABAY, *Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, s. 29.

⁶¹ ERDAL, İbrahim, *Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1930*, İstanbul, İdeal Kültür Yayınları, 2018, s. 1-2.

tarafından yerleştirilenler ve yerleştirilemeyenler olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlardan birinci gruba dâhil olanlar da iskânlı göçmen olarak değerlendirilmiştir.⁶²

II. TÜRKİYE'DE GÖÇ KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Türkiye’de göç meselesinin başlaması Avrupa devletlerine bakıldığı zaman, daha geç dönemlere dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar da, ilk göçlerin 19. yüzyıl başlarında Balkanlarda başladığı gözlemlenmiştir.⁶³ Bu göçlerin oluşmasında öncelikle Sırbistan’da ve Mora’da başlayan isyanlar etkili olmuştur. Bu isyanlar, 1829’da Yunanistan’ın bağımsızlığı ile son bulmuştur. Daha sonra 1878 Berlin Antlaşması ile de Romanya, Sırbistan ve Karadağ’a bağımsızlık verilmiştir. Bulgaristan Prenslığı de bu sayede oluştuğu için bütün bunların sonucunda Balkanlardan Türkiye’ye göç hareketi başlamıştır.⁶⁴ Balkan Savaşı’nın başlamasıyla göç durumu daha da yoğun bir hal almıştır. Bulgarlar, Yunanlar, Sırlar ve Karadağlıların Makedonya ve Rumeli’nin Müslüman Türk halkını yok etme ve kovma amacıyla gerçekleştirdiği zulümler, Rumeli’deki Türk ahalinin buralardan göç ederek, İstanbul ve Anadolu’ya gelmesiyle sonuçlanmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesine kadar Türkiye’ye yapılan göçler çoğunlukla Osmanlı Devleti’ne komşu olan devletlerin emperyalist çıkarları sebebiyle gerçekleşmiştir. Bu göçlerden bir kısmı belli bir anlaşmaya temel olurken, bazen de bir kaçış niteliği taşımıştır. 1914 yılında Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında yapılan bir anlaşmayla Doğu Trakya’daki ve Ege sahillerinde 30 km’lik derinlikte olan alanlardaki Rumlarla Makedonya Türklerinin ve mallarının değişimi kabul edilmiştir. Bu antlaşmalara göre göç edenlerin mallarının saptanması ve değişiminin mülkiyetine ilişkin sorunların çözümü yapılmadan, Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu savaş sonundaki barış antlaşmaları ile çizilen sınırlar, hem toprak kazanan, hem toprak kaybeden Balkan ülkelerinin tamamında ortak bir sorun oluşturmuştur. Sınır çiziminde azınlıkların kendileri üzerindeki hakları tanınmadığı için, Balkan devletleri arasında toprak anlaşmazlığı ve bunun sonucunda azınlık sorunları doğmuştur. Türkiye ile Yunanistan ise aralarındaki bu anlaşmazlığı Lozan’da 30 Ocak 1923 tarihinde imzaladıkları Mübadele Antlaşması ile çözüme kavuşturmuşlardır.⁶⁵

⁶² ERDAL, *Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1930*, s. 5.

⁶³ AGHATABAY, *Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, s. 32.

⁶⁴ AGHATABAY, *Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, s. 33.

⁶⁵ AGHATABAY, *Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, s. 40-42.

A. Cumhuriyet Dönemi'nde Göçler

Devletin temellerinin atıldığı ve bütçe olanaklarının oldukça kısıtlı olduğu Cumhuriyetin ilk on yılı içinde devlet mübadele göçmenlerinin göç ve iskân için tüm olanaklarını seferber etmiştir. Bu nedenle Balkanlardan gelecek diğer göçmenlere bu dönemde ancak serbest göçmen olma şartını kabul etmeleri durumunda yerleşme izni verilmiştir. Ancak gelen göçmenlerin büyük bir kısmı fakir olmalarına karşılık sadece ülkeye girmek amacıyla iskân yardımı istemeyeceğine dair senet vermekte, ancak bir zaman sonra muhtaç duruma gelmektedirler. Devlet bu nedenle söz konusu muhacirlerden yardıma ihtiyacı olanlara 1 Temmuz 1926'dan sonra arazi yardımı yapmaya çalışmıştır. 1934-1938 göçlerinde ise Balkanlardan gelen göçmenler iskânlı göçmen olarak yurda kabul edilmiş ve mübadeleden dolayı tecrübe edinen devlet bu göçmenleri ilk gelenlere göre daha düzenli bir şekilde iskân etmiştir. Bu göçmenlere arazi, tohumluk, çift hayvanı ve barınacakları ev yardımı yapılmıştır.⁶⁶

Tablo 3.1. Yıl içinde mübadil, muhacir ve mülteci sıfatıyla gelen göçmenler⁶⁷

Geldikleri Seneler	Geliş Vaziyetleri	Hane	Nüfus
1923-1934	Mübadil	99709	380243
1923-1934	Muhacir ve Mülteci	58027	247295
1934-1937	Muhacir ve Mülteci	38530	144073
	Yekûn	196266	771611

Verilmiş olan ilk tabloda 1923 ve 1937 yılları arasında; mübadil, muhacir ve mülteci sıfatıyla gelenlerin hane ve nüfus miktarları gösterilmiştir. En çok nüfusun geldiği yıl 1923-1924 yılları olarak görülmektedir.

⁶⁶ AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2017, s. 294.

⁶⁷ BAŞGELEN, Nezih, *Anavatana Göç Edenler*, s. 12.

Tablo 3.2. Yurdumuza göçmen ve mübadil olarak gelenlerle sığınanlar 1923-1938⁶⁸

Yıllar	Aile sayısı	Nüfus
1923	50.259	196.240
1924	52.221	208.886
1925	9.815	39.634
1926	8.201	32.852
1927	6.805	27.172
1928	10.143	40.570
1929	4.785	19.133
1930	3.490	13.694
1931	2.945	11.648
1932	2.905	11.603
1933	6.167	25.656
1934	9.282	34.057
1935	13.002	50.714
1936	8.518	33.074
1937	7.008	26.752
1938	8.734	29.678

İkinci tabloda ise 1923-1938 yılları arasında yurdumuza göçmen ve mübadil olarak gelenlerle sığınanların sayılarına yer verilmiştir. Bu tabloda en çok nüfusun geldiği yıl 1923-1924 olmakla beraber, 1923-1938 yılları arasında aile sayısı ve nüfusta dalgalanmaların daha fazla olduğu görülmektedir.

B. Muhacir, Göçmen, Mülteci Adlandırmaları ve Mübadele Kavramı, Mübadele Göçleri ve Süreci

Muhacir kelimesi daha çok Osmanlı Devleti içinde göç eden kimseleri tanımlamakta kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra göçmen kelimesi de kullanıla gelmiştir. Muhacir kelimesi yalnızca Osmanlı Devleti topraklarına giriş yapmış olan ve de çoğunlukla Müslüman-göçmenler/muhacirler için kullanılmıştır. Mülteci ifadesi ise; iç göç hareketi ile yer değişikliği yapanlara ait nüfus için kullanılmıştır.⁶⁹ Mübadele kavramı göç içinde değerlendirilen tabirlerden bir diğeridir. Mübadele 30 Ocak 1923 tarihinde Yunan ve Türk halklarının mübadele edilmesine dair sözleşme ve ek protokole göre İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler dışarıda bırakılmak üzere Türkiye'deki Ortodokslar ile Müslümanların değişime tabi tutulması olayıdır. Bu nedenle Mübadele Sözleşmesi gereğince Yunanistan'dan getirilip Türkiye'de iskân edilen Türklere/Müslümanlara

⁶⁸ GERAY, Cevat, *Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi*, s. 11, <https://docplayer.biz.tr/14537622-Turkiyede-gocmen-hareketleri-ve-gocmenlerin-yerlestirilmesi.html>(30.12.2019).

⁶⁹ ERDEM, Ufuk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Ankara, TTK Yayınları, 2018, s. 8.

“mübadil” denilmektedir. Mübadiller de kendi içinde iki kısma ayrılmaktadır. 1912-1923 döneminde Balkan Savaşları’ndan sonra yurtlarını terk etmek durumunda kalmış olanlar ve Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923) sonrasında gelenlerdir. Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı hâkimiyetindeki bölgelere sığınan kimseler, savaş bitiminde geri dönmeyi düşündükleri için mülteci konumunu taşımışlardır. Fakat bu kimseler, geri dönme şansı bulamamaları ve geri dönüş koşullarının imkân dâhilinde olmaması yüzünden sürekli iskâna tabi tutulmuşlardır. Mübadele Sözleşmesi ile mübadil statüsü kazanmış olup bu tarihten sonra gelenlerle birlikte mübadil olarak adlandırılmışlardır.⁷⁰ Tarihimizde Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Lozan Barış Antlaşması ile Yunanistan ve Türkiye arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi mübadele göçüne örnektir. Bu mübadele, Anadolu’da bulunan 1.200.000 Rum’un Yunanistan’a, Yunanistan’da bulunan 500.000 Türk’ün de Türkiye’ye göç etmesiyle neticelenmiştir. İstanbul’da bulunan Rumlar ile Batı Trakya Türkleri bu göçün haricinde bırakılmıştır.⁷¹

Türkiye’nin toplumsal ve iktisadi yapısını meydana getiren şartların, değişken ve aktif bir biçim oluşturmada Rum göçünün etkisi bulunmaktadır. Göçün olduğu dönem içerisinde bozulmuş bulunan toplumsal ve ekonomik dengeler daha da büyük problemlerle karşılaşılmasına neden olmuştur. Değişik yörelerden ve toplumun farklı kesimlerinden insanlar, mevcut işgal halinin sona erdirilmesiyle işgalden temizlenmiş olan yerlere doğru göç etmeye başlamışlardır. Hatta bu kimseler farklı isimlerle adlandırılmışlardır. Şöyle ki bu kimseler için harikzadeler⁷², mülteciler⁷³ ve şark muhacirleri⁷⁴ gibi terimler kullanılmıştır.⁷⁵

⁷⁰ UZMAN, Nasrullah, *Türkiye’nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2018, s. 13.

⁷¹ KOÇAK, Yüksel, TERZİ, Elvan, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 3, S. 3, s. 175.

⁷² Harikzade: Yangında evleri yanmış, çökmüş, sel ve toprak kayması gibi afetlerde zarar görmüş nüfus için kullanımının yanında, iskân yardımı genel olarak savaş mağduru harikzadeler için öngörülmüştür. Bkz. BABUŞ, Fikret, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik ve Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2006, s. 129.

⁷³ Mülteci: Ülkesinde, Irk, din sosyal konum, siyasal düşünce ya da ulusal kimliği nedeniyle kendisini baskı altında hissederek kendi devletine olan güvenini kaybeden, kendi devletinin ona tarafsız davranmayacağı düşüncesi ile ülkesini terk edip başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve bu talebi o ülke tarafınca kabul edilen kişidir. Bkz. KOÇ, Esra, *Mülteci Sığınmacı, Göçmen Nedir?*, İstanbul, Bia Haber Merkezi, 2001, www.m.bianet.org (24.12.2019).

⁷⁴ Şark Muhacirleri: Kars ve Erzurum’un Rusların işgaline uğramasıyla, bu bölgelerden birçok kimse Sivas, Ankara, İzmir, Aydın ve İstanbul gibi şehirlere göç etmişti. Ve büyük bir bölümü de göç ettikleri dönemden bu zamana kadar herhangi bir yere yerleştirilememişlerdi. Bu kimseler bu adla tanınıyordu. Bkz. ARI, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 9.

⁷⁵ ARI, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, s. 8.

Mübadele sürecine ait zorluklar, imzalanan mübadele protokolünün sevk ve iskân gibi çok önemli konularla ilgili hükümleri henüz yürürlüğe girmeden etkisini göstermeye başlamıştır. Protokol içerisinde göçmenlerin barınma, beslenme ve giyim gibi elzem olan ihtiyaçlarını içeren hükümler bu alanda oluşabilecek problemleri çözmekten uzaktır. Protokolün net olmayan ve yoruma müsait bulunan dili zorlukların oluşmasında etkili bir pekiştireçtir. Kimlerin mübadeleye dâhil olacağı konusunun açık olmayışı ve de Türkiye ile Yunanistan siyasi taraflarının ülkelerindeki istenmeyen unsurları (Yunanistan’da Arnavutlar ve Çingeneler, Türkiye’de kalan Ermeniler ve diğer Hristiyan kesimler) mübadeleye dâhil etme çabalarına neden olmuştur. Bunun da ötesinde isteyerek göç eden ya da Birinci Dünya Savaşı öncesinde veya sonrasında evlerinden zor kullanılarak atılan birçok kimse, bu zaman içerisinde eşit bir biçimde ilgi göremeseler de kendilerini zorla var olan süreç içerisine ekletmişlerdir. Böylesi bir kaos ortamında da diğer birçok grup bu durumdan fayda sağlamaya çabalamıştır. Çorbacılar⁷⁶ olarak tabir edilen ileri gelenlerle, Yunanistan’da fakir köylüler, giden Müslüman yerli nüfusun mallarını ele geçirirken, Türkiye’de Balkan Harbi muhacirleri ve Şark muhacirleri, yerli nüfus ile beraber, sürecin henüz başında, gelecek muhacirlere verilecek olan terk edilmiş mal ve mülklere el koymuşlardır. Bunun yanında Türkiye’de yerel hükümet memurları ile birçok asker bu mülk edinme yarışında boy göstermiştir. Bununla birlikte şuan resmi antlaşmalarla ortaya çıkan göçmen sorunu, Yunanistan ve Türkiye’deki basın organlarının manşetlerinde kendine emin ve çok yönlü bir şekilde, ilerleyen zamanlarda iki ülkenin kendini oluşturma sürecinde önemli bir rol üstleneceğinin göstergelerini ortaya koymaya başlamıştır.⁷⁷

Göç, mülteci gibi kavramlar ve uygulamalar insanlık tarihi kadar eskidir. Maalesef bu iki veya üç kavram da çoğunlukla acı ve ıstırap vardır. Çoğunda baskı ve zulümden dolayı insanlık suçu oluşmuştur. XIX ve XX yy.da da maalesef bu sorunlar artmıştır. Zorla yerlerinden ve yurtlarından edilen insanların gittikleri ülkede de bir takım zorluklar yaşamışlardır. Çok göç alan ülkelerin halkı ve yöneticileri de birçok sorunla karşılaşmışlardır. Türkiye hem Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde

⁷⁶ Çorbacı: Yeniçeri ocağının cemaat ortalarıyla ağa bölükleri subaylarına müşterek olarak verilen isim. Yalnız cemaat ortası subaylarına yaya başı ve ağa bölüğü subaylarına ise bölükbaşı denirdi. Bundan başka acemi ortabaşı kumandanlarına da çorbacı veya yaya başı denirdi. Çorbacı kendisinin emir ve kumandası altındaki orta veya bölüğün bütün işlerinden ve inzibatından sorumlu idi. Çorbacılara subayı da denilirdi. Bkz. ÜNAL, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 174.

⁷⁷ YILDIRIM, Onur, *Diplomasi ve Göç Türk ve Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2.B., 2016, s. 38.

hem de Cumhuriyet'in ilanından sonra çok göç alan-çok muhacir alan devletlerden biri olmuştur.

İskân Nedir?

2510 Sayılı İskân Kanunu'nun⁷⁸ 17. maddesi içerisinde iskân kavramı şu şekilde açıklanmaktadır:

“İskân bir aileye nüfus ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alet ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır”⁷⁹

Tablo 3.3. İskân uygulaması kapsamına giren unsurlar⁸⁰

A. Yerli İskâna Tabi Olanlar	B. Dış Ülkelerden Gelenler
Şark vilayetleri mültecileri	Mübadiller
Harikzadeler (savaşta evleri yıkılanlar)	Gayrı mübadiller
İstilazadeler (toprakları işgal görenler)	1934-1950 arasında gelenler
Sel ve heyelandan zarar görenler (bunlar da harikzade olarak anılır)	Dışarıya sürülenlerden dönmesine izin verilenler
Nakledilenler	Serbest göçmenler
Gezginciler: Aşiretler, Sınırdaki Unsurlar, Göçebeler, Yörükler, Çingeneler	Mülteciler: 1923'ten önce gelenler, 1923-1939 arasında gelenler 1939'dan sonra gelenler
Topraksız yerliler	Eski Bulgaristan göçmenleri
Elviye-i Selase (Kars, Artvin, Batum) halkı	Dışardan gelen Çingeneler
Anarşişter, Dışarı sürülenler ve Casusluklardan şüphe edilenler	1950'den sonra gelenler

C. İskân Yasalarının Değerlendirilmesini Kolaylaştıran Tanımlar

“1) Muhacirler (Mübadeleye Tabi Olmayan Göçmenler)

İskân Umum Müdürlüğünün 14 Ocak 1925 tarih ve 2040 Numaralı Genelgesinde mübadele dışı muhacirler şu şekilde tanımlanmaktadır.

- Balkan Savaşı'nın çıkmasından I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına kadar geçen sürede gelenler
- I. Dünya savaşının çıkmasından, muhtaç muhacir kabul edilmeyeceğine ilişkin kararnamenin kabul edildiği 4 Kasım 1923'e kadar geçen sürede gelenler
- Bu tarihten sonra gelip iskân yardımı yapılmayacaklardır.

⁷⁸ 2510 Sayılı İskân Kanunu metni için bkz. EK C.1

⁷⁹ T.C. Resmi Gazetesi, 7 Teşrinievvel 1336, 21 Haziran 1934 Perşembe, Sayı: 2733, s. 4005, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> (28.12.2019).

⁸⁰ BABUŞ, *Osmanlıdan Günümüze Göç ve İskân*, 2006, s. 134.

- 2) Mülteciler (Türkiye’de yerleşmek maksadıyla olmayı zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlar)
- 3) Mübadiller (Yapılan bir anlaşma ve sözleşme gereği diğer bir devletten Türkiye’ye kabul edilen nüfus)”⁸¹

III. MÜBADELE İMAR VE İSKÂN VEKÂLETİNİN KURULUŞU

Türkiye’de iskân uygulamalarının düzenlemesi Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesine kadar Babı Ali’nin sınır eyaletlerine ulaştırdığı talimatlarla veyahut göçmenlerin bunu devletten talep etmeleri üzerine devletin de bu talepler doğrultusunda yaptığı yardım faaliyetleri ile hayata geçirilmiştir. Bu dönem içerisinde İstanbul’da göçmenlerle alakalı işlerin düzenlenmesi vazifesi Şehremaneti’ne başka vilayetlerde de belediye teşkilatının idaresine verilmiştir. Şehremaneti bu vazifesini 1859 senesine kadar devam ettirmiştir. Şehremanetin çalışmaları göçmen işlemlerinin çok yoğunlaştığı Kırım Savaşı sonrasında bu yoğunlukla baş edememesi neticesinde buna çözüm olması için 1860 tarihinde ilk olarak Trabzon Valisi Hafız Paşa idaresinde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti içerisinde İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu kurularak sorun halledilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise Balkan Savaşları sonrasında yaşanan ikinci bir göç hareketlenmesi ile 1914 senesinde İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi isminde yeni bir yapı kurulmuş ve bu işle meşgul olmuştur. Dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı ise Milli Mücadele hareketinin koordinasyon çalışmalarının aktif olduğu senelerde etkili bir şekilde çalışan, göçmenlerin iskân edilmesine yönelik bütün çalışmaları sürdürmekle yükümlü olan bu komisyonun ismi sonradan Muhacirin Aşair Müdüriyeti Umumiyesi şeklinde değiştirilmesi ile faaliyetlerini Cumhuriyetin ilan edildiği zamana kadar sürdürmüştür.⁸²

Mübadale İmar ve İskân Vekâleti faaliyetlerine devam etmiş olduğu süre içerisinde yapılmış olan bir düzenleme ile çalışmalarını Mübadale ve İskân Müdürlüğü ve İmar Genel Müdürlüğü olmak üzere iki genel müdürlük olarak yürütmüştür. Mübadale işlemlerinin gerçekleştirilmesi mevzusunda ilk düzenleme ise, 17 Temmuz 1923 tarihinde çıkarılmıştır. Bu düzenlemeyle gelecek mübadillerin kabulleri yerleştirilecekleri bölgelere göre nasıl sevk edileceklerine dair kararlar alınmıştır. Gelmiş olan mübadiller, ayrılmış oldukları coğrafyanın özelliklerine bağlı

⁸¹ BABUŞ, *Osmanlıdan Günümüze Göç ve İskân*, s. 125.

⁸² İNAN EMEK, Canan, “Türkiye’de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2014, C. 12, S. 22, s. 85.

olarak dağlık alan veya deniz kıyısı şeklinde ikiye ayrılmıştır. Mübadillerin geldikleri coğrafyaya benzer bir araziye yerleştirilmeleri ve de mesleki olarak da kendilerine uygun yerler aranması şartı aranmıştır.⁸³

Göç ve yer değiştirme buna bağlı olarak da yerleştirme işleri o kadar büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir ki şartlar 23 Ekim 1923 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. 24 Ekim 1923 tarihinde ise Mustafa Necati (Uğural) Bey, İmar ve İskân Vekâletinin başına getirilmiştir. Fakat yeni kurulan her kurum gibi bu kurumda da oluşum aşamalarında düzenleme sorunları meydana gelmiştir. Bu sorunların ortaya çıkmasında; vekilin sık aralıklarla üç kere değiştirilmiş olması, vekâlette memur olanların konu hakkında bilgi sahibi olmayıp diğer vekâlet memurlarından görevlendirilmesi, mahalli memurlar ile vekâlet memurları arasında iletişim eksikliğinin oluşu, vilayet memurları ve vekâletin muntika memurları arasında yetki çekişmesinin var oluşu gibi sebepler yer almıştır. Bu sebeplerden ötürü de bu sorunu halledebilmek için vekâlet (11 Aralık 1924) tarihinde lağvedilmiş ve Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı)'ne bağlanmıştır. Vekâletin yetkileri de Dâhiliye Vekâletine bağlı bulunan İskân Umum Müdürlüğüne devredilmiş, bu müdürlük ise; 21 Ekim 1935 tarih ve 2849 sayılı yasa ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) 'ne bağlanmıştır.⁸⁴

IV. MUSTAFA NECATİ VE VEKÂLETTE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

1892 İzmir doğumlu olan Mustafa Necati, İlkokul eğitimini Birhan'ül Maaruf okulunda almıştır. Daha sonra İzmir idadisine devam etmiştir. Buradan sonra ise 1912'de Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. İzmir de Dar'ül Muallimin ve Dar'ül Muallemat'ta öğretmenlik mesleğini icra etmiştir. Bu sırada Vasıf Bey (Çınar) ile beraber Şark Hususi idadisini açmıştır. İzmir'in işgal günlerinde işgal kuvvetlerine yakalanmamak için bir arkadaşının evine sığınmıştır. Burada bir vakit kaldıktan sonra İzmir'den kılık değiştirerek kaçmıştır. Ülkesinin içinde bulunduğu bu zor dönemde Balıkesir'e gelerek burada bir çete teşkilatı oluşturmuştur. Hatta Kuva-yı Milliye güçlerinde müfreze komutanı olarak görev yapmıştır. Balıkesir'de bu işgallere karşı bir propaganda işlevi görsün diye Vasıf Bey ile birlikte İzmir'de Doğru gazetesini çıkarmıştır. İstanbul'un işgal edilişinden sonra da Ankara'da

⁸³ KOPAR, Metin, Erken Cumhuriyet Döneminde Demografik Restorasyon: Lozan Mübadilleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, C. 8, S. 16, s. 295.

⁸⁴ CENGİZKAN, Ali, *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*, Ankara, Arkadaş Yayıncılık, 2004, s. 21.

TBMM tarafından mebus seçilmiştir. Ayrıca Samsun ve Kastamonu’da İstiklal Mahkemeleri’nde bir zaman başkanlık görevini yerine getirmiştir.⁸⁵ Bu görevlerinden sonra TBMM ona mübadele göçmenlerinin nakledilmesi işi başta olmak üzere bazı işler yapması için Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin başına getirmiştir. Göçmenlerin sevk işleminin Türk gemileri tarafından yapılmasını sağlama işi Türkiye Vapurcular Birliğine verilmesiyle gerçekleştirmiştir. O dönemde Türk Vapurcular Birliğine bağlı en güçlü taşıma filosuna Seyri Sefain İdaresi sahipbulunmaktadır. Bu idare ile birlikte, Nafi Bey Kumpanyası, Ayyıldız, Sadıkzade Biraderler, Bilecikzade ve Mahdumu, Kırzade Madulkavanza Şirketi, Hacı Paşazadeler, Hasan Mahdumları, İbrahim Ethem Kumpanyası, İttihad ı Milli Kumpanyası, Mustafa Reşit şirketi gibi işletmeler taşıma işlemine yardımcı olmuşlardır. Mübadele taşımada kullanılan gemiler şunlardır:

Gülcemal, Akdeniz, Reşit Paşa, Kızılırmak, Şam, Giresun, Ümit, Gülnihal, Bahricedit, Altay, Gelibolu, Bandırma, İnebolu, Nimet, Canik, Millet, Sulh, Sakarya, Ankara, İnönü, Yeni Türkiye (Asya), İstanbul, Teşvikiye (Kurtuluş), Trabzon, Rize, Anadolu, Mahmut Şevket Paşa, İstiklal, Mahmudiye, Sadıkzade, Karabiga, Dumlupınar, Timsah, Hacı Paşa, Kartal, Kırzade, Nilüfer Bozkurt, Rumeli, Sürat, Arslan, İsmet Paşa, Cumhuriyet, Turan, Milas, Girit ...⁸⁶

Tablo 3.4. Mübadele İmar Vekâletinin merkez teşkilatı⁸⁷

-
1. Mübadele ve İskân Müdüriyet-i Umumiyesi
(Anadolu Ajansı İstihbarat Müdürü Vali Necdet Bey)
 - a) Sevkiyat ve Nakliyat Şubesi
 - b) Muhacirin Şubesi;
 - c) İaşe Şubesi;
 - d) İskân ve Emakin Şubesi.
 2. İmar ve Müdüriyet i Umumiyesi (eski iskân müdürlerinden Sabri Bey)
 - a) Muamelat Şubesi;
 - b) İnşaat ve Tamirat Şubesi;
 - c) Heyet-i Fenniye Şubesi
 3. Hukuk Müşavirliği (eski Müdafaa-i Hukuk Müşaviri Sa’adi Bey)
 4. Heyet-i Teftiş
 5. Muhasebe Şubesi Müdüriyeti
 6. İhsa’iyet ve Memurin Şubesi Müdüriyeti
 7. Evrak ve Muhaberat Şubesi Müdüriyeti
 8. Hıfzı sıhha Müttehassıslığı
-

⁸⁵ ARI, Kemal, *İzmir’den Bakışla Türk Ticareti Bahriyesi ve Mübadele Gemileri Lozan’dan Kabotaj’a*, İzmir, DTO İzmir Şubesi Yayınları, 2008, s. 148.

⁸⁶ ARI, *İzmir’den Bakışla Türk Ticareti Bahriyesi ve Mübadele Gemileri Lozan’dan Kabotaj’a*, s. 149-151.

⁸⁷ CENGİZKAN, *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*, s. 256.

V. MÜBADELE İLE GELEN GÖÇMENLERİN TÜRKİYE'YE GETİRİLMELERİ

Mübadillerin sevk işlemlerine öncelikle muhtelif nedenlerle liman şehirlerine yığılmış ve perişan halde bulunan göçmenlerden başlanılmasına karar verilmiştir. Bu göçmenlerin sevk edilmesinden sonra ise; Yunanistan'ın iç kesimlerinde bulunan göçmenlerin sevk işlemleri gerçekleştirilecektir. Kentten gelenlerin sevk işlemlerinde sorun yaşanmazken, kırsal kesimden gelenlerin sevk işlemlerinde tarım araç gereçlerini ve hayvanlarını da beraberlerinde götürmek isteğinde olduklarından sorunlar çıkmıştır. Yunanistan'da Selanik ve Kavala, Girit'te ise; Hanya, Kandiye, Resmo şehirleri yükleme limanları olarak seçilmiştir. Göçmenler sevk edilmeden önce Hilal-i Ahmer Cemiyeti heyetleri tarafından sağlık taramasından geçirilip veba, çiçek vb. salgın hastalıklara karşı aşıları da yapılmıştır. Vapurlara giriş işlemlerinden önce de yığılmaları önlemek amacıyla kurulan çadır kamplarında sağlık, barınma ve yiyecek işleri görülmüştür. Ayrıca bu kamplarda göçmenlere özellikle de kırsal kesimden gelmiş olanlara nüfusları, hangi tür tarımla uğraştıklarına dair sorular sorularak bundan hareketle veri tabloları oluşturulmuştur. Taşıma ve sevk işlemlerinin büyük çoğunluğu Türk gemileri tarafından sağlanmıştır. 17 adet Türk gemisi bu sevk ve taşıma işlemlerini gerçekleştirmiştir.⁸⁸ Mübadele İmar ve İskân Vekilinin yapmış olduğu açıklamaya göre; Türkiye'ye sevk işlemlerinin gerçekleştirilmesi sırasında yolda hayatını kaybedenlerin sayısı 278, misafirhanelerde hayatını kaybedenlerin sayısı ise 870 kişidir. İskân işlemlerinin gerçekleştirilmesinden sonra hayatını kaybedenlerin sayısı ise 3.819'u bulmuştur.⁸⁹

Mübadele ile gelecek olan göçmenlerin kendi imkânlarıyla gelmek isteyenlere izin verilmesine dair belge şu şekildedir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi

Ankara

Bakanlar Kurulu

6-10-39

Özel Kalem Müdürlüğü

Sağlık Bakanlığına

Birinci değişime tabi olanlardan gücü yetenlerin kendi imkânlarıyla gelmelerine izin verilmesinin uygun olup olmayacağı İstanbul temsilcilerinin yorumuna atfen, önceden Dışişleri Bakanlığınca açıklanması üzerine uygun olacağı bildirilmiş ve durumun ilgililere bildirilmesi İstanbul temsilcileri, söz konusu bakanlığın bu konudaki cevabının tezkireden anlaşılmış olmasına dayanarak Bakanlık tarafından da ilgili yerlere bu doğrultuda tebliğ yapılmasını rica ederim efendim.

Bakanlar Kurulu Başkanı”⁹⁰ (Bkz. EK A.2).

⁸⁸ AĞANOĞLU, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, s. 321-322.

⁸⁹ AĞANOĞLU, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, s. 324.

⁹⁰ BCA, 272-0-0-0-11-16-68-1,23.10.1923, s. 2.

Mübadillerden kendi imkânlarıyla gelmek isteyenlere izin verileceğiyle ilgili bir yazı yazılması istenmiştir.

Tablo 3.5. Türkiye’ye gemilerle gelen muhacirlerin yaklaşık sayısı (1923-1924)⁹¹

Aylar	Mülteci Sayısı
Aralık	26.691
Ocak	5.117
Şubat	19.973
Mart	20.904
Nisan	56.979
Mayıs	42.270
Haziran	27.673
Temmuz	30.192
Ağustos	21.065
Eylül	4.322
Aralık	2.935
Toplam	268.121

Yukarıdaki tabloda 1923-1924 yılları arasında Türkiye’ye gemilerle gelen muhacirlerin yaklaşık olarak sayıları verilmiştir. Ay sıralaması için ise en çok mülteci sayısının Nisan ayında olduğu görülmektedir. İkinci olarak Mayıs ayı ve üçüncü olarak da Temmuz ayında Türkiye’ye gemilerle gelen muhacirlerin sayısında artış bulunmaktadır.

Tablo 3.6. Girit’ten Türkiye’ye gemiyle gelen muhacirler(15 Aralık 1923-31 Mart 1924)⁹²

Tarih	Mülteci Sayısı	Nerden	Nereye
15 Aralık 1923	3.072	Iraklion (Kandiye)	Mudanya
31 Aralık 1923	716	Hierapetra	Erdek
1 Ocak 1924	1.012	Iraklion (Kandiye)	Mudanya
15 Ocak 1924	1.244	Iraklion (Kandiye)	Erdek
21 Ocak 1924	631	Lassithie	Darıca
11 Şubat 1924	3.244	Iraklion (Kandiye)	Mersin
3 Mart 1924	1.860	Iraklion (Kandiye)	Çeşme702 Urla759 İzmir399
Toplam	11.779		

Yukarıdaki tabloda ise Girit’ten Türkiye’ye gemiyle 15 Aralık 1923-31 Mart 1924 yılları arasında gelenlerin sayıları gösterilmektedir. Girit’ten ilk göç başladığı zaman gelenlerin sayısı 15 Aralık 1923’te 3 bin kişi civarında iken bu sayı 21 Ocak

⁹¹ YILDIRIM, *Diplomasi ve Göç Türk ve Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*, s. 185.

⁹² YILDIRIM, *Diplomasi ve Göç Türk ve Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*, s. 186.

1924'te 631 kişi olmuştur. Bunun nedenini tam olarak bilemiyoruz ancak tabloya bakıldığında gelişlerin aylar içinde inişli çıkışlı bir seyir izlediğini söyleyebiliriz. Başka bir açıdan bakıldığında Girit'in Kandiye şehrinden en fazla göçmenin geldiğini görülmektedir. Bu şehirden toplam 10.432 kişinin geldiği gözlemlenmiştir ki bu da Girit'te oturanların büyük bir bölümünün (dörtte üçünün) Kandiye bölgesinde oturduğunu bize göstermektedir.

Tablo 3.7. Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin bütçe dağılımı⁹³

Sene	Tahsis Miktarı	Harcama Miktarı
1923	6.095083	5.22815
1924	10.022.535	5.19990
1925	5.957.636	2.80895
1926	1.446.116	889.930
1927	2.060.859	1.00813
1928	1.018.433	725.949
1929	1.417.690	970.784
Toplam	28.018.352	16.8876

Tabloda İmar ve İskân Vekâletine ait bütçe dağılımı yıllara göre gösterilmiştir. En çok tahsis miktarı 1924 yılına ait iken, en çok harcama yapılan yıl ise; 1923'tür.

Tablo 3.8. Adi iskâna tabi tutulanlar⁹⁴

Nüfus Miktarı	Sıfatları
499.239	Mübadil
172.029	Gayri mübadil
14.312	Harikzade
35.936	Mülteci
18.430	Yerli Ahali
2.774	Şarktan garbe nakledilenler

Bu tabloda ise adi iskâna tabi tutulanlar, altı sığata ayrılarak nüfus sayıları belirtilmiştir.

⁹³ İskân Tarihçesi, *Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi*, İstanbul, Hamit Matbaası, 1932, s. 135.

⁹⁴ İskân Tarihçesi, *Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi*, s. 137.

Tablo 3.9. Taaffuzhane (karantina) çalışmaları (1924-1938)⁹⁵

Yıllar	K. Yeri Sayısı	Gemi Sayısı								Göçmen Sayısı			
		Vapur	Motor	Yelkenli	Toplam	Tabiiyeti		Mevridi		Mürettebat Sayısı	Yolcu Sayısı	Türk	Yabancı
						Türk	Yabancı	Türk	Yabancı				
1924	4	441	12	85	538	180	361	101	440	15.339	14.306	128.172	0
1925	4	336	8	26	370	25	345	7	363	11.928	9.507	16.362	0
1926	4	179	2	5	186	104	82	102	84	5.714	2.080	201	2.026
1927	4	251	80	54	385	301	84	297	88	7.651	1.426	2.553	289
1928	4	267	58	46	371	285	86	287	84	7.488	8.998	9.481	0
1929	3	55	11	4	70	23	47	24	36	2.704	4.322	5.076	3.251
1930	3	28	7	11	46	28	18	25	21	1.189	1.169	146	1.420
1931	3	16	14	1	31	22	9	22	9	531	164	139	95
1932	3	11	13	2	26	20	6	20	6	320	116	336	0
1933	3	12	6	1	19	17	2	14	5	339	95	1.277	0
1934	3	40	3	3	46	33	13	14	32	1.139	323	14.910	0
1935	3	34	9	13	56	47	9	27	29	1.021	460	26.391	0
1936	3	42	22	18	82	78	4	49	33	1.113	850	26.096	0
1937	3	20	22	4	46	43	3	30	16	705	1.206	19.677	0
1938	3	18	4	5	27	27	0	17	10	528	36	17.621	0
Toplam	50	1.750	271	287	2.199	1.233	1.069	1.036	1.256	2478.286	2087.014	1089.616	390.607

Bu tabloda 1924 ile 1938 yılları arasında vapur, motor ve yelkenli araçlarda Türk ve yabancı göçmenlere yapılmış olan taaffuzhane (karantina) çalışmalarının sayısal olarak dökümü gösterilmiştir. 1924-1938 yılları arasındaki bu sayılara bakıldığında en fazla 1924 yılında bu yönde çalışmaların yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.

VI. TALİMATNAMELER

Talimnameler iâşe talimatnamesi ve misafirhaneler talimatnamesi olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

A. İâşe Talimatnamesi

Mübadele İmar ve İskân Vekâleti tarafından gelecek muhacirlerin iâşeleri için hazırlamış oldukları talimatnamede:

1. Türkiye'ye yerleşmek amacıyla gelecek yardıma ihtiyacı olan muhacirler için:

⁹⁵ UZMAN, *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*, s. 354.

a) Hazırlanmış olan karantina yerlerinde sabah vakitleri ekmek ve çay, akşamları da sıcak yemek

b) Hazırlanmış olan karantina yerleri ile ihraç iskeleleri bölgesine kadar yolda verilecek olan ekmek ile katık

c) İhraç iskelelerinde bulunan misafirhanelerde, sabah vakitleri ekmek ve çay, akşamları ise etli ekmek

d) Yol üzerlerinde ekmek ve katık

e) İhraç iskeleleri ile yerleşme tarihinden bu zaman itibariyle geçen iki ay süreyle sadece ekmek ya da un, lazım olduğunda bunların değerleri muhacirlere verilir.

2. Gıda türü ve ölçüsü.

a) Ekmek: Büyük kimseler için yemek ve katık olmadan verildiğinde 900 gram, on yaş altında olanlar için 450 gram, büyüklere sıcak yemek, çay ve katıkla beraber verildiğinde 500, küçük olanlara 250 gram.

b) Katık: 160 gram zeytin nüfus başına büyük küçük ayırt etmeden verilir.

c) Sıcak Yemek: Herkese nüfus başına et 100 gram, fasulye ve kurusu 100 gram, sadeyağ 5, tuz 8, çay 1, şeker 10, yemek yapımında kullanılmak üzere verilecek odun 700 gram olarak tespit edilir.

d) Aydınlanma ve Yakacak: Sadece misafirhanelerde kullanılmak kaydıyla nüfus başına gaz oranı 30, odun ise 1000 gram olarak hesap edilir.

3. Muhacirlerden hasta olanlarının tedavileri lüzumunca doktor tarafından emzikli annelerle üç yaşına kadar olan çocuklara da iki günde bir şekerli süt tedarik edilir. Bu talimatname 15 Haziran 1337 (1921) senesine ait olan Muhacirin Nizamnamesini yürürlükten kaldırmış bulunuyordu. Fakat 368 sayılı ve 8 Kasım 1923 senesindeki İskân Kanunu'nun 1. maddesine göre mübadele ile gelecek muhacirlerin nakil, iskele ve yollarda ve yerleşme işlemleri dâhilinde iki ay süre ile bu şekilde işlerinin karşılanmasının tam olarak ihtiyaca cevap vermeyeceği düşüncesiyle 512 sayılı ve 24 Nisan 1924 seneli kanun dâhilinde mübadil olanlardan ihtiyaç içinde bulunanlara yerleşim yerlerindeki mahsuller tedarik edilinceye kadar işlerinin sürmesine ve de öksüz, kimsesiz kadın ve düşkünlerin iş sürelerinin kimsesizler yurdu ve darülaceze gibi kurumlara nakillerine kadar devamına karar verilmiştir.⁹⁶

⁹⁶ AGHATABAY, *Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, s. 111-112.

B. Misafirhaneler Talimatnamesi

23 Kasım 1923'te hazırlanan misafirhaneler talimatnamesinde ihraç iskeleleri, konak yerleri ve iskân mıntıkalarının açılma koşulları ile yönetimine ait bilgiler bulunmaktaydı. Bu misafirhanelerde kullanılacak yorgan, yatak ve yerlerle ilgili bilgiler verilmişti. Hilal-i Ahmer (Kızılay)'ın buralarda 10'ar yataklı bir revir açması ve de tıbbi malzeme bulundurması gibi hususları da içeriyordu. Bu talimatname kararlarınca ülkenin çeşitli yerlerinde 1924 yılı başında toplam 10.850 yataklık misafirhaneler oluşturulmuştu.⁹⁷

Bu yerlerin olduğu misafirhane tablosu aşağıda gösterilmiştir⁹⁸

Tablo 3.10. 1924 yılında kurulan misafirhaneler ve kapasiteleri

Misafirhanelerin Bulunduğu Bölge		Yatak Kapasitesi
İstanbul	Ahırkapı	2.000
	İplikhane	1.000
	Çatalca	300
Gelibolu		500
Menteşe (Muğla)	Güllük (Muğla)	300
	Bodrum (İskele)	200
	Marmaris (iskele)	250
	Fethiye (İskele)	500
Çanakkale		300
Erdek (İskele)		(1.000/1.500)
Samsun		3.000
Edirne (Kırkağaç)		1.000
Toplam Yatak Kapasitesi		10.350/10.400

Tabloda yatak kapasitesi açısından en çok yatağa sahip olan misafirhane bölgesinin 3.000 yatak kapasitesiyle Samsun, ikinci olarak 2.000 yatak kapasitesiyle İstanbul Ahırkapı ve 1.000 yatak kapasitesiyle yine İstanbul İplikhanedir. Üçüncü sırada ise 1.000/1.500 yatak kapasitesiyle Erdek (İskele) olduğu görülmektedir.

Tablo 3.11. Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin hazırladığı mıntika alanları⁹⁹

- 1.Alan:** Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Amasya, Çorum, Tokat
- 2.Alan:** Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu ve Çanakkale
- 3.Alan:** Balıkesir
- 4.Alan:** İzmir, Manisa, Aydın ve Afyon

⁹⁷ AGHATABAY, *Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, s. 115.

⁹⁸ ERDAL, *Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1930*, s. 101.

⁹⁹ ÇELEBİ, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti*, s. 159.

- 5.Alan:** Bursa
6.Alan: İstanbul, Çatalca ve Zonguldak
7.Alan: İzmit, Bolu, Eskişehir, Kütahya
8.Alan: Antalya, Isparta, Burdur
9.Alan: Konya, Niğde, Aksaray ve Kırşehir.
10.Alan: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Osmaniye, Antep, Maraş

Tablo 3.12. Mıntıka alanlarındaki nüfus sayısı

Karesi Mıntıkası		YERLEŞTİRİLEBİLİR		YERLEŞTİRİLENLER	
Sındırgı	375				
Balya	965				
Ayvalık	18235				2240
Dursunbey	95				
Gönen					1007
Edremit	3360				1020
Bandırma	854				1020
Erdek	2703				10685
Karesi	675				Merkez
Toplam	7824				6810 *

Toplam (7824+6810)

*Dâhili vilayette iskân edilip de gelmeyen 14634-35390-6810 dâhili vilayette iskân edilip bilgi gelmeyen: 28580¹⁰⁰

Bu tablo 1923 tarihli, 3452 sayılı, çeşitli mıntıklarda iskân edilen muhacirin miktarını gösterir cetveldir. Bu cetvelde (birinci sayı yerleştirilen; ikinci sayı yerleştirilme olanağı bulunan (kabiliyet-i iskâniye cetvelleri ile saptanan) nüfus sayılarını göstermektedir.¹⁰¹

VII. MÜBADELE SÜRECİNDE TÜRK KIZILAYI'NIN ÇALIŞMALARI

Mübadele sırasında Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı net olarak belirlenmemekle beraber mübadele sürecinin başındaki tahminlerden ve Kızılay'ın 1924 yılının son zamanlarına kadar tutmuş bulunduğu kayıtlara bakılarak 400 bine yakın kişinin mübadeleyle Türkiye'ye gelmiş olduğu bilinmektedir. Mübadele sürecinin başlangıcına rastlayan sıralarda savaştan yeni çıkmış olan Türkiye'nin bu nüfus hareketlerinin sevki ve iskânını gerçekleştirmesi öyle kolayca olmamıştır. İşte bu esnada Kızılay'ın deneyimli bir kurum olarak tecrübelerinden ve yardımlarından da faydalanma yoluna gidilmiştir. Bu amaçla, İcra vekilleri Heyeti ve

¹⁰⁰ CENGİZKAN, *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*, s. 29.

¹⁰¹ CENGİZKAN, *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*, s. 28.

Kızılay arasında 5 Eylül 1923'te mübadelede Kızılay'ın bu sahada çalışmaları ve yardımlarıyla ilgili bir karara varılmıştır.¹⁰²

Varılmış olunan karara göre:

“Yunanistan'daki ihraç kapılarının (bindirme iskelesi) hemen hepsinde tam teşekküllü sağlık heyetinin bulundurulması sağlanmıştır. Yolcuların gemilerle sevk edilmeleri sırasında gemilerdeki hastaların tedavi ve iâşe işlemleri Kızılay tarafından gerçekleştirilecekti. İskân mıntika iskelelerinde (indirme iskeleleri) 10'ar yataklı dispanserler açılacak ve yardıma ihtiyaç duyan kimseler çamaşır, fanila, çorap ve ayakkabı dağıtımı yapılacaktır. Hasta, ihtiyar, çocuk ve malulleri indirme iskelelerinden iskân mıntikalarına ulaştırmak için her iskelede 2-5 adet arasında her çeşit levazım ve masrafı Kızılay'a ait olacak kamyonlar tahsis edilecekti. Ahalinin geçici iskânı için Kızılay'ın İngilizlerden satın aldığı baraka ve çadırlardan istifade edilecek; ayrıca Çanakkale'deki barakalar hükümet emrine verilecekti. Kızılay öncelikle, Yunanistan'ın çeşitli bölgeleriyle Türkiye'deki liman ve iskân mıntikalarına 'imdad-ı sıhhi heyetleri'(acil sağlık heyetleri) gönderdi.”¹⁰³

VIII. HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN MÜBADELEDE UYGULANMAK ÜZERE SAPTADIĞI PROGRAM

Mübadele sürecinde Kızılay mübadele de yapılacak olan çalışmaların sistemli bir şekilde yürütülmesi ve düzenlenmesi için bir program uygulamaya koymuştur.

Uygulanacak olan programın maddeleri:

“Gerekli görülen noktalarda bu program dâhilinde;

- 1) Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Murahhas Heyeti nezdinde bir Hilal-i Ahmer (Kızılay) delegesi bulunarak, bu delege vasıtasıyla yapılacak yardım esaslarının tazmini,
- 2) Mudanya'da faaliyette bulunan Mübadele Komisyonlarının sevk edecekleri ahali için yol boyunca menziller ve misafirhaneler tesisi,
- 3) Yunanistan'daki sevk iskelelerinde birer sıhhi imdat heyeti bulundurulması,
- 4) Ahaliyi taşıyan vapurlarda birer doktor ve icabı kadar hasta bakıcı bulundurulması,
- 5) Anayurda gelen muhacirlerin çıkacakları iskelelerde onar yataklı birer dispanser bulunması,
- 6) Muhacirlerden zayıf, ihtiyar, malul kadın ve çocukların iskelelerden iskân edilecekleri yerlere kadar sevklerini temin için kamyonlar bulundurulması,
- 7) İskân mıntikalarından Hükümetçe lüzum görülen yerlerde baraka ve çadırlar kurulması ve Çanakkale'de İngilizlerden alınan 1016 barakanın bu maksada tahsisinin sağlanması için bu maddelerden oluşacak şekilde bir program hazırlamıştır.”¹⁰⁴

Kızılay, hükümetten bağımsız olarak kendi imkânlarını kullanarak göçmenlerin sağlık ve huzur içinde yerleşmelerini sağlamak için birtakım tedbirler almıştır. Böylece Bakanlığın yapamadığı bir takım faaliyetler Kızılay tarafından yapılmıştır.

¹⁰² ÇAPA, Mesut, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara, Türk Kızılay Derneği Yayınları, 2. B., 2010, s. 165.

¹⁰³ ÇAPA, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, s. 166.

¹⁰⁴ AKGÜN, Seçil Karal, ULUĞTEKİN, Murat, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Cilt. II, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi, 2001, s. 18.

IX. MÜBADİLLERE YAPILAN YARDIMLAR

Mübadillere Kızılay ve Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin (İskân Bakanlığı) yürütmüş olduğu yardım çalışmalarının dışında halktan da yardımlar toplanmıştır. Örneğin mübadelenin başladığı ilk aylarda halktan mübadillere yardımlar ulaşımıştır. Bu kapsamda; Eskişehir’den 48.895 kuruş, Mardin’den 20.000 kuruş, Zonguldak’tan 60.000 kuruş ve Maraş’tan 24.435 kuruş yardım toplanmıştır.¹⁰⁵

Tablo 3.13. Türkiye’de faaliyet gösteren Kızılay imdad-ı sıhhi (acil sağlık) heyetleri¹⁰⁶

Heyet	Baştabib	Tabib	Eczacı	Memur	Hademe
26. Ayvalık Heyeti	Dr. Hikmet Bey	1	1	10	1
31. Samsun Heyeti	Dr. Fikri Bey	2	1	10	1
52. İstanbul Heyeti	Dr. Arif Ata Bey	2	1	12	1
33. Mersin Heyeti	Dr. İrfan Bey	2	1	10	1
34. Tekirdağ Heyeti	Dr. Yahya Bey	1	1	9	1
35. Bandırma Heyeti	Dr. İsmail Kemal Bey	3	1	9	1
36. Mudanya Heyeti	Dr. Saib Bey	1	1	9	1
Bunlardan başka	İzmit	Heyetleri	Hanya	Heyetleri	Diğerleri
	Tuzla	faaliyet	Kandiye	İse;	nden
	Çatalca	halindedir	Ayvalık		daha önce
	Kalokratya		Çatalca		lağvedilm
	Erdek		Darıca		iştir
	Antalya		Bandırma		
	Ulukışla		Antalya		
	Niğde				

Tablo 3.14. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) tarafından mıntıklara tahsis edilen nakil araçları¹⁰⁷

Mıntıklar	Kamyon	Kamyonet	Otomobil
Samsun	2	5	1
Tekirdağ	3	1	-
Gelibolu	1	-	-
Bandırma	1	2	-
İzmir	2	1	1
İstanbul	2	1	1
Tuzla	-	1	-
Çatalca	-	1	-
İzmit	1	1	-
Ulukışla	2	6	-

¹⁰⁵ ÇAPA, Mesut, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, s. 178.

¹⁰⁶ ÇAPA, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, s. 166.

¹⁰⁷ ÇELEBİ, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti*, s. 202.

Tabloya göre en fazla kamyonet Ulukışla ve Samsun'a tahsis edilmiştir. Kamyon sayısı ise en fazla Tekirdağ'dadır. Otomobil ise sadece Samsun, İstanbul ve İzmir'e tahsis edilmiştir.

Tablo 3.15. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)'nin göçmenler için yaptığı harcama listesi¹⁰⁸

Giysi	132.085
İç çamaşırı	52.716
Ayakkabı	8.008
Çorap	7.000
Battaniye	64.722
Yatak Malzemesi	10.829
Gıda Malzemesi	69.649
Ecza Malzemesi	28.000
Çeşitli Giyim Eşyası	7.594
Kamyon-Araba	36.500
Çadır	69.880
İnşaat Malzemesi	10.236
Kereste	44.620
Sıva Tahtaları	38.465
Sac-Demir	71.075
Barakalar	325.800
Hastane ve Mutfak Levazımı	33.547
	1.020.726
Çeşitli Nakdi Harcamalar	161.486
Toplam	1.182.212

Bu tabloya göre; göçmenler için yapılan harcama listesinin başında ilk sırayı 325.800 ile barakalar almaktadır. İkinci sırada 132.085 lira ile giysi ihtiyacı gelmektedir. Üçüncü sırada da 69.880 ile çadır gelmekte olup onu 69.649 ile gıda malzemesi takip etmektedir. Onun ardından da 64.722 ile battaniye ihtiyacı gelmektedir. Anlaşılabacağı üzere temel ihtiyaç malzemeleri ilk sıralarda yer almaktadır.

Beş yıl boyunca süren mübadele işlemleri sırasında Kızılay, kaynaklarının ve etkinliklerinin büyük bir kısmını bu konu için seferber etmiştir. Bu iş için kendisinden nakit olarak 857 lira ödeyerek yaklaşık olarak yarım milyon göçmenin hızlı bir biçimde ihtiyaçlarını yerine getirerek onlarla ilgilenmiştir. Kızılay tarafından gösterilen bu ilgide Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın öncü rol oynaması, büyük oranda TBMM ile olan işbirliğinin sağlanması da önemli bir etkidir. Bu başarısı nedeniyle Gazi Mustafa Kemal Paşa, mübadele halklarının değişiminde özveri ile çalışan

¹⁰⁸ AKGÜN, ULUGTEKİN, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, s. 23.

Kızılay’a 1926 yılı Meclis açılış söylevinde özellikle teşekkür etmiş ve “Tarih-i harb-i sihhide ve memleketin muavenet-i içtimaiye tarihinde bir mevki mahsus ihraz etmiş olan Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin bu sene zarfında mübadillerin sıhhi ve ilbas ve iskân umuruna ve memleketin afat-ı içtimaiye ve arziyesine yaptığı yardımları takdirle zikrederim” demiştir.¹⁰⁹

Kızılay’ın yapmış olduğu çalışmalar hakkında bilgi veren belgeler:

Muhtaç Göçmenler İçin Kızılay Tarafından Gönderilen Giyecek, Yatak ve Battaniyelerin Teslim Alınarak Cins ve Miktarlarının Bildirilmesine Dair Belge:

“Türkiye Cumhuriyeti

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

İskân Şubesi

4081-2

Özel Kalem Bölge Müdürlüğüne

Bölgemize gönderilen göçmenler arasında elbisesiz, örtüsüz, yataksız olanlara verilmek üzere yeterli miktarda kaput [askerlerin üstlük elbiseleri, yağmurluk], ayakkabı, battaniye ve yatak gönderilmesi Kızılay Başkanlığı’na yazılmıştı. Oradan alınan cevaba nazaran çıkış iskelelerine yönlendirilen heyetlere, eşyaların teslim edilmiş ve ihtiyaç sahiplerine verilmesi kararlaştırılmış olduğu bildirilmiştir. Başvuru yoluyla alınacak olan eşyaların ihtiyaç sahiplerine verilmesiyle beraber tür ve miktarından Bakanlığa da bilgi verilmesi beklenmektedir efendim.

“1 Kanunı sani 1340

Bayındırlık ve İskân Bakanı Mustafa Necati”¹¹⁰ (Bkz. EK A.3).

Göçmen Hastaların İlaç ve Sağlık Personeli Giderlerinin Kızılay Heyeti Tarafından Karşılanacağına Dair Belge:

Mübadele İmar ve İskân Vekâleti Ayvalık Üçüncü Mıntıka Müdüriyetine gönderilmiş olan telgarfnamede:

“Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

Ayvalık 3. Bölge Müdürlüğüne

C. 13/3/340 ve 549

Bandırma’daki Kızılay Derneği temin edecektir.

Telgraf

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

Çıkış yeri: Ayvalık

Erdek’te Kızılay, Bandırma’ya kalkmış ve Erdek’te hükümet emrine 6 yatak bırakmıştır. Kabul edilecek hastaların ilaç giderleri ve görevlendirilecek olan hasta bakıcıların ücretlerinin İskân genel giderlerinden sağlanmasına izin verilmesi ümit olunur.

Bölge Kaleminin /3/340 ve 549

Ayvalık 3. Bölge Müdürlüğüne teslim”¹¹¹ (Bkz. EK A.4).

¹⁰⁹ AKGÜN, ULUĞTEKİN, *Hilal-i Ahmer’den Kızılay’a*, s. 31.

¹¹⁰ BCA,272-0-0-0-11/17-71-1,01.01.1924.

¹¹¹ BCA, 272-0-0-0-11/17-79-3,16.03.1924, s. 2.

Tablo 3.16. 1924 yılında mevcuda eklenen yatak ve personel tablosu¹¹²

Misafirhane	Yatak Sayısı	Binanın Türü	Tabip	Seyyar Tabip	Hastabakıcı
İzmit	30	Hastane	2	1	1
Samsun	25	Hastane	2	2	1
Mersin	10	Dispanser	1	2	1
Mudanya	30	Hastane	1	2	1
Uzunköprü	30	Hastane	1	2	3
Darıca	10	Hastane	1	1	
Çatalca	15	Dispanser	1		
İstanbul	50	Hastane	2		
Bandırma	20	Hastane	2		
Antalya	20	Dispanser	1		
Niğde	20	Hastane	1		
Sivas	20	Hastane	1	1	1
Vapurlarda		----			
Toplam	280		16	11	8

Tabloda görüldüğü üzere hastane sayısı, dispanser sayısından fazladır. Hastabakıcı bakımından sayıca çok olan misafirhane Uzunköprü'dedir. Misafirhane yatak sayısı olarak en fazla olan yer İstanbul'dur. Onu sırasıyla İzmit, Mudanya ve Uzunköprü misafirhaneleri takip etmektedir.

X. MÜBADİLLERİN TÜRKİYE'YE SEVKLERİNİN BAŞLANGICI ESNASINDA VE SONRASINDA YAŞANAN SORUNLAR

Mübadele sürecinin doğru gerçekleştirilmesi adına yapılacak olan yasal düzenlemeler hazırlık aşamaları tamamlandıktan sonra sırada mübadeleye konu olan insanların sevk işlemlerinin gerçekleştirilmesine gelmiştir. İhaleler açılarak yabancı şirketlerin gemilerine verilen taşıma işleminin kamuoyunda yarattığı tepkiler sonucunda içerisinde Seyr-i Sefain idaresinin de bulunduğu diğer yerli şirketlerin de olduğu bir gruba verilmiştir. Bu eski gemilerin çoğu kargo taşımak için yapılmış olup 1923 senesinin son zamanlarında öncelikle Selanik ve diğer liman kentlerine yığılmış olan binlerce mübadili, elverişsiz ve olumsuz koşullarda Türkiye limanlarına taşıma işlemine başlamışlardır. Bu süreç 1924 senesinin sonuna kadar zor bir yolculuk aşamasından geçerek Türkiye'ye varmış olan kişiler gelmiş oldukları limanlarda sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra önceden belirlenmiş olan misafirhanelere yerleştirilmişlerdir.¹¹³ Misafir edilen mübadillerin özellikle de kırsal kökenli olanların olabildiğince hızlı bir şekilde daha önceden belirlenmiş olan bölgelere

¹¹² ERDAL, *Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1930*, s. 107.

¹¹³ Bandırma'ya yerleştirilen mübadillerin ilk sağlık kontrollerinin yapıldığı "Taaffuzhane" için bkz. Dördüncü Bölüm VI. J.

yerleştirilmelerine ağırlık verilmiştir. Bunun nedeni ise; Rumların giderken Anadolu'da bıraktıkları boş tarım topraklarının yeniden üretime kazandırılmasının gerekliliği olmuştur. Mübadillerin gelmeleri ile ilgili karşılaştıkları ilk sorun; gelmeden çok önce yerleştirilecekleri bölgelerin belirlenmesi sırasında yeterli zamanın olmayışı ve de bu konuda tecrübesizlik ve deneyime sahip olunmamasından kaynaklı sorunlardır. Bu sorunlar geline bölgelerde tarımla uğraşan kesimin bu yerlerdeki iklim ve toprak koşullarıyla pazarlama fırsatlarının uygun olduğu bölgelere iskân edilmeleri konusu ile kentsel yaşam koşullarına alışkın olanların mesleki grup örgütlenmeleri ve toplumsal koşulları uygun olan kentlere yerleştirilmeleri konusunda lazım olan bilgi akışının etkin olarak sağlanamaması nedeniyle ortaya çıkmıştır.¹¹⁴ İkinci bir sorun ise mübadillerin iskân edildikleri bölgelere erişmeleri konusunda görülmüştür. Organizasyon yetersizliğinin yanında lazım olan paranın da hâlihazırda olmayışı sebebiyle mübadiller iskân edildikleri muntika bölgelerine kendi kıt olanaklarıyla erişmeye çalışmışlardır. Tabiri yerinde ise düşman elinden kurtardıkları birkaç parça malın da çalınmış olması mübadilleri özellikle de hasta, yaşlılar ve çocuklara yolculuk esnasında olumsuz olarak etki etmiştir. Diğer bir sorun ise barınma ve terk edilmiş evlere iskân edilme konusunda gerçekleşmiştir. Bir de bunlara Rumların arkalarında bırakmış oldukları evlere gelecek olan mübadillerin değil de başkalarının yerleşmiş olması da eklenince sorun daha da büyümüştür. Buralara başkalarının yerleşmesi savaş sonrası otorite boşluğundan faydalanan kimselerin Rumların terk ettikleri mallara el koyması sonucu gerçekleşmiştir. Bu durum tarihe “Fuzuli İşgal” olarak geçmiştir.¹¹⁵ Ve beraberinde mübadillerin yerleştirileceği konut sorununu getirmiştir. Bu konut sorunu da yapılmış olan savaşlar neticesinde tahribata uğrayan konutların ciddi boyutlarda onarıma ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Benzer bir durum Rumların geride bıraktıkları tarla, bağ ve bahçelerde de gözlemlenmiştir. Bunların dışında 1924 yılının ortalarında öne sürülen firar eden Rumların geri döneceğine ve el konulan malların bunlara iade edileceğine dair söylentiler sorunların içinden çıkılamayacak kadar büyümesine ve kamuoyunda da büyük infiale yol açmıştır. Bunlar gibi birçok sorunun yanında Türk ve Yunan hükümetleri arasında 1918 senesinden önce İstanbul'da yerleşik olarak bulunan Rumların “etablis” durumlarının

¹¹⁴ GÖKAÇTI, M. Ali, “Nüfus Mübadelesi Sonrasında Yaşanan Sorunlar ve Mübadillerin Protesto Mitingi”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, İstanbul, 2003, C. 39, S. 229, s. 8.

¹¹⁵ Bkz. EK C.2 (Halk Dergisinde muhacirlere verilen evlerle ilgili yazıda Fuzuli işgalden de bahsedilmiştir).

problem oluřturması da var olan sorunları daha da farklı bir boyuta tařımuřtur. Bütün bu sorunlar karřısında büyük sıkıntı içine dūřen mūbadillerden bir kısmının örgütlü bir řekilde hareket ederek içinde oldukları kořulları kamuoyuna ulařtırma dūřuncesiyle de protesto mitingi dūzenlemelerine neden olmuřtur.¹¹⁶

Emvali metrukelerde yaşanan olumsuz durumları ve fuzuli iřgalleri anlatan ilgili bir belgede řunlardan bahsetmektedir:

“Mūbadele, İmar ve İřkân Bakanlıęı

Mūsvedde tarihi: 31/1-1/2-40 Bařbakanlıęa Őzel Kalem Mūdūrlūęünün ifadesiyle ulařan 29/1/1340 tarih ve 6/410 numaralı yazının cevabıdır:

İzmir’de olduęu gibi hemen her yerde kayıtsız hareketleri gōrūlen ve dūzenli kayda bile sahip olmayan tasviye komisyonları hakkında Őteden beri maliye bakanlıęından dikkati çekmekten bir an geri durulmamıřtır. Terk edilen mallardan řimdiye kadar satılan hane ve eřyaların yok pahasına satılmıř olması, iyi niyetle bakılamayacak derecededir. Bakanlık muhacirlerin gelmelerinden Őnce bütün terk edilmiř haneleri tahliye ettirip eline almayı ve řu řekilde bu malları fuzuli olarak iřgallerden, tahribattan korumayı dūřūnmūř ise de iyi halde korunmalarına kefil olabilecek yeni bir teřkilata ve bunun neticesiyle yūksək bir masrafa ihtiyaç duyacaęı ve řu andaki hazinenin yūklenemeyeceęi dūřūncūleri vazgeçmeye neden olmuřtur. Belirlenen vakitten Őnce tahliye edilen veya kiraya verilmeyip boř kalan hanelerin daima tahrip edildięi tecrūbe ile sabit olduęundan bakanlık gelecek muhacirlerin tarih ve nūfusuna bakarak gerekli gōrdūęu haneleri tahliye ettirmeyi tercih etmiř ve Kanun-ı sani’nin sonuna kadar nakil veya evvelce gelip almıř olan yūz peyke yakın muhacirlerin iřkân iřlerinde bu yolu takip ederek kanunun verdięi salahiyetle tahliye konusunda verdięi emirleri tamamıyla yerine getirmiřtir. řurası da arz olunmalıdır ki muhacirler kōylū olmalarından dolayı derhal kōylere sevk edilmekte olduęundan henūz řehirlerdeki terk edilmiř malların tahliyesine sıra gelmemiřtir. Yani İzmir’de misafirhane olarak talep edilen birkaç hanenin tahliyesinin uzaması ũzerine valiye řiddetli bir muamele yapılacaęı sırada deęiřiklik olmuř ve yeni valinin icraatına bakmak zaruri olmuřtur. Esasen muhacir misafirhanesi olarak barakaların bulunması karřısında bir mūddet sessiz kalınmıř bununla birlikte İzmir’de tahliye konusunda bir takım zorlukların ortaya çıkacaęı anlařılmıřtır. Bu defa muhtelit/karıřık mūbadele komisyonu Tūrk murahhas heyeti reisi Tefvik Rūřdū beyle yapılan mūzakereler neticesinde mayısa kadar daha bir hayli muhacir nakli icap etmekte olduęu kararlařtırılması ve kıř mevsiminde inřaat iřlerinin zor olması hasebiyle tahliye hazırlıklarına ara verilmiř ve İzmir iřini de bizzat gidip halletmeyi uygun bulmuř idim. Merkezdeki çokluęun vazifeler dolayısıyla hareketimi valinin icraatına bakmak zaruri olmuřtur. Esasen muhacir misafirhanesi olarak barakaların bulunması karřısında bir mūddet sessiz kalınmıř, bununla birlikte İzmir’de tahliye konusunda bir takım zorlukların ortaya çıkacaęı anlařılmıřtır. Bu defa muhtelit/karıřık mūbadele komisyonu Tūrk murahhas heyeti reisi Tefvik Rūřdū beyle yapılan mūzakereler neticesinde mayısa kadar daha bir hayli muhacir nakli icap etmekte olduęu kararlařtırılması ve kıř mevsiminde inřaat iřlerinin zor olması hasebiyle tahliye hazırlıklarına ara verilmiř ve İzmir iřini de bizzat gidip halletmeyi uygun bulmuř idim. Merkezdeki çokluęun vazifeler dolayısıyla hareketimi ertelemesi ũzerine řıf řu tahliye iřiyle meřgul olmuř ve terk olunmuř malların řu andaki vaziyetleri hakkında incelemede bulunmak gōreviyle bakanlık mūfettiřlerinden Hayri bey memur edilmiřti. Her halde řimdiye kadar ve her yerde olduęu gibi İzmir’de de oraya yerleřecek muhacirleri iřkân konusunda bařarılı olunamayacaęı¹¹⁷ (Bkz. EK A.5).

¹¹⁶ GŐKATI, “Nūfus Mūbadelesi Sonrasında Yařanan Sorunlar ve Mūbadillerin Protesto Mitingi”, s. 9.

¹¹⁷ BCA, 272-0-0-0-11/17-71-5,03.01.1924.

XI. GÖÇMENLERİN BARINMA SORUNLARINI GİDERMEK İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR

Emval-i Gayri Metrukenin Kanunen Hakkı İskânı Haiz Muhacirine Suret-i Tevziini Mübeyyin Talimatname (Barınma Sorunlarını Çözüm Bulan Genelge Hükümleri):

“Taşınmaz mal olarak, her göçmen ailesine ailenin tüm fertlerini barındırmaya kâfi derecede terk edilmiş taşınmazlardan bir ev verilecektir. Daha geniş aileler örneğin, baba-oğul, kayınvalide ile damat ve iki kardeş derecesinde evlilik akrabalığı ve nikâh bağı olanlar zaruri durumda bir evde toplanacak, herhangi bir köy ya da mahalleye yerleştirilecek olan göçmenlerin sayısı, hâlihazırda bulunan evlerin sayısına bağlı olmayıp mevcut arazinin genişliğinin oranına ve kendi geçimlerini karşılayabilecek sanat üstatlarının sayısına bağlı bulunmaktadır. Mevcut ev sayısına bakılmaksızın daha ne kadar göçmen ailesi iskân etmek lüzum olursa, ona göre göçmen gönderildiği hallerde her bir aileye birer dönüm arazi verilecektir. Verilecek olan bu arazilerin ise mümkün olduğu surette köye yakın olmasına itina gösterilecek ve hangi arazinin hangi göçmene verilmesi gerektiği kurayla tespit edilecekti. Şayet terk edilmiş evlerin yeterli gelmeyeceği miktarda göçmen gönderilmiş ise bunlar diğer yörelere sevk edilebilirdi. Bu sırada komisyon, iskân edilmeyerek boş kalmış olan evleri, sonradan gelecek göçmenlere verilmesi için bir deftere kayıt işlemini gerçekleştirecekti. Aile tanımlaması içerisinde her yetişkin bir aile sayılıyordu. Bekâr olanlar ayrıca değil, aileleriyle bir arada iskân edileceklerdi. İskân için aile oluşturmak şartı vardı. İskân edilen ya da edilecek olan göçmen köylerinin her birinde demirci, arabacı, marangoz, nalbant, semerci vb. sanatkâr ve esnaftan birer kişi bir okul öğretmeninin olmasına dikkat gösterilecek; bu meslek grupları ve sanatlarına göre kendilerine bir ev dükkân ayrılacak sanatkâr göçmenlere verilmesi lüzumlu görülen araç gereç ve sermayeden hariç, bu kimselere sadece çiftçi göçmenlere verilen arazi miktarının yarısı oranında arazi veya ağaç verilecektir.”¹¹⁸

Bu genelge ile büyük ölçüde barınma sorunları giderilmeye çalışılmıştır.

XII. SANATKÂR (ZANAATKÂR) MÜBADİLLERE YAPILAN YARDIMLAR

Mübadillerin içinde çiftçi olanların yanı sıra sanatkâr olan kesimde bulunmaktadır. Bunların sorunlarıyla ilgilenmek için detaylı çalışmalar yapılmıştır. Bu kesimin karşılaşmış olduğu sorunları gidermek amacıyla İcra Vekilleri Heyeti, 30 Nisan 1924 tarihli toplantısında “Sanatkâr Muhacirlere Tavizan Verilecek Alat ve Edevat ve Sermaye Hakkında Talimatname”yi onaylayarak şu yardım esaslarını belirlemiştir: Sanatla uğraşanlara sanatının çeşidine göre geçici olarak dükkân veya fırın ya da ihtiyaca göre imalathane işlevi görebilecek bina ve baraka verilecektir. Aile içinde birden fazla sanatkâr var ise sadece bir bina verilerek ve bu bina geçici olarak verildiğinden bu gibilerden kira bedeli alınmayacaktır. Bunlar içerisinde ihtiyacı olanlara verilmesi gerekli alet, araç-gereç üyeleri arasında mıntika müdürlerinin yönetiminde kurulacak ve sorumlu kişilerle, iskân ve iâşe memurlarından ve de mahalli ticaret odası üyelerinin de bulunduğu bir komisyon aracılığıyla sağlanarak mübadillere iletilecektir.¹¹⁹

¹¹⁸ ARI, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, s. 124.

¹¹⁹ ÇELEBİ, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti*, s. 248.

A. Mübadele Göçmenlerinin İskânında Karşılaşılan Sorunlar

Mübadele yoluyla gelen göçmenlere dağıtılan toplam ev sayısı 88.700'dür. Mübadele dışında olup İskân Yasası'na dâhil olan sığınmacı göçmenlere 20.797 ev dağıtılmıştır. Mübadillerin iskân edilmesi için 4.567 evden oluşan 66 yeni köy kurulmuştur. Mübadillere verilen dükkânlar ve evler, geldikleri yerlerde sahip oldukları ev ve dükkânlardan farklı olmuştur. Onların geldikleri yerde çarşılar evlerden ayrı bir yerde kurulmuştur. Fakat Türkiye'nin küçük şehir ve kasabalarında ise çoğu evlerin altı mahzen veyahut dükkân olarak kullanılmıştır. Mübadillerin geldikleri yerlerdeki evlerde evin yapısı dış dünyaya kısmen kapalı avlusu olan ve çok odası bulunan tuvaleti ise bahçesinin köşesine yapılmış evlerden oluşmuştur. Rum evleri ise, haremlik selamlık anlayışının bulunmadığı küçük odalı ve tuvaletlerinin de evin içinde olan yapılardan oluşmaktadır. Bunlara uyum sağlamaları için zaman lazımdır ve alışmaları da kolay olmamıştır.¹²⁰ Muhacirlere verilen evlerle ilgili bir yazı dönemin dergilerinden biri olan Halk dergisine de konu olmuştur. (Bkz. EK. C.2).

Tablo 3.17. Göçmen, mübadil ve mültecilere yapılan masraflar¹²¹

Yıllar	Hane	Nüfus	Masraf (1000 lira hesabıyla)
1923	50.259	196.420	6.095
1924	52.221	208.886	5.286
1925	9.815	39.634	2.906
1926	8.201	32.852	892
1927	6.805	27.172	2.124
1928	10.143	40.570	743
1929	4.785	19.133	974
1930	3.490	13.964	175
1931	2.945	11.648	76
1932	2.905	11.603	259
1933	6.167	25.656	293
1934	9.282	34.057	750
1935	13.002	50.719	2.568
1936	8.518	33.074	2.747
1937	7.008	26.752	4.957
1938	8.734	29.678	2.886

1923-1938 yılları arasında göçmen, mübadil ve mültecilere yapılan masrafların gösterildiği tabloda, en fazla masraf 1923 yılında yapıldığı, diğer yıllarda ise dalgalanmaların olduğu görülmektedir.

¹²⁰ AĞANOĞLU, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, s. 329.

¹²¹ UZMAN, *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*, s. 359.

Tablo 3.18. Mübadillere verilmesi düşünülen alet ve gereçlerin parasal değeri¹²²

Meslek Grubu	Lira
Duvarcı, taşçı, sıvacı, oduncu ve kömürcü	25
Dülger ve silici	40
Camcı, aynacı, kornişçi ve berber	50
Tenekeci sobacı, bakırcı, nalbant, saraç, semerci, terzi, döşemeci, örücü (ip) ve hallaç	75
Kayıkçı, balıkçı (her ikisi birleşmek şartıyla)	100
Demirci, dökmeçi, kunduracı, aşçı ve kasap	100
Doğramacı, marangoz, ağaç tornacısı, oymacı, ağaç modelcisi	125
Araba imalatçısı, arabacı (at ve araba sahibi), dokumacı, fırıncı, tesviyeci, tornacı, makineci	150
Eczacı	250

Mübadillere verilmesi düşünülen alet ve gereçlerin gösterildiği tabloda en fazla masraf payı eczacılık mesleğinde olan gruba harcanmıştır. Onu, arabacılar, doğramacılar, demirciler, kayıkçılar, tenekeçiler, camcı, silici, duvarcılar izlemektedir.

Tablo 3.19. Türkiye’de 1934 yılına kadar iskânla ilgili yapılan yasal düzenlemeler¹²³

Yasal düzenlemenin adı ya da içeriği	KS	YGT	RGS	DT	DC
2502 sayılı Kanunun Değiştirilmesi ile İlgili Kanun	2561	12.07.1934	2750	3	5
İskân Adıye Tabi Muhacirlerin İştigal Eyledikleri Sanat ve Mesleklere Göre Verilmiş Olan Emvalden Gayrısının İstirdadı Lazım Gelmeyeceğine Dair TBMM Kararı	840	17.12.1934	-		
İskân Kanunu’nun 44. Maddesine Bir Fıkra İlavesine Dair Kanun	2650	29.12.1934	2892	3	16
İskân Muafiyetleri Nizamnamesi	2/1777	05.01.1935	2898	3	16
İskân Hakkındaki 2510 Sayılı Kanun Ek Kanun	2837	31.10.1935	3144	3	16
İskân Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	2848	21.11.1935	3162	3	17
İskân Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	2848	21.11.1935	3162	3	17
1771 Sayılı Kanunu’nun 4’üncü Maddesine Ait Kanuni Tefsir	220	08.05.1936	-	-	-

¹²² ÇELEBİ, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti*, s. 248.

¹²³ BABUŞ, *Osmanlıdan Günümüze Göç ve İskân*, s. 140-141.

İskân Kanunu'nun 31. Maddesinin 1. Fıkrasının B Kısımının Tefsiri	221	07.01.1937	3501	3	18
İskân Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair 2848 sayılı kanuna Müzeyyel Kanun	3123	18.02.1937	3537	3	18
İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Tadili Hakkındaki 3123 sayılı Kanunun Tatbik Şekillerini Gösterir Talimatname	2/6605	27.05.1937	3615	-	-
İskân Kanunu'na Ek Kanun	3371	02.05.1938	3896	3	19

YGT: Yürürlüğe Giriş Tarihi, KS: Kanun Sayısı, RGS: Resmi Gazete Sayısı, DT: Düstur Tertip, DC: Düstur Cilt

Tablo 3.20. Türk Hükümetinin 1923-1928 yılları arasında Türk mübadillerin yerleştirilmesi için yaptığı harcamalar¹²⁴

Yıl	Toplam Harcama Türk Lirası
1923	798.0737.08
1924	4.952.208.83
1925	1.326.849.08
1926	473.877.62
1927	1.292.970.99
1928	496.944.79
Toplam	9.341.588.39

Türk Hükümetinin 1923-1928 yılları arasında Türk mübadillerin yerleştirilmesi için yaptığı harcamalar yıl bazında değerlendirildiğinde en çok yardımın 1924 yılında yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3.21. 1921-1928 yılları arasında Türk Hükümeti tarafından iskân edilen kişilerin toplamı¹²⁵

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1921	5.488	5.591	11.079
1922	5.189	4.904	10.093
1923	25.553	25.136	50.689
1924	120.322	115.092	235.414
1925	28.353	28.170	56.523
1926	18.481	16.656	35.051
1927	15.557	16.656	32.213
1928	15.603	16.656	32.259
Toplam			

¹²⁴ BELLİ, Türkiye – Yunanistan Nüfus Mübadelesi Ekonomik Açıdan Bakış, s. 94.

¹²⁵ BELLİ, Türkiye – Yunanistan Nüfus Mübadelesi Ekonomik Açıdan Bakış, s. 95.

Bu tabloda en fazla nüfusun 1924 yılında olduğu görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında mübadelenin etkili olduğu söylenebilir.

B. Karşılan Sorunlara Karşı Mübadillerin Oluşturdukları Mübadele Cemiyeti

Mübadele cemiyeti, mübadillerin yaşamış oldukları zorunlu göç neticesinde onların karşılaştıkları sorunları çözüme ulaştırmak amacıyla kurulmuş olan bir sivil toplum kuruluşudur. Dönemin İstanbul gazetelerinde çıkmış olan ve düzeltme yapılmayan habere göre; karma mübadele komisyonunun Türk üyesi olan Tefik Rüştü (Aras) ve Yunanlı üyesi olan Mösyö Papas arasında bir anlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre de; firar eden Rumlar geri gelecek, Türk Hükümeti ise établi (yerleşik) sözcüğünün ifade edilmesinde Yunan Hükümetinin konuyu ele alış tarzına göre harekette bulunarak Rum mübadelesini hayata geçirecektir. Rumlarla ilgili olan her konuda Yunan Hükümetine danışılacak ve Türk Hükümeti Rumlara ait olan ve el koyduğu malları iade edecek, buna karşılık Yunan Hükümeti ise el koyduğu Türk mallarının satış işlemini gerçekleştirdikten sonra Türk Hükümetine ulaşmış olan bedeli ödeyecektir. Bu habere mübadiller büyük bir tepki göstermişlerdir. Çünkü bu haber doğru ise İstanbul'a yerleşmek için ev bekleyen mübadillerin bu beklentileri karşılıksız kalacak bundan da öte taviz veren böyle bir tutum Yunanistan'ı Batı Trakya'daki uygulamaları konusunda cesaretlendirecektir. Bu ise Türkiye'nin aleyhine bir durum oluşturmaktadır. Bu durumlardan kaygı duyan mübadiller de , meydanlarda protesto hareketleri yaparak hükümetin dikkatini çekmek istemişlerdir. İlk protesto, 17 Ağustos 1924'te İstanbul'da Sultan Ahmet Meydanı'nda gerçekleştirilmiştir.¹²⁶

XIII. MÜBADELE İMAR VE İSKÂN VEKÂLETİNİN KALDIRILMASI

Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin kaldırılmasıyla ilgili rapor, 5 Kasım 1924 tarihinde Meclise sunularak, aynı yılın 10 Aralık gününe kadar görüşülmeye başlanmış ve 11 Aralık 1924 tarihinde kurumun kaldırılmasıyla son bulmuştur.¹²⁷ Daha sonra ise kurumun görevleri Dâhiliye Vekâletine bağlı genel bir müdürlük şekline dönüştürülmüştür. Taşraya ulaştırılan bir bildirimle de göçmen işlerinin rüesayi memurin-i mülkiyeye devredildiği belirtilerek, iskân mntıklarının görevlerine son verilip bu teşkilatlar da vilayetlere devredilmiştir. Bu Dâhiliye

¹²⁶ AĞANOĞLU, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, s. 351-352.

¹²⁷ ÇELEBİ, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti*, s. 303.

Vekâletinin emri altında çalışan bir genel müdürlük olarak etkinliklerine devam eden yeni teşkilatta 18 Kasım 1935 tarihinde onaylanan kanun ile Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı)'ne dâhil edilmiştir.¹²⁸



¹²⁸ ÇELEBİ, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti*, s. 305-306.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANDIRMA VE ERDEK'E GELEN GÖÇMENLERİN İSKÂN EDİLMELERİ İLE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Mübadele süreci sonrasında mıntıka alanı olarak belirlenen Bandırma ve Erdek'e mübadiller yerleştirilmeye başlanmıştır. Yerleştirme işlemleri öncesinde hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Bu mübadillerden kimi yerleştirilmiş olduğu Bandırma ve Erdek'i beğenmiş, kimi ise içinde bulunduğu koşulları ileri sürerek bulunduğu konumdan farklı bir yere gönderilme isteğinde bulunmuştur. Öncelikle yerleşim alanlarından Bandırma, Erdek ve Marmara Adası'nın kısaca tarihinden bahsetmemiz yerinde olacaktır. Daha sonra bu bağlamda mübadiller için yapılan hazırlık çalışmaları ve isteklerde bulunanların yapmış olduğu başvurularla ilgili belgeleri inceleyerek çalışmamızın ana konusuna giriş yapmış olacağız.

I. GÖÇMENLERİN YERLEŞİM ALANLARI

A. Göçmenlerin Yerleştirildiği Bandırmanın Tarihçesi

Anadolu ilkçağlardan bu yana tarihin ona miras bıraktığı kültür ve uygarlık izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda Anadolu'nun bir parçası olan Bandırma'nın da tarihi çok eski çağlara dayanmaktadır. Bandırma ile ilgili bu kanıya varılmasında şehir içinde yapılan kazıda ortaya çıkan bir mermer lahidin Hristiyanlıktan önceki devirlere tarihlenmesi etkili olmuştur. Bu sebeple Bandırma'nın M.Ö. 8.ve 9. y.y.lar arasında Kapıdağ Yarımadası'ndaki "Kyzikos" şehri ile eş zamanlı kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Bandırma tarih sahnesine çıkmış olduğu ilk zamanlarda bugünkü şehir merkezinin yaklaşık 2 km kadar kuzeydoğusunda olan şimdiki adıyla Livatya ve Ağıldere olarak bilinen yerde kurulmuş olan bir balıkçı köyüdür. O zamanlarda "Güvenilir Liman" manasına gelen "Panarmos" olarak isimlendirilmiştir. Panarmos; Çanakkale'den İzmir'e kadar uzanan, yirmi kadar etnik kenti içine alan Mysia bölgesi sınırları içindedir. Makedonya Kralı Büyük İskender tarafından M.Ö. 334

yılında fethedilen Bandırma (Panarmos) ve çevresi, Büyük İskender'in ölümü sonrasında Romalıların eline geçmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra, bölge üzerinde Bizans egemenliği hâkim olmuştur.¹²⁹

Türklerin Bandırma'ya giriş tarihi ise; Kutalmış oğlu Süleyman Bey'in 1076 yılında Kyzikosla birlikte Aydıncık ve Bandırma'yı fethetmesiyle başlamıştır. 1076'dan -1106'ya kadar Selçuklu hâkimiyetinde olan Bandırma ve çevresi Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın ölümü sebebiyle tekrar Bizanslıların hâkimiyetine girmiştir. Bölge 1304 yılına kadar Türk Beylikleri ile Bizans İmparatorluğu arasında olan savaflara tanıklık ettiği gibi Haçlı seferlerinin de etkisi altında kalmıştır. M.S. 13. yy.da ise Karesi Beyliği'nin himayesi altına girmiştir. Panarmos adının Bandırma olarak değişmesi ise Osmanlılar döneminde olmuştur. Bandırma bir müddet İstanbul Galata Kadılığına, 1830'da da Erdek İlçesi'nin Kapıdağ bucağına bağlanmıştır. Bandırma, 1874 yılında büyük bir yangın geçirmiştir. Daha sonra şehir hızla onarılmıştır. Şehrin eski canlılığına kavuşmasında, 1876-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Kırımdan ve Romanya'dan göç eden Tatarların etkisi büyük olmuştur. Nüfusta da artış yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda, 1878 yılında Bandırma'nın idari kimliği de değiştirilmiştir. Karesi Sancağına (Balıkesir) bağlı bir ilçe merkezi olmuştur. 1881 yılında belediye kurulmuştur. Bandırma 1. Dünya Savaşı yıllarında Çanakkale Boğazı'nın kapatılması nedeniyle önemli bir yer haline gelmiştir. Kurtuluş Savaşı öncesinde de Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi İtilaf Devletleri'nin işgaline uğramış olan Bandırma'nın kurtuluşu ise 17 Eylül 1922'de Yarbay Vecihi Bey ve komutasındaki 200 kadar asker tarafından sağlanmıştır. Bu savaş sırasında zarar gören şehir, yeniden inşa edilerek 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Balıkesir'e bağlı bir ilçe olmuştur. 1924 ve 1936 yılları arasında Yunanistan'dan gelen Türklerin bu ilçeye yerleştirilmesinin ise şehrin günümüzdeki sosyolojik yapısının oluşumuna katkısı büyüktür.¹³⁰

¹²⁹ ÇABUK, Adem, EKİCİ, Güner, EKİCİ, Günay, SEREL Alparslan, SEREL, Hicran, HASDEMİR, Fatih, ALTINAY, Galip, AYDIN, Ahmet, AYMANKUL, Şimal, AYDIN, Gülnil, ÖZKARAMAN, Sadiye ve DEMİRAL, Mustafa, *Bandırmanın Coğrafi, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Yapısı, Bandırma*, Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1998, s. 1.

¹³⁰ ÇABUK, vd., *Bandırmanın Coğrafi, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Yapısı*, s.1-2.

Tablo 4.1. Bandırma'nın künyesi¹³¹

Köy	Aydıncık (Edincik)-Hüdavendigar-Anadolu Eyaleti
Kaza (1877)	Karesi-Hüdavendigar Vilayeti
Kaza (1924)	Balıkesir

B. Göçmenlerin Yerleştirildiği Erdek'in Tarihçesi

Erdek, Marmara Denizi'nin ve Kapıdağ Yarımadası'nın güney batısında olup deniz sahilindedir. Erdek, Bandırma'ya 17 km, İstanbul'a 80 mil uzaklıkta bulunmaktadır. Eski tarihlerden bu yana ve Kyzikos döneminden sonra Bizans İmparatorluğu zamanında da Artake ismi ile bilinen Erdek, kendisine uzak ve yakın birçok yerleşim yerinin bağlı olduğu şehir merkezi olmuştur. Türklerin bölgedeki hâkimiyeti, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşanın 1339 tarihinde Artake ile birlikte Kyzikos ve bütün Kapıdağ Yarımadası'nı Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetinden alarak, adı geçen yerleri fethetmesiyle başlamıştır. Osmanlı idaresinde çok uzun yıllar kalmış olan bölge, Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemine girmesinden sonra yeniden Rum işgal ve idaresi altına girmiştir. 18 Eylül 1922 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı Kurtuluş ve İstiklal Savaşı ile aynı yerler Atatürk emrindeki Halit Paşa komutasındaki Türk güçleri tarafından savunularak Rum işgali sona erdirilmiştir. Artake ismi de değiştirilerek günümüzde kullanılan Erdek, ismi verilmiş ve resmiyete de bu şekilde geçirilmiştir.¹³²

Tablo 4.2. Erdek'in künyesi¹³³

Sancak (1832)	Hüdavendigar Eyaleti
Kaza (1851)	Karesi-Hüdavendigar Eyaleti
Kaza (1867)	Karesi Hüdavendigar Eyaleti
Kaza (1924)	Balıkesir

C. Göçmenlerin Yerleştirildiği Marmara Adası'nın Tarihçesi

Marmara Adası, Erdek'in ve Kapıdağ Yarımadası'nın Kuzeybatısında ve Marmara Denizi'nin güneybatısında bulunmaktadır. Erdek ile arasında 16 mil mesafe vardır. Genel olarak dağlık olan bölgenin sadece güneyinde ve doğusunda küçük ovalar bulunmaktadır. Bunların arasında Kılazak (eski Rumca ismi Kiozaki) deresi vardır. Ve içinden akan suyu bulunmaktadır. Marmara Adası'nda 6 adet yerleşim

¹³¹ SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Ankara, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 21, 2006, s. 63.

¹³² ÖZCAN, Süleyman, *Erdek'te Doğa İle Tanışım Değişim*, 4. B., 1998, s. 7.

¹³³ SEZEN, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, s. 171.

yeri bulunmaktadır. Bunlardan Marmara kazası çok eski tarihlerden beri adanın merkezi, Prokonnesos ismi ile bilindiği gibi, bugün de adanın aynı merkezi ve kaza yeri bulunmaktadır. Bu kazanın yerleşim yeri adanın kıyısında ve güney batısındaki koydadır. Marmara ismi, Kyzikos ve Bizans ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar, hiç değişmeden gelmektedir. Adanın kıyılarındaki köy yerleşkelerinden sırası ile 2. Köy Gündoğdu köyüdür. Adanın güney kıyısında olup eski Rumca ismi Prastos diye bilinmektedir ve köy içindedir. 3. köy adanın güneydoğusunda ve sahil kıyısındaki köyde bulunan Asmalı köyüdür. Eski Rumca ismi Attanil'dir. Bu köyün bir mahallesi gibi yakınında bulunan ve 4. köy olan Kılazak köyü vardır. Bu köyünde eski Rumca ismi Klazaki dir. 5. köy Saraylar'dır ve şimdi belde olan bu yerleşim yeri eskiden Palatia ismi ile bilinmektedir. Daha sonra içinde bulunan Sustinilerin sarayından dolayı Saraylar ismiyle anılmıştır. Bu yerler adanın kuzey batısındaki sahil koyunda bulunmaktadır. 6. köy Çınarlı köyü olup eski Rumca adı Galimil'dir ve adanın güneybatısındaki sahil koyunda bulunmaktadır.¹³⁴

Uzun zaman önce ceylan anlamına gelen Prokonnesos adası, şimdiki ismi ile bilinen Marmara Adası, eski yıllarında Haçlı seferleri ile Bizanslıların eline geçtiği sırada, adadaki zengin mermer ocakları yüzünden, o tarihlerde birçok ülkeden gemilerle adaya mermer almaya gelindiği bilinmektedir. Mermer almaya gelen ülke ve gemicilerin kendi memleketlerinde mermere “mermor” demeleri ile bu adaya “Mermor Adası” denilmeye başlanmıştır. Bizans İmparatorluğu döneminden sonra Marmara Adası 1339 tarihinde Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçmiştir. Bu adaya Osmanlılar tarafından da Marmara Adası adı verilmiştir.

Türkler, merkezi ve kazası olan Prokenesos ismini değiştirerek, Marmara kazası ismini koymuş ve resmiyete bu isimle geçirmiştir. Marmara Denizi'nde stratejik bir öneme sahip olan Marmara Adası, uzun zaman boyunca etrafındaki adalar ile daha uzakta bulunan birçok yerleşim yerinin merkezi kazası (metropolitanı) olmuştur. Marmara Adası'nın Osmanlı Devletine geçtiği 1339 tarihinden sonra adada son dönemlerde bazı değişikliklere gidilmiş ve adaya bağlı civar ve çevre yerleşim merkezlerinin merkeziyeti kaldırılmıştır ve Erdek merkezine verilerek bu ada nahiye sıfatıyla Erdek'e bağlanmıştır. 18 Haziran 1920 tarihinde Erdek ve Marmara Adası ve diğer adalar Rum ordu güçleri tarafınca işgal edilip bütün idareleri alınmıştır. 2 yıl kadar Rumların işgalinde kalan bu yerleşim yerleri 18

¹³⁴ ÖZCAN, *Erdek'te Doğa İle Tanışım Değişim*, s. 39.

Eylül 1922 tarihinde Türk ordusu tarafından geri alınıp kurtarılmıştır. Ve diğer yerlerdeki gibi adadaki Rumlar ve yabancılar bölgeden ayrılmışlardır. Marmara Adası'nın tamamının Türklerin hâkimiyetine geçmesi ile ve bütün Rum ve yabancıların gitmesinden sonra adada az sayıda bulunan Türkler ve daha sonra gelip yerleşen Türkler daha önceleri gibi adada yapılan işleri devam ettirmişler ancak bağcılık ve üzümculükten sağlanan rakı imalatı hükümetçe yasaklanmıştır. Ancak zeytin iyi şekilde üretilmeye devam etmiştir. Ayrıca balık konserveciliği işlerinde de iyi üretim yapılmaktadır. Turizm ise yeni yeni gelişme göstermektedir.¹³⁵

Tablo 4.3. Marmara Adası'nın künyesi (Preme)¹³⁶

Kaza (1843)	Erdek-Hüdavendigâr Eyaleti
Nahiye (1870)	Bandırma-Karesi-Hüdavendigâr Eyaleti
Nahiye (1924)	Erdek –Balıkesir
Kaza (=1990)	Balıkesir

Tabloda Marmara Adası'nın 1990 yılındaki idari birim olarak durumu kesin olarak bilinmediğinden (=) işareti kullanılmıştır.

II. GÖÇMENLER İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR VE GÖÇMENLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Mübadiller için yapılan hazırlık çalışmalarına dair belgeler ile istek ve şikâyetlerde bulunan mübadillerin başvuru dilekçelerine ait örnekler:

Emlak-ı Metrukeye ait muamelat cetvellerinin Erdek Kaymakamlığına gönderilmesi:

“ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi genel Müdürlüğü

Müsvedde tarihi: 26 Kanun-ı sani sene 336

İçişleri Bakanlığında Karesi Beyliğine (vali-kaymakam)

C. 26 Kanun-ı sani 336 senesi metruk mallar yazılıp hesaplarının incelenmesi ve düzenlenmesini ve yazışmaların hazırlanması konusunda Göç İdaresi'nin vazifeli olduğu açıktır. Ancak bu konuda uygulanacak yaptırımların Bakanlık imzası altında gerçekleşmesi özel bildirinin gereğindendir. Talep olunan cedvelin hızlı bir şekilde gönderilmesi için Erdek Kaymakamlığına uyarının yenilenmesi ve neticesinin bildirilmesi ”¹³⁷ (Bkz. EK A.6).

¹³⁵ ÖZCAN, *Erdek'te Doğa İle Tanıştım Değiştim*, s. 40-45.

¹³⁶ SEZEN, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, s. 353.

¹³⁷ BCA, 272-0-0-0-10/2-10-2,01.02.1920.

Bandırma'ya yerleştirilen Cabir adında bir muhacirin iskânla ilgili şikâyeti:

“Telgraf

Ankara Sağlık Bakanlığına

11 Haziran sene 39

Metruk malların olduğu haneler, Bakanlık kararıyla bir kısmı Bakanlık emrinde, bir kısmı da TBMM kararıyla Bandırma mültecilerine ve 86 hanede metruk mallar ile terkedilmiş bendeniz, yeni muhâcir olduğumuzdan komisyon tarafından barınmam için bir ev ve bir dükkân verilmesine karar verilmiştir. Bandırma mültecilerinden biri Bandırmaya gitmiştir. Ben de bana verilen eve yerleştim. TBMM kararına aykırı olarak mültecilere tahsis edilen mekânın müzayedeye konulması ve ihaleye çıkması derdesttir/düşünülmektedir. Yukarıda bahsettiğim karar üzerine bana barınmam için tahsis edilmiş olan evden zorla çıkarmak istiyorlar. Kânûnen gereğinin yapılmasını mağduriyetten korunmamı istirham ederim. Câbir ¹³⁸ (bkz. EK A.7).

Erdek Kazasının imarı için kanun hazırlandıktan sonra yardım yapılabileceği:

“TBMM Hükûmeti Karesi Sağlık Müdürlüğü

Bayındırlık ve İskân Bakanlığına / Çevre ve Şehircilik Bakanlığına

Vilayetin mühim bir yerleşim bölgesi olup doğal servetine nazaran zeytinci, bağcı, gemici balıkçı, taşçı (meşhur paket kaldırım taşçılığı) mermerci ve çeşitli sanatkârlardan oluşan 12 bin göçmenin yerleştirileceği Erdek kazasının merkezi olan Erdek kasabası biri dünya savaşında kaza sonucu İslam mahallelerinin büyük bir kısmı, diğeri Yunanlıların kaçıışı sırasında Rum mahallelerinin ¾'ü olmak üzere iki kez yangına maruz kalmıştır. Kasabanın yeniden onarımı için planı hazırlanmışsa da imar ve inşaat işleri öncesinde yapılması gereken düzenleme ve kanalizasyon gibi işlerin şimdiden hazırlanması, belediye tarafından 15-20 bin liranın harcanmasını gerektirmektedir. Belediyenin mali gücü ise bu meblağı harcamaya yetersizdir. Bu nedenle önemli bir işe şimdiden başlanmak üzere Bakanlık tarafından Erdek Belediyesi'ne 20 bin lira yardım ve mümkün olmazsa borç olarak verilmesinin sağlanmasını önemle istirham ederim efendim

31 Teşrinievvel 339

Vali

Erdek belediyesine 20 bin lira borç Cevdet Bey.”¹³⁹ (Bkz. EK A.8).

Bu belgede Erdek Kazasının imarı için kanun hazırlandıktan sonra yardım yapılabileceği hususunda durulmaktadır.

Kandiye mübadillerinden Halil ve arkadaşlarının Erdek'e iskân edilmeleri:

“Bayındırlık ve İskân / Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Temize çekme tarihi: 26 Kanun-ı sâni 1340

Karesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Bölge Müdürlüğü'ne

Telgraf

Halil ve arkadaşları imzasıyla Erdek'ten çekilen 14 numaralı telgrafın çekilmesiyle, hakikate bu durumda Paşalimanı'nda yaşayamayacakları kesindir. Derhal istedikleri şekilde yerleştirilmeleri ve haber verilmesi hususunda,

Erdek'te 114 numaralı telgraf, Hacı Halil ve arkadaşlarına

Başvurunuz üzerine bölgeye yazılmıştır, müracaat ediniz

¹³⁸ BCA,72.-0-0-0-11/16-65-8,11.06.1923.

¹³⁹ BCA, 272-0-0-0-11/16-68-7, 08.11.1923.

(Gönderilme tarihi: 27-28 Kanun-ı sani 1340¹⁴⁰ (Bkz. EK A.9).

28.01.1924 tarihli bu belgede Kandiye Mübadillerinden Halil ve arkadaşlarının Erdek’e İskân edilmelerinin daha uygun olacağına karar verildiği anlatılmaktadır.

Bandırmaya gelen muhacirlerin kayıkçılarla ilgili şikâyetleri:

“Bayındırlık ve İskân Bakanlığı / Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Karesi 3. İskân ve İmar Bölge Müdürlüğüne

Akşam Gazetesi’nin 27 Mart sene 340 tarihli sayısında yazdığı fıkranın sureti ekleriyle birlikte gönderildi. Bandırma’ya çıkanlardan belediye adına kayıkçılar aracılığıyla bir ücret alınmakta ise de, muhacirlerin her türlü ödemeden muaf tutulmuş olmalarından dolayı, Valiliğin girişimleriyle bu uygulamanın durdurulması ve görevliler tarafından ne gibi bir ücret alındığının bildirilmesi talep olunur efendim

Türkiye Cumhuriyeti

3. Bölge Müdürlüğü

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı / Çevre ve Şehircilik Bakanlığına

15 Mart 340 tarih ve 10942/210 numaralı Bakanlıkça gönderilen yazıya cevaptır

Kayıkçıların, Bandırma’ya çıkan 1. kâfile muhacirlerini ve eşyalarını ücretsiz taşıyarak gösterdikleri onurlu davranış sergiledikleri gibi, iskele parası adı altında da bir şey alınmadığı; 2. kafilenin taşınmasında ise çok az bir ücret alınmış olup belediye adına 10 para alınmamıştır. Yerinde yapılan incelemeler sonucu bundan dört ay önce mübadeleyle ilişkili olmayan ve ticaret amaçlı posta vapuruyla Bandırma’ya gelen Romanya muhacirlerinden biri iskeleyle çıktığı sırada kendisinden 5 kuruş ücret istenildiği ve muhacir olduğunu beyan ve ispat etmesi konusunda kesin delil gösteremediğinden söz konusu ücretin alındığı ve gazeteye de yine bu kişi tarafından bildirilmiş olduğu düşünülmekle, bu konuda Belediye Başkanlığınca inceleme yapılmakta olduğu arz olunur efendim.

19 Mart sene 340

3. Bölge Müdür Yardımcısı¹⁴¹ (Bkz. EKA. 10).

Üçüncü mıntuka müdür vekili belgede; deniz yoluyla Bandırma’ya gelen muhacirlerden belediye namına kayıkçılar tarafından bir ücret alınıp alınmadığının bildirilmesi istenmektedir

Kandiyeli Ali’nin Erdek’ten Menemen’e iskân naklinin yapılamayacağı:

“İzmir İli Menemen Kazası

1351/5

Ankara İçişleri Bakanlığına

Menemen’de amcası Süleyman Makri Ahmedaki ile kız kardeşi Hatice’den kendisine kalan mallar sebebiyle Menemen’de ekonomik işlere başladığından terk ettiği iskân sınırlarının Menemen’i de kapsamı hakkındaki dava. Menemen Kasabası Hamidiye Mahallesi’nde yaşayan Giritli Makri Ahmed Ağa oğullarından Çelebioğlu Ali hakkında yapılan incelemede amcası Ahmedaki ile kız kardeşi Hatice adlarına hiçbir mülk bulunmadığı anlaşılmış ve kazada hane yetersizliğine binaen, şahsın iskân bölgesinin değiştirilmesi uygun olmayacağı arz olunur efendim.

4 Kanun-ı sani 1341

¹⁴⁰ BCA,272-0-0-0-11/17-74-11,28.01.1924.

¹⁴¹ BCA,272-0-0-0-11/17-78-21,15.03.1924, s. 2.

Menemen Kaymakamı”¹⁴² (Bkz. EK A.11).

Bu belgenin içeriğinde Girit mübadillerinden Kandiye’li Ali’nin Erdek’ten Menemen’e istediği iskân naklinin mümkün olmadığı anlatılmıştır.

Süleyman Selim ve arkadaşlarının Erdek’e nakil İstekleri:

“İçişleri Bakanlığına

Saygıdeğer Bakanımız Efendimiz

Biz 15 aile altı ay önce Gelibolu vilayetimize verdiğimiz bir dilekçemiz, Bakanlıkça uygun görüldü ise de fakirlik ve sefaletten dolayı takip edip sonuçlandırmayı başaramadık. Değişim yoluyla gelip bizim için belirlenen Şarköy’e yerleştik. Memleketimizde işçilik ile geçimimizi sağlamaktaydık. Ancak, Şarköy işlek bir iskele olmadığı için işsizlik yüzünden sefalet içindeyiz. Bazılarımız Bayındırlık Dairesi aracılığıyla aldığımız tarlaları boş bıraktık. Buradan nakledileceğimiz beklentisiyle ve parasızlık, hayvansızlık gibi sebeplere dayalı olarak bu senenin mahsullerinden bir tanecik olsun elde edemeyeceğiz. İşlek bir iskele olan ve hemşehrilerimiz Vodinalıların da yerleşim mahalli olan Mudanya’ya veyahut Gemlik’e bu kış da nakledilemez isek, işsizlik ve parasızlık dolayısıyla açlıktan ölmeye mahkûm olacağız. Buradaki iskân hakkımızdan da vazgeçmeye ve nakledileceğimiz iş mahalli, bir işlek iskelede olup çadır altında dahi olsa yaşamaya çoktan razıyız. Ancak açlık ve sefaletten kurtulmamıza Cumhuriyet Hükûmetimizin şefkat ve merhametini diliyoruz, Saygıdeğer Bakan Bey.

11 Ağustos 1341

Gelibolu vilayeti Şarköy’ünde”¹⁴³ (Bkz. EK A.12).

Bu belgede Şarköy’de iskân edilen mübadil muhacirlerden Süleyman Selim ve arkadaşlarının, Vodinelilerin olduğu Mudanya veya Erdek’e nakil istekleri ifade edilmiştir.

Kandiye mübadillerinden Ömer oğlu Hasan’ın Erdek’teki akrabalarının yanına gitmesi:

“Türkiye Cumhuriyeti

İstanbul Valiliği

[silik]

İçişleri Bakanlığına

26 Mayıs 340 tarihinde, yol ücretini kendisi karşılayarak Ankara vapuruyla Kandiye’den zorunlu göçmen olarak gelip, adet olan izin belgesinden feragat etmek şartıyla tescil edilen Ömer oğlu Hasan tarafından verilen arzuhalde, memleketindeki taşınmaz mülkü karşılığında akrabalarının bulunduğu Erdek’e gelmek talebinde bulunmuş, söz konusu yerde akrabaları bulunduğu ve acil bir şekilde iskânı da mümkün olduğu konusunda gerekli mercilerle yazışmalar neticesi anlaşılmış olmakla, nakil işlemlerinin yapılması Bakanlığın yüksek görüşlerine bağlıdır efendim

14 / 13 Eylül sene 341

İstanbul Valisi Süleyman”¹⁴⁴ (Bkz. EK A.13).

¹⁴² BCA,272-0-0-0-12/43-60-23.04.01.1925.

¹⁴³ BCA,272-0-0-12/45-76-14/11.08.1925.

Bu belgeyle Girit'in Kandiye mübadillerinden Ömer oğlu Hasan'ın Erdek'teki akrabalarının yanına gitmesine izin verildiği bildirilmiştir.

Vodine mübadillerinden Ahmet oğlu Ali'nin Erdek'teki akrabalarının yanına yerleştirilmesi:

“İçişleri Bakanlığı

İskân Genel Müdürlüğü

Evrak numarası: müdafaa 12

Karesi Valiliğine

yazı

Erdek'te ikamet eden ve Vidine mübadillerinden Ahmed oğlu Ali imzasıyla Müdafaa-i Milliye/Milli Savunma Bakanlığına takdim olunup bakanlığa verilen arzuhal ekleriyle gönderildi.

Dilekçe sahibi, bulunduğu Çike köyünde iskân edildikten sonra buradan kendi kendine Erdek'e gelmiş olmasına bakılarak hakkında normal bir iskân işlemi yapılmasına imkân yoktur. Erdek'te bulunan akrabaları kendi yanlarına kabul ve geçimine kefil olup kendi de iskân hakkından vazgeçtiğini bildirir taahhüt senedi verdiği takdirde, Erdek'te akrabalarının yanında kalarak memleketinde bulunan terk ettiği mallarını ibraz edeceği tasarruf evrakı karşılığında 16 Nisan 1340 tarihli kanun ve 5 Teşrin-i sani 1340 ve 9 Teşrin-i sani 1341 tarih ve 23028 numaralı talimatnamelerin hükümlerine uygun olarak üzerine mübadele yolu ile satış ve kira şeklinde iskânı uygun görülmüş olmuştur. Bu şekilde gereğinin yapılması ve bulunduğu yerden normal iskân suretiyle verilmiş olan malların reddi konusunun da İzmir valiliğine gönderilmesi rica olunur efendim.”¹⁴⁵ (Bkz. EK A.14).

Bu belgede Vodine mübadillerinden Ahmet oğlu Ali'nin Erdek'te akrabalarının yanında iskân edilebileceği bildirilmektedir.

Karacaova mübadillerinden İbrahim oğlu Hüseyin'in Erdek'te kayıt ve iskânının uygun görüldüğü:

“Türkiye Cumhuriyeti

Hüdavendigar Valiliği [silik] Müdürlüğü Sevkiyat Şubesine

İçişleri Bakanlığına

Karacaova'nın Revotiştine köyü zorunlu göçmenlerinden olup 12 Nisan sene 340 tarihinde mübadele yoluyla Bursa'ya gelip, hemşehrileriyle birlikte Karacabey kazasına gönderilen ve tek başına olması sebebiyle serbest bırakılan 32 yaşındaki İbrahim oğlu Hüseyin, Erdek'e giderek orada aile kurmuş ve ekleriyle birlikte takdim edilen dava dosyasıyla bulunduğu yere nakil ve iskân/yerleşim izni talebinde bulunduğundan dosyası takdir olunmakla, hakkında yapılacak işlemlerin bildirimi arz olunur efendim.

31 Ağustos sene 926

Bursa Valisi

Kemal”¹⁴⁶ (Bkz. EK A.15).

¹⁴⁴ BCA,272-0-0-0-0-12/45-78-20/22.09.1925.

¹⁴⁵ BCA,272-0-0-0-0 -12/47-89-34/26.02.1926.

¹⁴⁶ BCA,272-0-0-0-0-12/49-99-12/19.09.1926.

Bu belge ile yapılan incelemeler sonucunda Karacaova mübadillerinden İbrahim oğlu Hüseyin'in durumu göz önüne alınarak Erdek'te yaşamasının uygun olacağına dair görüş bildirilmiştir.

Yanya mübadillerinden olup, Bandırma'da iskân edilen Abdülkerim'in talip olduğu emval-i gayr-i menkullerin Kanunlar çerçevesinde kendisine verilmesi isteği:

“Türkiye Cumhuriyeti
Karesi İskân Müdürlüğü
İçişleri Bakanlığına

Bandırma'da ikamet eden Yanya mübadillerinden Abdülkerim imzasıyla bakanlığa verilip açıklamaları ile gönderilen dilekçe üzerine yapılan incelemede, dilekçe sahibinin Bandırma'da çatısı olan bir eve talip olduğu ve orada Rumlar tarafından terk edilmiş bir emlak bulunmadığından Ermeniler tarafından terk edilmiş bir kısım evlere ait cetvel 24 Kanun-ı sani 1927 tarih ve 30/50 numaralı yazı ile takdim kılınmış idi. Bu emvalin hesaplanarak bakanlığın emrine devredilmesi hususu arz ve rica olunmuştur. Dilekçe sahibine ait alım satım işlemlerinin yapılması için iskân müdürlüğü ifadesi ile arz ve dilekçe iade ve takdim edilmiştir efendim.

8 Eylül 1927

Balıkesir Valisi namına ¹⁴⁷ (Bkz. EK A.16).

Belgelerde görüldüğü üzere göçmenlerin yapmış olduğu istek ve şikâyet başvuruları ilgili makamlara ulaştırılmıştır. Hızlı bir şekilde geri dönüş sağlanarak sorunlar giderilmeye çalışılmıştır.

III. ERDEK'E YERLEŞTİRİLEN BİRİNCİ KUŞAK MÜBADİLLERLE VE MÜBADİL YAKINIYLA ÖNCEDEN GERÇEKLEŞTİRİLEN GÖRÜŞMELERDEN ALINTILAR

A. Ali Abak

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen, ancak 100 yaşının üstünde olduğu tahmin edilen birinci kuşak mübadillerden Ali Abak, sağlığında Lozan Mübadelesi ile Erdek'in eski köylerinden günümüzde ise yeni mahallelerinden biri olan Narlı'da yaşamıştır. Kendisiyle gazeteci ve araştırmacı yazar Önder Balıkcı tarafından yapılmış olan görüşme ve sonrasında Erdek Belediyesinin katkılarıyla çıkarılan kitapta Girit'in Kandiye (Herakliyon) kentinden 1924 yılında Erdek'e zorunlu bir yolculukla babası Ahmet bey ve annesi Gülter hanım ve de kardeşleriyle birlikte altı kişilik bir aile olarak Türkiye'ye gelişine ve yaşadıklarına dair şunları söylemiştir:

¹⁴⁷ BCA,272-0-0-0-0-12 / 55-136-8, 08.10.1927.

“Girit’teki evimizi bugün gibi hatırlıyorum. Bugün gitsem köyümüz Turloti’deki evimi hiç zorlanmadan bulurum. Tabii ki asıl vatanım burası Türkiye. Ama doğduğum toprakları bir kez daha görmek isterim. Babam, Hora’da (Kandiye merkezine o yıllarda köylülerce verilen isim) çiftçilik yapıyordu. Bin ağaç da zeytinimiz vardı. Bize, çiftçilik yaptığımız buğday ürettiğimiz için Rumlar, Girit’cede iki tenekelik kilo, ölçü anlamına gelen, ancak Türk’cede anlamı farklı olan ‘muzır’ derlerdi. Rumlarla ilişkilerimiz çok iyi idi. Komşularımız vardı. Onlarla ticaret de yapardık. Topladığımız ‘Hindiba’ bitkisini onlara da satardık. Bu bitkiyi çok beğenirlerdi. Köyde camimiz vardı. İbadetimize karışmazlardı. Ancak son dönemlerde Rum çetelerin ortaya çıkması ve Türklere uygulamaya başladıkları büyük zulümler karşısında, komşularımız olan Rumlar, bize ‘Kaçıp kurtulun buralardan’ demeye başlamışlardı. Bugün bu topraklarda yaşıyorsak, bunu ve hayatımızı Atatürk’e borçluyuz. Ben Atatürk çocuğuyum. Nur içinde yatsın.”¹⁴⁸

Abak, sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Köyümüz’deki mahallede, Rumlarla birlikte oturuyorduk. Yılda bir kez düzenlediğimiz ‘Aşure Ayı’ tüm Türkleri bir araya getirdiği gibi komşumuz olan Rumlar da sayemizde aşureyi sevmişti. Ayrılırken birçok Rum komşumuz gözyaşlarını tutamadı.”

Ali Abak, Türkiye’ye geldiklerinden sonra nasıl bir yaşam sürdürdüklerine dair şu cümleleri sarf etmiştir:

“Türkiye’ye gelirken başta bin ağaçlık zeytinimiz olmak üzere malımızı, mülkümüzü orada bırakmak zorunda kaldık. Gelirken yanımızda biraz para ve altınımız olduğunu hatırlıyorum. Erdek’e gelince bize kişi başına 25’er adet zeytin ağacı verdiler. Biz Narlı’ya gelerek bir çeşme başına yerleştik. Geldiğimizde burada 30 yerli aile vardı. Bize sıcak davrandılar. Önemli hiçbir sorun yaşamadık. Erdek’e önce Kandiye’den biz, ardından da Kavala’dan Pomaklar geldi”.

Erdek’e yerleştikten sonra İzmir Bornova’da dört yıl askerlik yaptığını söyleyen Abak, uzun yaşamın sırrı ve beslenme alışkanlıklarına dair ise şunları söylemiştir:

“Hora’dan beri yemeklerimden eksik etmediğim gibi Girit’te ‘Askordulos’ ismi ile satılan soğan başta olmak üzere kabak haşlaması yemeyi ve bol sirke tüketmeyi de ihmal etmem. Uzun yaşamın sırrı yemeklerimi haşlama olarak yememe ve yemeklerde zeytinyağı tüketmeme bağlıyorum.”¹⁴⁹

Birinci Kuşak mübadillerinden olan Ali Abak, 2018 yılında yaşamını yitirmiştir.

B. Ayşe Çam

Lozan Mübadelesi sonrasında Türkiye’ye gelen ve Erdek’e bağlı Yukarı Yapıcı köyüne yerleşen birinci kuşak mübadillerden görüşmenin gerçekleştiği yıl olan 2014’te 102 yaşında olan ve gözleri görmeyen Ayşe Çam, kendisiyle gazeteci ve araştırmacı yazar Önder Balıkçı tarafından gerçekleştirilen görüşme ve sonrasında Erdek Belediyesinin katkılarıyla çıkarılan kitapta 1924 yılında Selanik Kavalının

¹⁴⁸ BALIKÇI, Önder, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, Balıkesir, Erdek Belediyesi Yayınları, 2018, s. 23.

¹⁴⁹ BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 24.

Kokola köyünden Akdeniz isimli gemiyle o yöredeki yedi köy halkı ile birlikte geldiklerini ifade ederek yaşam öyküsünden şöyle bahsetmiştir:

“Dedem Ali, Kavala’da yaşadığımız Kokola Köyünün muhtarıydı. ‘Molla Ali ismiyle anılan dedem, aynı zamanda pehlivandı. O yıllarda köyümüzdeki Rumlardan büyük işkence gördük. Rumlar Türk ailelerde sürekli silah ararlardı. Silah bulduklarında Türkleri falakaya yatırırlardı. Hatta dedeme büyük baskı yapılarak, Türk vatandaşlarının koltuk altlarına, yağda kaynatılmış yumurta konmasını istemişlerdi. Dedem büyük baskılar altında yumurtanın sıcaklığı çabuk geçsin diye yumurtaları suda kaynatarak, bu işi yapmak zorunda kalmıştı. Babam Çanakkale Savaşı’nda şehit düşmüş olduğu için beni, annem Fatma büyüttü. Dedem ve amcam da ben büyürken yanımdalardı.”

Kavala’daki yaşamlarına ve Türkiye’ye gelişlerine ait anımsadıklarını ise şöyle anlatmıştır:

“Kavala’dayken Rum komşularımız, mübadeleyle Türkiye’ye gönderileceğimiz günlerde bize, ‘Bursa’ya gidin. Orada daha rahat edersiniz dediler. Ancak biz, gemiyle önce Bandırma’ya gelerek, üç gün bir okulda kaldık. Yunanistan’dan gelirken tüm ziynet eşyalarımızı ve mallarımızı da yanımızda getirdik. Bize Erdek’te o yıllarda boşta bulunan Aşağı Yapıcı, Yukarı Yapıcı ve Hamamlı gibi köyleri göstererek, zeytinlik verip, ‘İstedığınız yerde kalın’ dediler. Biz, önce Aşağı Yapıcı’da bir süre kaldık, sonra Yukarı Yapıcı’ya yerleştik.”¹⁵⁰

Sözlerini gözleri görmüş olsa Kavala Kokola köyündeki evlerini bulabileceğinden, ancak zulüm gördüğü toprakları özlemediğinden, ailesinin iki çocuğundan biri olduğundan, erkek kardeşinin ise; yıllar önce öldüğünden bahsederek bitirmiştir.

C. Emine Ordukaya

Lozan Mübadelesinden sonra ailesiyle birlikte Girit Vodina Karacaova’dan Erdek Ocaklara henüz kundaktayken mübadil olarak gelen Ordukaya, oğlu Nedim aracılığıyla Yeni Erdek Gazetesine gazeteci Önder Balıkçıyla yapmış olduğu 2018 tarihli görüşmede şunları söylemiştir:

“96 yaşındayım. Ocaklar’da oğlum Nedim’in evinde yaşıyorum. Beni Metkuva, Balırcılar Emine adıyla bilirler. Annemin adı Ali, babamın adı Ayşe.”¹⁵¹

Ordukaya, hayatta olan ve Erdek’te yaşayan tek mübadil olma özelliğini korusa da kendisiyle şimdi net iletişim gerçekleştirilemiyor. Çünkü yaşı ilerlediği için geçmişe ait bilgileri hatırlamamaktadır.

D. Fatmatüz Zehra Yıldırım

Birinci kuşak mübadillerinden Fatmatüz Zehra Yıldırım, Girit’in Kandiye şehrinden 1924 yılında Erdek’e gelmişti. Kendisiyle gazeteci ve araştırmacı yazar

¹⁵⁰ BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 24.

¹⁵¹ BALIKÇI, Önder, “6/08/2018 tarihli Mübadele Röportajı”, Yeni Erdek Gazetesi, 2018.

Önder Balıkçı tarafından gerçekleştirilen görüşme ve sonrasında Erdek Belediyesinin katkılarıyla çıkarılan kitapta ailesinin o yıllara dair anlattıklarını şöyle ifade etmiştir:

“Bana anlattıklarına göre babam İbrahim Özgen, Kandiye’de çiftçilik yapıyormuş. Kalivja ve Halaso köylerinde çiftlikleri varmış. Zenci kâhyaları ve dadıları bulunurmuş. Bana da dadılarım bakmış. Son dönemlerde Rumlardan büyük baskı görmüşler ve tehdit edilmişler.”

Yıldırım, Türkiye’ye olan duygularından ve yıllar sonra düzenlenen bir gezi ile Girit’e nasıl gittiğinden ve beslenme alışkanlarından şu cümlelerle bahsetmiştir:

“Erdek ve Türkiye benim vatanım burada olmaktan dolayı çok mutluyum. Ama yıllar sonra Girit’i geldiğim yeri de görebilmek beni çok mutlu etti. Uzun yaşamımı ot, tereyağı ve hilesiz peynir tüketimime bağlıyorum”.

Yıldırım, 2015 yılının kasım ayında Erdek’ te yaşamını yitirmiştir.¹⁵²

E. Hüseyin Organ

Lozan mübadillerinden Hüseyin Organ, ailesiyle birlikte Girit Yerapetra’dan Marmara Adası’na gelişlerini ve yaşadıklarını 2018 yılında Yeni Gün gazetesinden İskender Özsoyla yapmış olduğu görüşmede şöyle ifade etmiştir:

“Hatırlıyorum, hayal meyal. Zor yolculuk oldu. Fırtınalara yakalandık. Rize gemisiyle geldik. Gemiye binerken aşı yaptılar. Yolculuk ne kadar sürdü bilmiyorum. Vapurun ambarlarında geldik. Yemeklerimizi ambarda yedik. Gemide iki bebek doğdu. Kızın adını Bahriye, erkeğin adını Hüseyin koydular. Geldiğimizde adaya kar yağmış, her taraf bembeyazdı. Karı ilk defa Marmara Adası’nda gördük. Buraya geldiğimizde Yahudiler vardı, Karadenizliler vardı. Yerli nüfus bizi iyi karşılamadı. Annem Selime ile babam Ali, Yerapetra hakkında hep güzel şeyler anlatıyordu. Orada işleri iyiymiş. Babam rençperlik ve hayvancılık yaparmış Girit’te. Annem ve babam Yerapetra’yı çok seviyordu. Ölene kadar Girit’i anlattılar. Bir gün özledikleri Girit’e dönmeyi ümit ediyorlardı. Burada devlet bizim aileye ev ve nüfus başına 25’er ağaç zeytin verdi. Girit’e Yerapetra’ya gitmek ister miyim? Yaşım 100’e geliyor evladım. Bundan sonra gitsem ne olur. Ama gidecek olursam, önce doğduğum evi görmek isterim.”¹⁵³

Organ, 2019 yılında yaşamını yitirmiştir.

F. Mehmet Özalp

Lozan Mübadelesi birinci kuşak mübadillerinden Girit Kandiye doğumlu olan Mehmet Özalp, kendisiyle gazeteci ve araştırmacı yazar Önder Balıkçı tarafından gerçekleştirilen görüşme ve sonrasında Erdek Belediyesinin katkılarıyla çıkarılan kitapta ailesinin ona anlattıklarını ve yaşamını şöyle ifade etmiştir:

“1924 yılında, Kandiye’den mübadilleri Türkiye’ye götürmek üzere Kırzade, Ankara ve Trabzon gemileri kalkmış. Bizi Trabzon isimli gemi Erdek’e getirmiş. Diğer iki gemi ise mübadilleri İzmir ve Mudanya’ya götürmüş. Dedem, Girit’te semer süsleme işi ile uğraşıyormuş. Babam Haydar ise berberlik yapıyormuş. Ben de baba mesleğini seçtim.

¹⁵² BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 25.

¹⁵³ ÖZSOY, İskender, “29.03.2018 tarihli Bir Ömür Özlenen Girit Röportajı”, *Yeni Gün Gazetesi*, 2018.

Vatani görevimi Ankara’da yerine getirirken, komutanımın berberiydim. Girit’ten gelirken ailem, eşyalarımı sandıklar içinde getirmiş. Kırılmamaları için pırlantalarını, tablolarını yorganların arasına koymuşlar. Oradan getirdikleri eşyaları, battaniyeleri, kilimleri, yorganları ve bakırları hala saklıyorum. Bu arada Girit’i yeniden çok görmek istesem de gidemedim. Yeğenlerim isteğim üzerine bana, Girit’ten su getirdiler. Çok sevdiğim Atatürk’ü ise 1938 yılında geldiği, ancak hastalığı nedeniyle yattan inemediği Savarona’nın güvertesinden bize el sallarken gördüm”.¹⁵⁴

Özalp, 2018 yılında yaşamını yitirmiştir.

Birinci kuşak mübadillerle gerçekleştirilmiş olan görüşmelere bakıldığında, hemen hemen hepsinin ailesi ile birlikte küçük yaşlarda Türkiye’ye geldikleri, yapmış oldukları zorlu yolculuğu net hatırlamadıkları gözlemleniyor. Bunun yanında ailelerinin onlara anlattıklarının hafızalarında daha geniş yer kapladığı da söylenebilir.

G. Mübadil yakını Alper Yapan

1984 Bandırma doğumlu Alper Yapan’ın “Onlar İki Kere Yabancıydılar” projesi kapsamında ve aynı adla Lozan Mübadilleri Yayınları Vakfı tarafından yayımlanan kitapta Sefer Güvenç ile yapmış olduğu söyleşide; kendisinin aile büyüklerinin hem anne hem de baba tarafının mübadil olduklarını anlatmıştır. Ailesinin iki tarafının da aynı köyden, 29 Mart 1924 tarihinde Akdeniz vapuruyla Bandırma’ya geldiklerinden bahsetmiştir. Daha önce göç öyküsünü anlattığımız Ayşe Çam gibi Alper Yapan’ın da ailesi Kavala’nın Kokola köyünden Bandırma’ya gelmiştir.¹⁵⁵ Gelişlerindeki tek fark ise öncelikle misafir edildikleri yerler konusunda olmuştur. Ayşe Çam ve ailesi Bandırma’da bir okulda üç gün kalırken, Alper Yapan’ın ailesi Bandırma eski hapishanesinde karantina uygulamasından geçirildikten sonra yirmi gün kalmıştır. Alper Yapan’ın ailesi önce Erdek’in Aşağı Yapıcı köyünde geçici olarak üç ay iskân edilmiştir. Sonra komisyondan aldıkları haber sonucunda Erdek’in eski adıyla Kocaburgaz Langada, günümüz adıyla Ballıpınar köyüne (Erdek’in mübadil köyleri kısmında daha detaylı bahsedilen köy) yerleştirilmişlerdir. Bu köye yerleştirildikten sonra ailesine ekonomik açıdan sıkıntı yaşamamaları için 2-3 dönümlük zeytin verilmiştir.¹⁵⁶ Alper Yapan daha sonrasını ise şöyle anlatıyor:

“Mübadil edilen aileler Yunanistan’da tütüncülük ile uğraşıyorlarmış. Fakat iskân edildikleri bölge tütüncülüğe elverişli değilmiş. İskân edildikleri bölgede ekonomik yönden daha çabuk kazanç sağlayabilmek için zeytincilik ve bahçecilikle uğraşmışlardır. Dedem ilk olarak vişne satmaya başlamış. Langada’da yaşayan Rumlar

¹⁵⁴ BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 23.

¹⁵⁵ GÜVENÇ, Sefer, *Mübadiller: Onlar İki Kere Yabancıydılar, Lozan Mübadilleri*, s. 183.

¹⁵⁶ GÜVENÇ, Sefer, *Mübadiller: Onlar İki Kere Yabancıydılar, Lozan Mübadilleri*, s. 184.

ipek böcekçiliği ile uğraşırlarmış. Bunun etkisiyle gelen mübadiller de ipek böcekçiliği ile uğraşmaya çalışmışlar onu da öğrenmişler.

Mübadile sürecinde gelirken çok sıkıntı yaşamışlar Eşya seçimi yapamamışlar. Taşıyabildikleri, eşyalarını hayvanlarını bir şekilde Kavala'ya getirmişler Kavala Limanında üç gün kalmışlar. Daha sonra Akdeniz vapuru ile Türkiye'ye Bandırma'ya gelmişler. Yerli halk ile ilgili bir sıkıntı yaşamamışlar (Bandırma eski bir Rum şehri ve ilk yerleşik olanlar Tatarlar ve Çerkezlerdir). Bu konu ile ilgili bir de şu anı var: Mübadiller Bandırma'ya geldiklerinde, Bandırmadaki Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Cemal Eriş (Tatar Kökenlidir) ve Bandırma'nın ilk Belediye Başkanı Mübadillere çok yardım etmiş; gıda ihtiyaçlarını karşılamışlar. Mübadiller tarafından kıymet görmüşlerdi ve saygınlıkları çoktur.¹⁵⁷

İşkân edildikleri yer tütüncülüğe müsait değilmiş. Zeytinciliği öğrenmeye çalışmışlar. O da biraz zaman almış. Zeytin ağaçları köye uzakmış. Bir de Langada'dan bir mübadil 'Toskana Soğan Tohumu' getirmiş. Onlar da onun üretimine başlamışlar. Geldikleri yerlere özlemleri çok olmuş. Emin dedem 1983 yılında vefat etmiş ve o zamana kadar hep dönme umudu ile yaşamış.¹⁵⁸

IV. ERDEK'İN MÜBADİL KÖYLERİ VE TARİHÇELERİ

A. Aşağı Yapıcı Köyü

Köyün eski adı Neocreo'dur.¹⁵⁹ Erdek'e 11 km uzaklıkta bulunmaktadır. 1900'lü yıllarda Rumlar tarafından kurulmuş olan köy, eski bir yerleşim yeridir. Köyün halkı, 1924 nüfus mübadelesinden sonra Selanik bölgesinden gelerek yerleşen vatandaşlardan oluşmuştur. Adı geçen yılda ayrıca köye, Cumhuriyet'in ilanından sonra Lozan Nüfus Sözleşmesi gereğince mübadile yoluyla Yunanistan'ın Drama, Malecik, Nevrekop kasabaları ve köylerinden gelen Türkler yerleştirilmiştir. 382 hane vardır. 2017 yılında yapılan nüfus sayımına göre 236 nüfusa sahip bulunan Aşağı Yapıcı'da 128 kadın, 108 erkek vatandaş yaşamaktadır.¹⁶⁰ Burada yaşayanlar geçimini, zeytincilik, balıkçılık ve hayvancılıktan sağlamaktadır.

B. Ballıpınar Köyü

Köyün eski adı Langada, Kocaburgaz'dır. Erdek'in kuzeyinde ve ilçeye 45 km'lik uzaklıkta bulunan köy, Kapıdağ yarımadasının en uç noktalarından birisidir. Ballıpınar eski bir Rum köyüdür. 1924 yılında Yunanistan'ın Kavala vilayeti Kokala köyünden nüfus mübadelesi sonrasında zorunlu göç ile gelip yerleşenler olduğu için aynı zamanda bir mübadile köyüdür. Göç gerçekleştiğinde Ballıpınar'da 80 hane varken, zamanla hane sayısı 180'e nüfus sayısı da 750'ye ulaşmıştır. Ancak uygulanan sıkı doğum kontrolü ve verilen göç ile nüfus sayısı daha sonra 500'lere

¹⁵⁷ GÜVENÇ, Sefer, *Mübadiller: Onlar İki Kere Yabancıydılar, Lozan Mübadilleri*, s. 185.

¹⁵⁸ GÜVENÇ, Sefer, *Mübadiller: Onlar İki Kere Yabancıydılar, Lozan Mübadilleri*, s. 186.

¹⁵⁹ <http://erdek.gov.tr/asagi-yapici-mahallesi> (12.05.2020).

¹⁶⁰ BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadile*, s. 26.

kadar düşmüştür.¹⁶¹ Ballıpınar köyünün geçim kaynakları arasında kırmızı soğan üretimi ilk sırada yer almaktadır. Soğan üretiminin ülke içine özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlere dağıtımı için koordinasyon faaliyetlerini yürüten Mimar F. Özlem Sarı'nın Erdek Ticaret Odası organizasyonları ile kurulan Bereketli Eller Kooperatifi de ülke düzeyinde mor soğan pazarlamasını sağlamaktadır.¹⁶² Ayrıca köyde zeytincilik ve kiraz üretimi de yapılmaktadır. Sulama ihtiyacı Kirazlı Manastırı göletinden yeterli kadar sağlanamadığı için devlet desteğine de ihtiyaç bulunmaktadır.

C. Narlı Köyü

Eski bir Rum köyü olan Narlı'nın o dönemdeki adı nur anlamına gelen "Rutya"dır. Erdek'in batısında bulunan köy, ilçeye ise 13 km uzaklıktadır.¹⁶³ Batı sahilinde olan köylerden biridir.¹⁶⁴ Bir zamanlar çok nar üretilmesinden dolayı buraya Narlı ismi verilmiştir. Narlı'ya 1924 yılında, Selanik'ten mübadele yoluyla gelen Türkler yerleştirilmişlerdir. Köyde 1898 yılından kalma tarihi kalıntı olarak bir Rum kilisesi de vardır. Günümüzde Girit, Pomak, Batı Trakya göçmeni Türklerin yaşadığı bir köydür.¹⁶⁵ Köyün nüfusu, 2017 sayımına göre; 349'u kadın, 346'sı ise erkek olmak üzere toplam 695'tir.

Bu nüfusun geçim kaynaklarına bakıldığında ise; köyün iklimi, Marmara Bölgesi'nin genel iklim etkisi altında olduğundan ve bir kısmı yazlık sitelerden oluştuğundan köyün ekonomisi balıkçılık, tarım ve turizm sektörü üzerine kurulu bulunmaktadır. Yaz dönemi ile birlikte köyün ekonomisinde de yükselme gözlenmektedir.

D. Ocaklar Köyü

Batı sahilinde yer alan köylerdendir. Erdek'ten başlayarak kuzey batıya doğru devam eden sahil yolundan 6 km gidildiğinde Ocaklar Köyü'ne ulaşılmaktadır. 1922'den önce Rum işgali altında olan bu köyün bir ismi de Gonia'dır. O zamanlardaki Rumların en büyük geçim kaynağı üzümculük ve onlardan imal ettikleri şarap olmuştur. Rumların köyden gitmelerinden sonra, Türkler önceleri bu

¹⁶¹ <https://www.bandirmamanset.com/haber/ballipinar> (12.05.2020).

¹⁶² BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 129.

¹⁶³ BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 122.

¹⁶⁴ ÖZCAN, *Erdek'te Doğa İle Tanıştım Değiştim*, s. 29.

¹⁶⁵ <https://balnet.net/erdek-narli-koyu-hakinda-k80> (12.05.2020).

köye Konya adını vermişlerdir. Daha sonra köyde taş ocaklarının bulunmasıyla Ocaklar ismini daha çok benimseyerek resmileştirmişlerdir. Halkın geçim kaynağını başta zeytin ve turizmden elde edilen gelir oluşturmaktadır. Biraz da balıkçılık yapılmaktadır. Köyde ulaşım sorunu bulunmamaktadır. Köye gelen arabalarla çevre yerleşim yerlerine ulaşım kolay bir şekilde sağlanmaktadır.¹⁶⁶ Ocaklar'da 2017 yılında yapılan nüfus sayımına göre 1457 kişi yaşamaktadır. Nüfusun 736'sını kadınlar, 721'ini ise erkekler oluşturmaktadır.¹⁶⁷

E. Yukarı Yapıcı Köyü

Yukarı Yapıcı eski bir Rum köyüdür. Erdek'in Kuzeydoğusunda bulunan köy ilçeye 15 km uzaklıktadır.¹⁶⁸ Yukarı Yapıcı'ya 1924 yılında Yunanistan'ın Kavala kentinden, mübadele yoluyla gelenler yerleştirilmiştir.¹⁶⁹ 2017 yılında yapılan nüfus sayımına göre 470'i kadın, 446'sı erkek olmak üzere köyde 916 kişi yaşamaktadır. Köyün geçim kaynakları arasında büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile besi tavukçuluğu bulunmaktadır.

V. MÜBADİL YAKINLARIYLA YAPILAN GÖRÜŞMELER

A. Türkan Akdağ Öztürk Görüşmesi

Ailenizden bahseder misiniz? Nereden gelmişler?

Babaannem Rokakinalı Fatma, Dedem İslamaki Recep. Girit'ten gelmişler. Anneannem Fatma, dedem Ramazan Kömürcüoğlu Kavala'dan gelmişler. Baba tarafım Yerapetralı. Yarepetra Girit'in en güney noktası.

Erdek'te Girit ve Rumeliler Derneği var. Bu dernekle olan düşünceleriniz neler?

Erdek Girit ve Rumeliler Derneği Ekim 2016'da kuruldu. Amacı Giritli ve Rumelileri bir araya getirerek toplumsal hafızayı canlı tutmak. Ve İstanbul'da bulunan Lozan Mübadilleri Vakfıyla da zaman zaman birlikte etkinliklere katılıyoruz. Örneğin ben bu vakfın çeşitli zamanlarda düzenlediği gezilere katıldım. 2013 Eylül, 2014 Mayıs, 2016 Eylül ve en son 2019 Ekim ...

Aile büyükleriniz hangi tarihlerde ve kaç yaşlarında mübadil olarak Erdek'e gelmişler?

¹⁶⁶ ÖZCAN, *Erdek'te Doğa İle Tanıştım Değiştim*, s. 28.

¹⁶⁷ BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 119.

¹⁶⁸ BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 127.

¹⁶⁹ <https://www.erdek.com/sayfa/yukariyapici-koyu> (12.05.2020).

Baba dedem Recep İslamaki 27 yaşında, Babaannem Rokakina Fatma (Rokokalı) 18 yaşında Trabzon vapuru ile şubat ayında Erdek'e geliyorlar.

Peki, vapurdaki herkes mi Erdek'e geliyor?

Hayır. İlk önce Marmara Adasına bir yerleştirme oluyor. Fakat daha sonra burada yapamayacaklarını, alıştıkları koşullara uygun olmadığını, adanın Girit gibi büyük olmadığını ve iklim ve yaşam koşullarının elverişsiz olduğunu mübadele komisyonuna bildirerek itiraz ediyorlar ve Erdek'e geliyorlar.

Erdek'te o zamanlar 33.000 civarı nüfus var. 3.000 köylü burada, geri kalan 30.000'i Ermeni ve Rum Ortodoks'tan oluşuyor. Ocaklar Köyü'nün eski adı "Gonya", Ballı Pınar'ın eski adı "Langada", Yamaner ise Rum köyü... Aşağı Yapıcı Köyü'nde Ermeniler var. Yahudiler ise az miktarda... Buraları boşaltan Ortodoks Rumların yerine Kavala Karacaova ve Girit'ten gelen mübadiller yerleştiriliyor.

Buraya gelen mübadillerin dil bilme durumları ne?

Kavala'dan gelenler Pomakça ve Türkçe de biliyorlar. Ama Girit'ten gelenler Türkçe bilmiyorlar. Hatta bu yüzden onlara "Yarım Gavur" deniyor.

Sizin aileniz nereye yerleştiriliyor? Ev veriliyor mu?

Benim ailem Girit'ten geldiği için Türkçe bilmiyor. Mübadele kararı kabul edilince alabildikleri kadar eşyayı alıyorlar. Taşınmazları varsa da onların da belgeleri tapu veya tasfiye talepnameesi denilen bir belgeyi beraberlerinde getiriyorlar. 50-60 tapuları var. Yerapetra-Katona'da avlulu evleri var.

Bu belgelerde; nereden geldikleri, ne kadar malları var. Aile fertleri kaç kişi. vs. gibi bilgiler bulunuyor. Benim aileme Yalı mahallesinde 127 metrekaare arsa içinde eski bir ev veriliyor. Hane halkı olarak anne baba ve altı çocuk var evde. Ve 30 ağaç zeytinlik veriliyor. Bu da 8 kişiden 240 ağaç zeytinlik ediyor.

Gelen ailelerin daha özelde sizin ailenizin de Türkiye'nin modernleşmesine katkı sağladığını düşünüyor musunuz?

Gelen aileler benim ailem gibi şehirli, bir zanaatçı olan insanlar, kunduracı, terzi gibi meslek kollarından... Bir de gelen kişilerin yetenekleri ve ince zevkleri var. Bizim ailemizde kanun ve ud çalanlar varmış.

Mesela bu incelik çeyiz işlemelerine bile yansımış. Annemin çeyizinde Rumeli'den getirdiği dokumalar var. Babaannemin çeyizinde daha ince işçilikle delik işi el nakışıyla Besmele işlenmiş. Dokumaları da daha ince...

Peki, yemekleri nasıl? Yani zor olmuş mu? Farklı coğrafya sonuçta

Girit'te çok farklı çeşitte bitki var. Dolayısıyla ot yemekleri ve damak tadı da ona göre. Hatta çokça anlatılan bir anekdot vardır. Bir gün bir çocuk bir bahçeye bir Giritli ile bir eşiğin girdiğini görür. Eşiği mi ayırayım bahçeden Giritliyi mi der? Babası Giritliyi ayır. Giritli bahçede kalırsa ot bırakmaz der. Ot yemekleri bizim kültürümüzün vazgeçilmezi... Askılıyonos-Şevket-i Bostan, Askodilos-Kırmızı soğan Radika gibi otlar var.

Aile büyüklerinizin Girit'e yerleşmesi nasıl olmuş?

Girit fethedildikten sonra Müslümanlaştırma hareketi başlıyor. Girit fethedildiği sırada burası Venedik hâkimiyetinde ve Rumlar da var. Yunanlılar da... Yunanlılar Ortodoks, Venedikliler Katolikler. Ortodoks kiliselerine Katolik kiliseleri baskıcı davranmışlar. Osmanlı burayı fethettikten sonra Katolik kiliselerini camiye çevirmiş. Ve bir iskân politikası oluşturmaya başlamış. Büyük dedem İslam Bölükbaşı Arnavut kökenli sınırda savaşıyor bir yeniçeri askeri. Birçok savaşta yer aldığı için kendisine mükâfat ve emeklilik hediyesi olarak buradan yer veriliyor. Dedemin Müslüman bir hanımı var. Ama bölgenin İslamlaştırılması için İtalyan bir kadınla evleniyor. Ve Müslüman çocuklar oluyor. Bu ılımlı bir İslam Bektaşî öğretileri de var. Bektaşîler Kandiye ve Hanya'da daha çok. İlk fethedilen yer orası çünkü. Nüfus bakımından 1700'lü yıllarda 3/4'ü Müslüman. 1800'lü yıllarda 1821 Mora isyanında, en büyük göç ise 1897'de Girit isyanı sırasında oluyor. Adada 120.000 Müslüman varken bu sayı 30.000'e düşüyor. Göç oluyor. Yunan adalarına olan bu göçlerde eski Giritliler dönüyor. Daha sonradan bunlar da mübadele kapsamına alınıyor. 1923 yılında bu sayı 20.000 ile 30.000 arasında bir sayıya tekabül etmektedir.

Ailenizde göç eden var mı?

1897 Doğu Girit'te Girit köylerinde çok fazla eşkıya ve Rum çetesi var. Dedemin amcası bu çetelere karşı, dağda mücadele veriyor. Bir korucu gibi görev yapıyor. Bu nedenle büyük amcamın yakınları burada deşifre olursun, buradan git diyorlar. Altın ve para veriyorlar. Kandiye'den Anadolu'ya giden gemiye binip buradan gidiyor büyük amcam. O dönemde Anadolu'ya göç edenler Antalya, Mersin, Adana, İzmir ve güney sahillerine yerleşiyor. Büyük amcam İslamaki Recep Antalya'ya yerleşiyor. Kardeşleri mübadeleyle Erdek'e geliyorlar. Antalya'da Mazlumlar adında ticarethaneleri var.

Ailenizde başka bu isyanlarda zarar gören aile fertleri var mı?

Evet. Onun da başka bir hikâyesi var. Aile büyüklerimin anlattığı. Rokoko Köyü, Yarepetra'da, Hristopike dağ köyü olarak biliniyor. Aile büyüklerimden biri buradan yer almak istiyor. Fakat burası kilisenin toprağı olduğu için Müslümana vermiyorlar. Aile büyüğümüzde oralı olan Simon isminde bir ahababı aracılığıyla burayı almak istiyor. İşaret olarak da başındaki poşuya benzer eşarbı yanında götürüyor. Daha sonra burayı alıyor. Burası eşkıya baskınına açık çanak gibi etrafı dağlarla çevrili bir yer. Taş duvarlı evler, iki katlı ve bahçeli... Ama Rum çetelerinin baskınına uğradığı için terk edildiğinden dolayı buraya hayalet evler deniyor. Bu evlerin üs kısmına da daha farklı evler yapılmış. Benim aile büyüklerim bu yeni yapılan evlerde yaşıyor. Siman veya Stia Yarepetra arasında Girit'te bir köy. Babamın babası Hristopike, babamın annesi Yarepetralı. 1897'de çete baskını var. O sırada da babaannemin halasının köyünde düğünü var. Rum çeteleri burada baskın yapıyor. Bu baskında 100 kişi katledilmiş.

Rokoko'da olan baskında içlerinde babaannemin halası gelin ve damat ile 6 kişi daha olduğu 8 kişi katledilmiş. Babaannemin babası bu durumdan sonra köyü terk etmiş. Yarepetra'ya gelmiş. Merkeze geliyor.

Hatta bununla ilgili bir belge var. O belgede aynen şöyle yazıyor. Rokko'dan gelen Yarepetra kazası Girit Vilayeti Çizmece Mehmet Zevcesi ve çocukları o aile büyüğümüz körüklü çizme ustasıymış.

Mübadeleyle gelenler Trabzon gemisiyle Marmara adasına yerleştirilmiş. Bu sırada doğan çocuklara da kız ise Bahriye erkek ise Bahri ismi veriliyormuş.

Peki, konuşulan ayrı bir dil var mıydı?

Babamın eskiden öğrendiği Rumca bir dua vardı. Ama Giritçe (Romeka) biliyorlarmış. Ama tabii biz Türkçe konuşuyorduk. Ben babaannemle daha çok vakit geçirdiğim için Romeka'ya kulak aşinalığım var. Anlıyorum. Ama konuşamıyorum.

Elenika (Yunanca) ile Giritçe Critika-Romeka arasında fark var mı?

Evet var. Mesela Elenika'da Tıkanes-Giritçe'de İdekanes gibi söyleyiş farkı var benim adım derken.

Konuşmamızın başında Girit'e birkaç kez gittiğinizden bahsetmiştiniz.

Bu gezileriniz sırasında sizi etkileyen bir şey oldu mu?

Evet. Orada madam Maria'nın Hikâyesi diye bir hikâye anlatılıyor. O da şöyle:

Madam Maria Girit'te Kandiye'de bir köyde yaşıyor. Orada bir yemek evi var. Buraya Türkler de geliyor. O da kendisine küçüklüğünden beri anlatılan hikâyenin etkisinde kaldığı için buraya gelenlere soruyor. Ve kayıt tutuyor. Masanın üzerine bir soyağacı çıkarıyor bu kayıttan. Annesinin babası Müslüman bir adam Hristiyan bir kızı seviyor. Evleniyor. Dört kızı ve bir oğlu oluyor. Bu çocuklardan dayısı Müslüman bir kızla evleniyor. Mübadele olunca bunlar adadan ayrılıyorlar. Ayvalık'a yerleşiyorlar. Dayısı daha sonra çocuklarına akrabalarının halalarının Yunanistan'da olduğunu söylüyor. Ve vefat ediyor. Torunlar ise yıllar sonra Madam Maria'nın olduğu köye geliyor. Madam Maria kuzenleriyle buluşuyor. Madam Maria şimdi 70'li yaşlarında.

Erdek'e Yunanistan'a giden mübadillerin de geldiği etkinlikler yapılıyor. Bunlarla ilgili bilginiz var mı?

Onlarla ilgili olarak şunu biliyorum. Atina'ya 40 km mesafede Erdek'ten Yunanlıların gittiği Arteka-Nev Arteka dedikleri bir yer var. Burası Erdek'e benzediği için yerleşmişler.

Bu görüşmeyi gerçekleştirme imkânı sağladığınız ve verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ederim.

Ben teşekkür ederim.¹⁷⁰

B. Erdek Belediye Başkanı Mimar Hüseyin Sarı Görüşmesi

Giritli olan ailenizle ilgili size anlatılan veya sizin bildikleriniz nelerdir?

Dedem iki evlilik yapmış. Babaannem Kandiye (Herakliyon)'li. Evlilik yaptığı hanımlardan diğeri, İtalyan kökenliymiş. Kendisine “Kanene” diye hitap ediyorlarmış. Müslüman olup “Zehra” adını almış. Ayrıca anneannemin amcasının Enver Paşa olduğunu biliyorum.

Erdek'te Girit mübadilleri ile ilgili ne gibi etkinlikler ve çalışmalar yapılıyor?

Erdek'te festivaller düzenledik. Yunanistan'dan mübadiller geldiler. Beldemizi gezdiler. Kendileri bana çalıştıkları bir kitabı hediye ettiler. Erdek'in eski fotoğraflarının olduğu bir kitap.

Çalışmamıza katkı sağladığınız için çok teşekkür ederim.

Rica ederim.¹⁷¹

¹⁷⁰, Türkan Akdağ ÖZTÜRK, D.T. 1973, Muhasebeci, Erdek, G.Y. 2019.

¹⁷¹ Hüseyin SARI, D.T. 1963, Mimar, Erdek Belediye Başkanı, Erdek, G.Y. 2019.

C. Hüseyin Sunay Görüşmesi

Dernek Başkanı olarak derneğin kuruluş amacı ve yaptığınız etkinlik ve de çalışmalarla ilgili bilgi verebilir misiniz?

Derneğimiz Erdek ve çevresinde yaşayan Giritlileri bir çatı altında toplamak, örf ve adetlerini yaşatmak amacıyla 16 Ekim 2016 tarihinde kurulmuştur. Aynı zamanda dilimizi unutmamak için açtığımız bir dil kursu da bu dernek bünyesinde kursiyerlerimize Romeka (Giritçe)'yi öğretme çabası içinde. Bu dil çalışmalarında öğretim görevlisi Hasan Kaya ve İngilizce dersleri için de Urla Üniversitesinden emekli öğretim görevlisi Salih Akdemir kursiyerlerimize eğitim veriyor. Fakat şuan bu çalışma ofis binamız tadilatta olduğu için yılbaşına kadar bu çalışmamıza ne yazık ki ara vermek zorunda kaldık.

Derneğin çalışmalarını yürütmek için finansal anlamda destek görüyor musunuz?

Sizin de bildiğiniz gibi sivil toplum kuruluşları para olmadan yaşamını idame ettiremiyor.

Çoğunlukla bu maddi açığı üyelerimize yurt içi ve yurtdışına düzenlediğimiz gezilerden temin ediyoruz. Bu etkinliklerimiz de İstanbul Lozan Mübadilleri Vakfı ile zaman zaman birlikte gerçekleştiriyoruz.

Bu gezilerinizi hangi tarihlerde gerçekleştirdiniz?

2015-2016-2017 ve en son 2019 tarihinde gerçekleştirdik.

Geziler dışında derneğin düzenlediği herhangi bir etkinlik programı var mı?

Geçtiğimiz Mayıs ayında bir kahvaltı düzenlemiştik. Bu kahvaltıda üyelerimize Girit manilerini çok güzel yorumlayan üstat Mavra Hüseyin de (kendisi Davutlar'da yaşıyor) manileriyle kahvaltımıza renk kattı.

Farklı bölgelerde festivaller düzenleniyor. Sizin dernek üyelerinizi buluşturmak amaçlı düzenlediğiniz bir festival oldu mu?

Genellikle Mayıs ayında bu çeşit bir festival yapıyorduk. Fakat Ramazan ayına denk gelmesi münasebetiyle bu yıl ki festivalimizi Ekim ayında gerçekleştirdik.

Dernek başkanı olmanız yanında aynı zamanda bir mübadil kuşağısınız. Sizin yakın çevrenizde görüşme imkânı bulduğunuz birinci kuşak mübadil veya yakınları var mı?

Aslında var. Fakat kendilerinin yaşı büyük olduğu veyahut onlara bakan yakınlarının görüştürme arzusunda olmamaları nedeniyle bu konuları kendileriyle ne yazık ki konuşamadık.

Dernek çalışmalarını kolektif yürütmek için bir çalışmanız oldu mu?

12 tane Girit derneğimiz birleşerek 2017 yılında Giritliler Federasyonunu Kurdu. Başkanlığını da Yunus Çengel adında genç bir arkadaşımız yürütüyor.

Derneğinizi gerçekleştirmek isteyip de henüz hayata geçiremediği bir proje var mı?

Evet, var. Çatalca, Kuşadası ve Bursa'daki örneklerinde olduğu gibi Erdek'te de bir mübadil evi (müzesi) kurmak. Ama bunun için maddi ve manevi yeterli argümanı sağlayamadık.

Çalışmalarınız hakkında bilgi verdiğiniz ve bize zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim.

Rica ederim. Yardımcı olabildiysek ne mutlu bize.¹⁷²

D. Hüseyin Üner Görüşmesi

Ailenizi ve geldikleri yeri anlatır mısınız?

Annem ve babam Erdek doğumlular. Annemin adı Zehra, babamın adı Mehmet Ali. Babaannem Zehra ve dedem Hasan. Girit'ten gelmişler. Anneannem Nazikter ve dedem Hüseyin Kandiye'den gelmişler. Aile büyüklerim çiftçilikle ziraat işiyle uğraşıyormuş. Aile büyüklerimizden bazıları zeytinyağı ve sabun ürettiyormuş. Bir diğer kısmı da Erdek'e yerleşince balık konserve fabrikası açmış. 120 kişi çalışıyormuş. Ayrıca Yunanlılara balık verip onlardan kereste alıyormuş.

Aileniz kalabalık bir aile mi?

Hüseyin dedem iki evlilik yapmış. İlk eşi İtalyan'mış. Rahatsızlık geçirmiş. Girit'te vefat etmiş. O evliliğinden çocuğu olmamış. Mübadele gemisinde gelirken anneannem Nazikter ile tanışmış ve evlenmişler.

¹⁷² Hüseyin SUNAY, D.T. 1954, İşçi Emeklisi, Erdek, Girit ve Rumeli Mübadilleri Derneği Eski Başkanı, Erdek, G.Y. 2019.

Aileniz varlıklı bir aile miydi?

Ailemiz mübadele ile buraya gelirken mübadil yardımını almamışlar. Kanene dediğimiz İtalyan nenemizden çok mal mülk kalmış.

Peki, şimdi durum ne, yani hala varlıklı bir aile misiniz?

Dedemler 1974 yılına kadar aktif olarak fabrikaları olan ticaretle uğraşan kimselerdi. Fakat daha sonra ticarete işleri yolunda gitmedi. Şu an gördüğünüz bu kırtasiye dükkânını işletiyorum. Ama ailemiz görmüş geçirmiş tanınan, sayılan ve sevilen insanlardı. Hala daha bayramlarda mezarlıkta Erdek ve çevresindeki birçok insan nenemlerin ve dedelerimin mezarlarını ziyaret eder. Onları hayır dua ile yâd ederler. Böyle bir ailenin ferdi olduğum için gurur duyuyorum.

Zaman ayırdığınız ve çalışmama katkı sağladınız için teşekkür ederim.

Ben teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.¹⁷³

E. Derya Verim Görüşmesi

Annenizin size mübadele ile ilgili anlatmış olduğu herhangi bir anekdot var mı?

Annem, 1338 doğumlu. Girit'ten Erdek'e geldiğinde 6 aylıkmış. Dolayısıyla kendisinin yolculuk hakkında detaylı bilgisi yok. Ben de daha çok büyükannemin anlattıklarını biliyorum. Büyükannem, Yunanistan'daki komşuları ile birlikte iyi geçindiklerini ve birbirlerinin Paskalya ve Ramazan Bayramı gibi özel günlerini birlikte geçirdiklerini anlatırdı. Hatta bana paskalya yumurtasını boyamayı da öğretmişti. Yumurtaya renk vermek için kırmızı soğanı kullanırdı.

Aile büyüklerinizin doğum yerleri neresi?

Dedem Galip Yıldırım'ın doğum yeri Yarepetra. Büyükannem Emine kızı Zarife'nin doğum yeri de Yapetra. Annemin babası İbrahim Özgen'in doğum yeri ise Kandiye.

Anneniz Girit'e sağlığında bir ziyaret gerçekleştirmiş. Nasıl duygular içindeydi, anlatır mısınız?

Evet, annemi vefat etmeden evvel Girit'e götürdüm. O sırada 88 yaşında idi. Çok mutlu oldu.

¹⁷³ Hüseyin ÜNER, D.T. 1960, Kırtasiyeciler, Erdek, G.Y. 2019.

Peki, çocukluğunuzda ev içinde mübadele ile ilgili konular konuşulur muydu?

Bu konular çok açılmazdı. Kırgın gelmişlerdi. Kırgın derken anılar hafızalarında hala canlı olduğu için acılarını, özlemlerini konuşmak istemezlerdi. Öyle detaylı konuşmalar olmazdı. Daha çok yüzeysel.

Peki, görüşmeyi kabul ettiğiniz ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Ben teşekkür ederim.¹⁷⁴



¹⁷⁴ Derya VERİM, D.T. 1961, Erdek Kaymakamlığı (Milli Emlak Bölümü), Erdek, Girit ve Rumeli Mübadilleri Derneği Yeni Başkanı, Erdek, G.Y. 2019.

[illegible]

A. Emval-i Gayr-i Menkule Cetveli 1¹⁷⁵

Emlak ve arzinin cinsi ve nevi hane mağaza tarla bağ bostan, orman mere vs.	Müsaha-i sathıyyes i dönüm veya arşın murabba -ı	Arazinin yetiştirdi ği Mahsulat a nevi hububat	Emlak ve arzinin kâin bulundu ğu mahal	Emlak ve arzinin sureti tasarrufu (fera ğ, intikal, hibe)	Tapu senetlerinin veya di ğer vesaik-i tasarrufiyenin tarih ve numaraları	Tapu senedi kimin namına mukayyedd ir	Emlak ve arzinin tapu senedinde mukayyed kıymeti (altın Türk lirası hesabıyla)	Mutasarrıfı tarafından takdir edilen kıymet (altın Türk lirası hesabıyla)
Zeytinlik/ 26 zeytin ve 62 sak harnup eşcarını havi	10 dönüm	Zeytinya ğı harnup ve zahire	Prepetre rütasında Kaserosterne s mevkii	Fera ğ	Prepetre mukavelat muharriri Yevani Yakikalı'nın	İbrahim İslamaki Namına	16 altın Türk lirası	100 altın Türk lirası
Zeytinlik 31 sak zeytin 70 sak harnup eşcarını havidir	4 dönüm	Zeytinya ğı harnup ve zahire	Prepetre tütasında Kaserosterne s mevkii	Fera ğ	Keza muharrir-i mumailayh Yanıkakinin 13356 numaralı	İbrahim islamaki Namına	12,5 altın lirası	150 altın Türk lirası
Zeytinlik 45 sak zeytin, 55 sak harnup ağacı havidir	7,5 dönüm	Zeytinya ğı harnup ve zahire	Keza Kaserosterne s mevkii	Fera ğ	Mihael Petrinin 23547 numaralı 24 Ağustos 1922 tarihli senedi	İbrahim Receb İslamaki Namına	113 lira	120 altın Türk lirası
Zeytinlik / 40sak zeytin, 26 sak harnup ağacını havidir	2,5 dönüm	Zeytinya ğı harnup ve zahire	Keza Kaserosterne s mevkii	Fera ğ	Mihael Petrinin 2026 numaralı ve 2 Nisan 1919 tarihli senedi	İbrahim Receb İslamaki	19 Türk lirası	100 altın Türk lirası
Zeytinlik/ 27 sak zeytin ve 9 sak harnup ağacını havidir	2,5 dönüm	Zeytinya ğı harnup ve zahire	Keza Kaserosterne s mevkii	Fera ğ	Mihail Petrinin 22523 numaralı 9 Haziran 1921 muharrir-i muma	İbrahim Receb İslamaki	10 altın lirası	50 altın Türk Lirası
Emlak ve arzinin cinsi ve nevi hane mağaza tarla bağ bostan, orman mere vs.	Müsaha-i sathıyyes i dönüm veya arşın murabba -ı	Arazinin yetiştirdi ği Mahsulat a nevi hububat	Emlak ve arzinin kâin bulundu ğu mahal	Emlak ve arzinin sureti tasarrufu (fera ğ, intikal, hibe)	Tapu senetlerinin veya di ğer vesaik i tasarrufiyenin tarih ve numaraları	Tapu senedi kimin namına mukayyedd ir	Emlak ve arzinin tapu senedinde mukayyed kıymeti (altın Türk lirası hesabıyla)	Mutasarrıfı tarafından takdir edilen kıymet (altın Türk lirası hesabıyla)
Zeytinlik/ 44 sak zeytin 8 sak harnup 4 sak badem ağacını "	4 dönüm	Zeytinya ğı harnup ve zahire	Keza kesaresternos mevkii	Fera ğ	Mihail Petrinin 17088 numaralı 16 Mayıs 1915 tarihli	İbrahim Receb islamaki	17,5 Lirası	100 altın Türk Lirası
Zeytinlik/ 90 sak zeytin, altmış yedi sak harnup eşcarını havidir.	25 yirmi beş dönüm	Zeytinya ğı harnup ve zahire	Keza kesaresternos mevkii	Fera ğ	Yevani Yanıkakinin 8390 numaralı 22 Mart 1908 tarihli senedi	"	58 lirası	200 altın Türk Lirası
Zeytinlik/on beş sak zeytin eşcarını havidir	1,5 dönüm	Zeytinya ğı	Keza kaserosternes mevkii	Fera ğ	Vasili Pandolani'nin 3906 numaralı 29 Temmuz 1918 tarihli senedi	"	24 yirmi dört lirası	60 altmış Türk lirası

Hin-i Hareketinizdeki Emvalinizin Vaziyyetine Dair Atideki Cetvel Mucibince Tafsilat Veriniz. Livası Petre Kazası Prepetre (Silik) Kâin Müstedi'ye aid Emval-i Gayr-i Menkule Cedvelidir (Livası Petre, kazası Prepetrede bulunan dilekçe

¹⁷⁵ Petre Livası Prepetre Kazası'nda, İbrahim Recep İslamaki'ye ait Emval-i Gayri Menkule Cetvelidir. Bağ, bahçe, dönüm, ferağ ve tutar durumları bir sonraki sayfalardaki tablolarda detaylı olarak verilmiştir. Buradaki 7 belge mübadil yakını Türkan Akdağ Öztürk'ün kendi aile büyüklerine ait özel arşivinden alınmıştır (Türkan ÖZTÜRK, D.T. 1973, Muhasebeci, Erdek, G.Y. 2019).

veren kişiye ait taşınmaz mülk cetvelidir. Bu cetvel gereğince mülkünüzü ait detaylı bilgi veriniz).

Yukarıdaki Emval-i Gayrı menkule cetvelinde; İbrahim İslamaki adına cetvelin ilk satırında; 10 dönümlük alan üzerinde Prepetre Keserostemes mevkiinde ferağ (vazgeçme) yoluyla Yevani Yakikali den alınmış olan tapu senedinde arazi 16 altın Türk lirası değerinde olup, üzerinde 26 sak (bitki sapı) zeytinlik ve 62 sak harnup bulunmaktadır. Bu araziye, arazi sahibi İbrahim İslamakinin biçmiş olduğu değer ise; 100 altın Türk lirasıdır. Cetvelin ikinci satırında 4 dönümlük alan üzerinde yine aynı mevkiide bulunan Yanikaki'den ferağ yoluyla alınan arazinin tapu senedinde 31 sak zeytin, 70 sak harnup vardır. Arazinin değeri 12,5 altın lira etmektedir. Arazi sahibi İslamaki'nin bu arazi için biçtiği değer, 150 altın Türk lirasıdır. Cetvelin üçüncü satırında 7,5 dönüm arazi üzerinde yine aynı mevki de ferağ yoluyla Mihael Petri'den alınan tap senedinde arazide 45 sak zeytinlik, 55 sak harnup bulunmaktadır. Arazinin değeri 113 liradır. Sahibi İslamaki'nin bu araziye istediği değer 120 altın Türk lirasıdır. Cetvelin dördüncü satırında 2,5 dönüm arazi üzerinde aynı mevki de ferağ yoluyla Mihale Petri'den alınan tapu senedinde arzi üzerinde, 40 sak zeytin ve 26 sak harnup bulunmaktadır. Değeri 19 Türk lirasıdır. Sahibi İslamaki tarafından istenen değer 100 Türk lirasıdır. Beşinci satırda yine 2,5 dönümlük arazi üzerinde aynı mevki de ferağ yoluyla Mihale Petri'den alınan tapu senedinde 27 sak zeytin, 9 sak harnup vardır. Değeri 10 altın lirasıdır. Arazi sahibi İslamaki'nin istediği değer, 50 altın Türk lirasıdır. Cetvelin altıncı satırında, Keserostemes mevkiinde 4 dönümlük arazi üzerinde yine ferağ yoluyla Mihael Petriden alınan tapu senedinde arazi üzerinde 44 sak zeytin, 8 sak harnup, 4 sak badem ağacı bulunmaktadır. Arazinin değeri 17,5 liradır. Arazi sahibi İslamaki tarafından biçilen değeri 100 altın Türk lirasıdır. Cetvelin yedinci satırında Keserostemes mevkiinde 25 dönümlük arazide ferağ yoluyla Yevani'den alınan tapu senedinde arazi üstünde, 90 sak zeytin 60 sak harnup bulunmaktadır. Arazi ederi 58 liradır. Arazi sahibi İslamaki'nin biçtiği değer, 200 altın Türk lirasıdır. Cetvelin sekizinci satırında Keserostemes mevkiinde 1,5 dönümlük arazide ferağ yoluyla Vasili Pandolini'den alınan tapu senedinde arazi üzerinde, 15 sak zeytin vardır. Arazi değeri 24 liradır. Arazi sahibi İslamaki'nin biçtiği değer 60 Türk lirasıdır.

Cetvelde görüldüğü üzere dönüme göre arazi sahibi İslamaki'nin bu arazilere biçtiği değer de değişmektedir.

[illegible]

B. Zeytinlik Bağ Bahçe Dönüm Cetvelleri 1¹⁷⁶

Zeytinlik on yedi sak eşcarı havi	½ dönüm	Zeytinyağı ve zahire	Prepetre kasabası türabında Kalamotini nam mahalde	Ferağ	Mukavelat-ı muharriri Yanıkakinin 8299 numaralı ve 23 Şubat 1908 tarihli senedi	İbrahim bin Receb İslamaki	11 altın Türk lirası	50 altın Türk lirası
Zeytinlik ve bağ ve tarla on sekiz sak zeytin eşcarını havi üç amelelik bağ ve bir kapubade' l iştirâ bağı gars ettim	5 dönüm murabba	Zeytinyağı zahire ve üzüm	Drayazmano s nam mahalde	Ferağ	Mukavelat muharriri Mihail Petrinin 21698 numaralı ve 30 Haziran 1920	İbrahim bin Receb İslamaki	68 Türk Lirası	125 altın Türk Lirası
Zeytinlik 48 sak/ 13 incir 2 nar 2 elma 1 harnub 1 şeftali eşcarını havi	7,5 dönüm	Zeytinyağı incir nar elma harnubşeftali	Dökarformat a nam halde	Ferağ	Mukavelat muharriri Bakikani nin 9418 numaralı ve 19927 ve keza mukavelat	İkisi de İbrahim Bin İslamaki Namına	9438 numara senedi mucebince 14 ve tarla diğer	300 altın Türk lirası
Bağçe sekiz sak zeytin on iki incir bir şeftali bir kayısı ve on beş üzüm asmaşı havi	2,5 murabba dönüm	Zeytinyağı incir, şeftali kayısı ve üzüm ve sebzevat	Paradi (?) nam mahalde	Ferağ	Mukavelat muharriri Yakdostafanizibeğ 101 numaralı ve 10 Temmuz 1899 tarihli	İbrahim Bin Receb İslamaki	880+125+300+10+90+800+5+30=2490n akl	250 altın Türk lirası

Zeytinlik 6 sak zeytin 12 harnupeşcarını havi irva olunur	Bir dönüm	Zeytinyağı ve harnup	Papadinana karyesi türabında Gavla nam mahalde	Ferağ	Mukavelat Muharriri Yevani Yakikaki'nin 4719 ve Eylül 1903 tarihli senedi	İbrahim bin Receb İslamaki	10 altın Türk Lirası
Zeytinlik 15 sak zeytin 3 harnup 2 armud bir çam eşcarını havi	İki dönüm	Zeytinyağı ve harnup ve armud	Papadinana karyesi türabında Gavla nam mahalde	Ferağ	Aynı mukavelat Yevani Yakikaki 4719 ve 5 Eylül 1903 tarihli senedi	İbrahim bin islamaki	90 Altın Türk Lira
Bağçe elli bir zeytin seksen harnup kırk beş badem iki çınar iki dut yedi incir on yedi nar narüçayva eşcarıyla ve üç	20 yirmi dönüm murabba	Zeytinyağı harnup badem dut incir nar ayva ve sebzevat	Papaziya karyesi türabında ve Efendi Haritos nam mahalde	Hem pederimden irsen muntakıl	Mukavelat muharriri Yevani Yakikaki'nin 7348 ve 8 Kanun-ı evvel 1906 tarihli	İbrahim Receb İslamaki	800 altın Türk Lirası
Bila-arsa (?) ikisak harnup Haralambus Supazaki'nin tarlası derununda ve gene bila-arsa bir sak harnup ağacı		Harnup	Papaziya karyesi türabında ve Efendi Haritos nam mahalde	Ferağ	Mukavelat muharriri Yevani Yakikaki'nin 4719 numaralı ve 15 Eylül 1902 tarihli	İbrahim Receb İslamaki	5 beş altın Lirası
Zeytinlik altı sak zeytin yirmi beş harnup eşcarını havi	2,5 dönüm+2,5dönüm=yekün5 dönüm	Zeytinyağı ve harnup ve armud	Papaziya karyesi türabında "Koçokolo" nam mahalde	Ferağ	Mukavelat muharriri Yevani Yakikaki'nin 4719 numaralı ve 15 Eylül 1902 tarihli	İbrahim Receb islamaki	30 otuz altın Türk Lirası

Cetvelin ilk satırında, İbrahim İslamaki'ye ait Prepetre kasabası Kalamotini mevkiinde ferağ yoluyla Yanıkaki'den tapu senediyle aldığı yarım dönümlük arazide, 17 sak zeytinlik vardır. Arazi değeri, 11 altın Türk lirasıdır. Arazi sahibi

¹⁷⁶ İbrahim Recep İslamaki'ye ait bağ, bahçe, dönüm, ferağ ve tutar durumları bir sonraki sayfa da detaylı olarak verilmiştir. Bu belgeler mübadil yakını Türkan Akdağ Öztürk'ün özel aile arşivinden alınmıştır.

İslamaki'nin biçtiği değer, 50 altın Türk lirasıdır. Cetvelin ikinci satırında beş dönümlük arazide Drayazmonos mevkiinde İslamaki'nin, Mihael Petri'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedinde arazi üstünde 17 sak zeytinlik ve üç amelelik bağ bulunmaktadır. Arazi değeri, 68 Türk lirasıdır. Arazi sahibi İslamaki'nin biçtiği değer 125 altın Türk lirasıdır. Cetvelin üçüncü satırında, İslamaki'nin, Bakikani'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedinde 7,5 dönümlük arazi üzerinde, 48 sak zeytinlik, 13 sak incir, 1 sak elma, 2 sak nar, 1 sak harnup ve şeftali vardır. Arazi 14 tarladan oluşmaktadır. Arazi sahibi İslamaki'nin biçtiği değer 300 altın Türk lirasıdır. Cetvelin dördüncü satırında, İslamaki'nin, Yakdostafaniz Bey'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedinde 2,5 dönümlük arazi üzerinde, sekiz sak zeytin, 12 incir, 1 şeftali, 1 kayısı, 15 üzüm asması bulunmaktadır. Arazi değeri ürünlere göre 2490 nakl olarak belirlenmiştir. Arazi sahibi İslamaki'nin bu araziye biçtiği değer, 250 altın Türk lirasıdır. Cetvelin beşinci satırında bir dönümlük arazi Papadiana mevkiinde İslamaki'nin, Yevani Yakifaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedinde arazi üstünde, 6 sak zeytin ve 12 sak harnup vardır. Arazi sahibi İslamaki'nin biçtiği değer, 10 altın Türk lirasıdır. Cetvelin altıncı satırında, iki dönüm arazide Papadiana mevkiinde Gavla nam mahalde İslamaki'nin, Yevani Yakikaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedinde arazi üstünde, 15 sak zeytinlik, 3 sak harnup, 2 sak armut, 1 çam bulunmaktadır. İslamaki'nin biçtiği değer 90 altın Türk lirasıdır. Cetvelin yedinci satırında, Papazianna mevkiinde Efendi Haritos'a nam mahalde yirmi dönümlük arazide, pederinden intikal yoluyla Yaveni Yakikaki'den İslamaki'nin aldığı tapu senedinde arazi üstünde, 51 zeytin, 80 harnup, 45 badem, 2 çınar, 2 dut, 7 incir, 17 nar, 3 ayva vardır. Arazinin sahibi İslamaki'nin araziye biçtiği değer, 800 altın Türk lirasıdır. Cetvelin sekizinci satırında, Papaziyanna mevkiinde Efendi Haritos'a nam mahalde, İslamaki'nin, Yevani Yakikadi'den ferağ yoluyla aldığı dönümü bilinmeyen arazi üstünde, iki sak harnup ve Haralambus Supuzaki'nin tarlasının içinde 1 sak harnup ağacı vardır. Arazinin sahibi İslamaki'nin biçtiği değer, 5 altın lirasıdır. Cetvelin dokuzuncu sırasında, İslamaki'nin, Yevani Yakikaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedi üzerinde 5 dönümlük arazide Papaziyanna mekiinde Koçokola nam halde bulunan arazi üzerinde, 6 sak zeytinlik, 25 harnup bulunmaktadır. Arazi sahibi İslamaki'nin araziye biçtiği değer, 30 altın Türk lirasıdır.

Cetvelde görüldüğü gibi arazinin bulunduğu mevkii ve dönümü arazi değerinin belirlenmesini etkileyen unsurlardandır.

[illegible]

C. Zeytinlik Bağ Bahçe Dönüm Cetvelleri 2¹⁷⁷

Bağçe derunun daki iki sak harnup bir incir eşçarını havi	1 bir dönüm	Harnup ve incir sebzevat	Papaziena Karyesi türabında	Ferağ	Mukavelat muharriri Yevani Yakikaki'nin 2767 numaralı ve 11	İbrahim Receb İslamaki	30 altın Türk Lirası	50 altın Türk Lirası
Bağçe derununda üç badem beşi nar bir turunç bir dutbir harnup eşçarını irva olunur.	1 bir dönüm	Badem meyve sebzevat	Pretrenin Papaziyana karyesinde kain	Ferağ	Mukavelat muharriri Yevani Yakikakinin 4719 rakamlı fi 15	İbrahim Bin Receb islamaki		100 altın Türk lirası
Bağçe/dört sak zeytin ve dört harnup biri nar irva olunur.	1,5 bir buçuk dönüm	Zeytinyağı harnup sebzevat	Papaziyana karyesi türabında "zumata"nam mahalde	Ferağ	Mukavelat muharriri Yevani Yakikaki'nin 12767 ve 11	İbrahim Bin Receb islamaki	2490+100 +15+100+ 50+100+1 00+100+3 0+50=313 5 nakl	15 altın Türk lirası
Bağ/derununda bir armud iki ahlat üç elma üç amemelik	1,5 dönüm	Üzüm	PrepetreKago şkaryesindeka insersfti türabında Zerkale Verime	Ferağ	Mukavelat muharriri Yevani Yakikaki'nin 2767 numaralı ve 11 Nisan 1904 tarihli senedi	İbrahim bin Receb islamaki		100 altın Türk Lirası
Bağ/sekiz buçuk amemelik	0,5 nısf dö nüm	Üzüm	Aynı türab ve aynı mevkide	Ferağ	Mukavelat muharriri MilyonzadeMehm et Seyyid			50 altın Türk lirası
Zeytinlik/on bir sak zeytin eşçarını havi	4 dönüm	Zeytinyağı	Prepetre türabında "Civerya" Nam mahalde	Ferağ	Mukavelat muharriri Petrinin 20153 numaralı 30 Mart 1919	İbrahim bin Receb islamaki	45 lira	100 Altın Türk Lirası
Tarla	4dört dönüm	Zahire	Prepetre türabında Dalıkastrana m mahalde	Ferağ	Mukavelat muharriri Vasili Pandolan'ın 3905 ve 29 Haziran		50 Türk lirası	100 yüz altın Türk lirası
Tarla/bir harmandan mürakkeb	5 dönüm	Zahire	Prepetretürabı ndaPalavokal aveyaMezaris tan nam mahalde	Ferağ	Mukavelat muharriri Yevani Yanikaki'nin 13464numaralı		60 Türk lirası	100 altın Türk lirası
Zeytinlik /yedi sak zeytin eşçarını havi	1 dönüm	Zahire ve zeytinyağı	Yakeşçi karyesi türabında Ragornes nam mahalde	Ferağ	Muharrir Yevani Yanikaki'nin 7060 numaralı ve 16 Eylül 1906 tarihli	İbrahim bin Receb islamaki		30 altın Türk lirası
Bağçe hane/etrafı endroli Deragopürli(?) Mendeli Kastandaki ve Poli Haroni Deragataki ve yol ile	2,5 dönüm	Zeytinyağı harnupve sebzevat	PrepetrePpaz aiyanakaryesi türabında Mozato nam	Pederi mden veraset en intikal		İbrahim bin Receb islamaki		50 altın Türk lirası

¹⁷⁷ İbrahim bin Recep İslamaki'nin tapu kayıtlarına ait arazi cetvelleri 2

Bu tabloda Recep bin İslamaki'nin farklı dönüm miktarlarında ve yerlerindeki arazilerine ait bilgiler verilmiştir. Bu tablolarda bağ ve bahçelere ekilen ürünlerin isimleri de verilmiştir. Bu ürünler; harnup, incir, zeytinyağı, badem ve zahireden oluşmaktadır. Cetvelin birinci satırında, İslamaki'nin, Yevani Yakaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedi üzerindeki bir dönümlük arazi üstünde bahçe içinde bulunan iki sak harnup, bir incir vardır. Arazi Papaziena mevkiindedir. Arazinin değeri 30 altın Türk lirasıdır. İslamaki'nin bu araziye biçtiği değer, 50 altın Türk lirasıdır. Cetvelin ikinci satırında, İslamaki'nin, Yevani Yakikaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedinde bir dönümlük arazi Prepetrenin Papaziyana mevkiindedir. Bu arazi üzerinde, 3 badem, 5 nar, 1 turunç, 1 harnup, 1 dut vardır. Araziye İslamaki tarafından biçilen değer, 100 altın Türk lirasıdır. Cetvelin üçüncü satırında, 1,5 dönümlük arazide Papaziyana mevkiinde zumata nam mahalde İslamaki'nin, Yevani Yakikaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedindeki arazi üzerinde, 4 sak zeytin, 4 sak harnup, 1 nar vardır. Arazinin değeri 3135 nakl'dir. İslamaki'nin verdiği değer, 15 altın Türk lirasıdır. Cetvelin dördüncü sırasında, İslamaki'nin, Yevani Yakikaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedi üzerindeki 1,5 dönümlük arazi üzerinde, bahçe içinde 1 armut, 2 ahlat, 3 elma, amemelik vardır. Arazi Prepetre'nin Kagoşka mevkiindedir. Arazi İslamaki için 100 altın değerindedir. Cetvelin beşinci satırında, İslamaki'nin, Milyonzade Mehmet Seyyid'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedinde 0,5 dönümlük arazide, 8,5 amemelik üzüm bağı vardır. Arazinin İslamaki için değeri 50 altın Türk lirasıdır. Cetvelin altıncı satırında, İslamaki'nin, Petriden ferağ yoluyla aldığı tapu senedinde Prepetre civarya nam mahalde dört dönümlük arazi üzerinde, 11 sak zeytin vardır. Arazinin değeri, 45 liradır. İslamaki'nin istediği değer 100 altın Türk lirasıdır. Cetvelin yedinci satırında, İslamaki'nin Vasili Pandolan'dan ferağ yoluyla aldığı tapu senedi üzerindeki dört dönümlük arazi, zahire tarlasıdır. Arazi Prepetre Mevkiinde Dalıkastıra nam mahalde bulunmaktadır. Arazinin değeri, 50 Türk lirasıdır. İslamaki'nin istediği değer, 100 altın Türk lirasıdır. Cetvelin sekizinci satırında, İslamaki'nin, Yevani Yakikaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedi üzerindeki beş dönümlük harmandan oluşan zahire tarlasıdır. Arazi Prepetre Mevkiinde Palavokala veya Mezarist nam mahalde bulunmaktadır. Arazinin değeri, 60 Türk lirasıdır. İslamaki'nin araziye istediği değer, 100 altın Türk lirasıdır. Cetvelin dokuzuncu satırında, İslamaki'nin, Yakikaki'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedi üzerindeki 1 dönümlük arazide 7 sak zeytin vardır. Arazi Yakeşçi mevkiinde Ragornes nam mahaldedir. Araziye İslamaki tarafından

biçilen değer, 30 altın Türk lirasıdır. Cetvelin onuncu satırında, İslamaki'nin, pederinden veraset yoluyla intikal eden tapu sendi üzerindeki 2,5 dönümlük arazide, zeytinyağı, harnup ve sebzevat vardır. Arazi, Prepetre Mevkiinde Papaziyanada mazota nam mahallededir. Bahçe etrafı dere ve yol ile çevrilidir. Arazinin İslamaki için değeri 50 altın Türk lirasıdır.



D. Zeytinlik Bağ Bahçe Dönüm Cetvelleri 3¹⁷⁸

Baęce ve harab/etrafı Prekasina Deraaęano Mendeli ve Maroli Kaminoyani ve yol ile	100 bin arşun	Enva meyve	Prepetre Papaziyanakar yesi türabında Eteraca nam	Pederim den veraseten intikal	İbrahi m Receb İslama ki		30 altın Trk ve hane kıymeti (silik) Türk lirası
Tarla /etrafı Manoli Simonaki Cevana Deraętaki ve yol ve dere ile mahdud ve derununda	8 dönü m	Zeytin yaęı harnup ve enva-i meyve	Prepetre Papaziyana karyesi türabında Kamari nam	Pederim den veraseten intikal	İbrahi m Receb İslama ki	3135 +30+ 200+ 30+0 +100 =376 0	200 iki yüz altın Türk lirası
Hane /etrafı Haralanibo Karanimaki Habib Esilaki Vasili Kana papazaki ve çıkma sokak ile mahdud			Prepetre dahilinde Katomra nam mahalde		İbrahi m Receb İslama ki		300 altın Türk lirası
Hane/ütahtani odalıktan ve bir harab ahurdan ve bir havlu ile bağcedenbi'l işтира tamir olunmuştur			Prepetre dahilinde Katomara mahallesinde	Ferağ	Mukav elat muharr iri Yakov a Estefan i'nin 7800 numara lıve 24	Mahd umu m Rece b bin İslam aki	90 lira
			Prepetre Piskoi karyesi sakinlerinden Lambraki				

Cetvelin birinci satırında, İslamaki'nin, pederinden veraset yoluyla kendisine intikal eden 100 bin arşınlık arazi üzerinde enva çeşit meyve vardır. Arazi, Prepetre Papziyanada Etereca nam mahaldedir. Araziye İslamaki'nin istediği değer, 30 altın ve hane kıymeti silik Türk lirasıdır. Cetvelin ikinci satırında, İslamaki'nin

¹⁷⁸ İbrahim bin Recep İslamaki'nin tapu kayıtlarına ait arazi cetvelleri 3

Pederinden veraseten kendisine intikal eden 8 dönümlük bahçe içinde zeytinyağı, harnup ve çeşitli meyveler yetiştirilmektedir. Arazi, Prepetre mevkiinde Papaziyana kamari nam mahallededir. Arazi değeri 3760 nakl'dir. İslamaki'nin araziye biçtiği değer, 200 altın Türk lirasıdır. Arazi, tarla etrafı Manoli, Simonaki, Cevena'nın tarlasına yakın dere ve yol ile çevrilidir. Cetvelin üçüncü satırında, İslamaki'nin, aldığı arazinin, dönümü, ürünü ve araziye elde ediş yolunun belli olmadığı görülmektedir. Arazi, Prepetre mevkiinde ve katomara nam mahallededir. Arazi'ye İslamaki tarafından biçilen değer, 300 altın Türk lirasıdır. Bu arazinin, hane etrafı; Haralanibo, Karnimaki, Habibesilaki, Vasili Kanapapazaki ve çıkmaz sokakla çevrilidir. Cetvelin dördüncü satırı, İslamaki'nin, Yekova Estafani'den ferağ yoluyla aldığı tapu senedi üzerindeki arazi, Prepetre mevkiinde Katomara nam mahallededir. Hane üç tahta odalıktan, bir harap ahırdan, bir avlu ile bahçeden tamir olunmuştur. Arazinin İslamaki tarafından ederi 90 liradır. Cetvelin beşinci satırında, sadece arazi ve kişi ismi verilmiştir. Arazi, Prepetre Piskoi mevkiidir. Kişi ise Lambraki'dir.

E. İhtar, Tasfiye Talepnamesi, Müstedinin Hüviyeti¹⁷⁹

Voyage payé

✓

نومبر (۱۱)

قید تاریخ ۱۱۸۴

قید و ضمیمه ۱۱۸۴

اخطار

صاحب مہارتہا یا کشت و یا مبالغہ بیاتنامہ اعطاینامہ و عکس
ساک کنندہ ضرورتی موجب اولہ بی اخطار و لہر

تصفیہ طلبنامہ سی

زرد و واضح الاعضا بن ۳۰ کا درجہ سنہ ۱۹۲۳ تاریخ مبادلہ ناولہ نامہ سی موجبہ آتیہ اولہ اولہ اموال منقولہ و غیر منقولہ ملک
مخاط مبادلہ قومیسوئی معرقہ متافسہ موافق صورتہ تصفیہ ایملہ سی رہا ایدرم .

مستدعینک ہوتی

(۱)

اسم و پدرینک اسمی	
ابراہیم بہر رجبا سید ماکہ	نامہ پترہ ۴۴۴
لوامی	۴۴۴
ضامی	۴۴۴
شہری	۴۴۴
قریبی	۴۴۴
لوامی	۴۴۴
ضامی	۴۴۴
شہری	۴۴۴
قریبی	۴۴۴

ASLI GIBIDIR

TC

15 Temmuz 2015

Nurullah İŞLER
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Daire Başkanı

۲۰۷۵

۱۳۴۵

۶

۳۹۲

۳۹۲

Kayd tarihi: fî 24 Kânun-ı evvel sene 1923

Kayd numarası 1182

İhtar

¹⁷⁹ Prepeterede yaşayan İbrahim bin Recep İslamaki'nin talep edilen tasfiye muamelelatı için muhtelit ve tali komisyonlar nezdinde hukuki temsil ve yetki hakkını Ahmed Fernaki Efendi'ye verdiğine dair vekâletname belgesi ve buna şahit olan İbrahim Hacı ile Beğleraki Bahaeddin'in imzaları. İbrahim bin Recep İslamaki'ye sahip olduğu mallarla ilgili yanlış veya abartılı beyanda bulunmamasına dair verilen ihtar.

Ashab-ı müracaatın yanlış veya mübalağalı beyanname i'tâ etmesi ve aks-i halin kendi zararını mûcib olacağı ihtar olunur.

Tasfiye talebnamesi

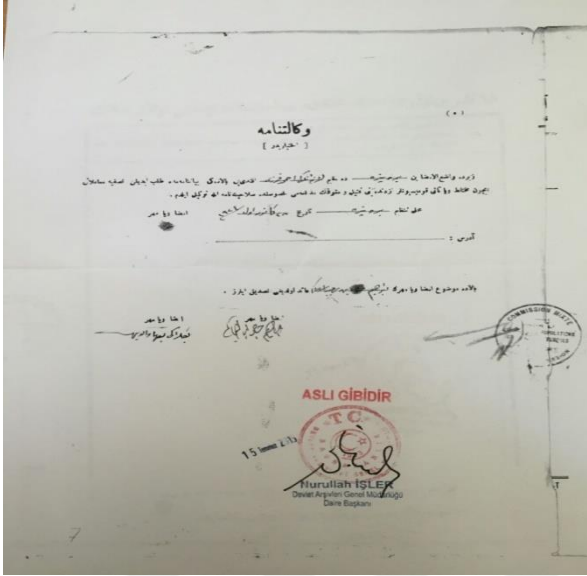
Zîrdevâzı'ı'l-imza ben fi 30 Kânun-ı sani sene 1923 tarihli mübadele mukâvelenamesi mûcebince âtiye irae olunan emvâl-i menkûle ve gayr-ı menkûlemin muhtelit mübâdele komisyonu marifetiyle menâfi'ime muvâfık surette tavsiye edilmesini rica ederim.

Müsted'inin hüviyeti¹⁸⁰

İsmi ve pederinin ismi	İbrahim bin Receb İslâmaki Parapetreno: 777	
Memleketi	Livası	Laşid Papazinano: 777
	Kazası	Prepetre
	Şehri	Prepetre
	Karyesi	
El-yevm sakin bulunduğ u mahal	Livası	Laşid
	Kazası	Prepetre
	Şehri	Prepetre
	Karyesi	
Sanatı	Rençber	

¹⁸⁰ İbrahim bin Recep İslamaki'ye ait tasfiye talebnamesi ve müstedi hüviyetine (Dilekçe veren kişinin kimlik belgesi) dair belge.

F. Vekâletname¹⁸¹



Vekâletname

(İhbarıdır)

Zîrdevâzı'ü'l-imza ben Prepetre'de mukim Lzanaki Ahmed Fernaki Efendiye bâlâdaki beyannamemde talep edilen tasfiye muâmelâtı için muhtelit veya tâli komisyonlar nezdinde benim temsil ve hukukumun müdâfa'ası hususunda salahiyyetnâme ile tevkil eyledim.

Mahall-i tanzim Prepetre tarih
28 Kanun-ı evvel sene 1924

İmza ve mühür

Bâlâdamevzû' imza veya mührün İbrahim (silik) bin Receb İslamaki'ye aid olduğunu tasdik eyleriz

İmza veya mühür

İbrahim Hacı bin (silik)

İmza veya mühür

Beğleraki Bahaeddin

¹⁸¹ Prepetre'de yaşayan İbrahim bin Recep İslamaki'nin talep edilen tasfiye muamelatı için muhtelit ve tali komisyonlar nezdinde hukuki temsil ve yetki hakkını Ahmed Fernaki Efendiye verdiğine dair vekâletname belgesi ve buna şahit olan İbrahim Hacı ile Beğleraki Bahaeddin'in imzaları

G. İstimlak Edilmiş Emlaka Dair Belge¹⁸²

18 Teşrin-i evvel 1912 tarihinden beri istimlâk edilmiş olan emlâk

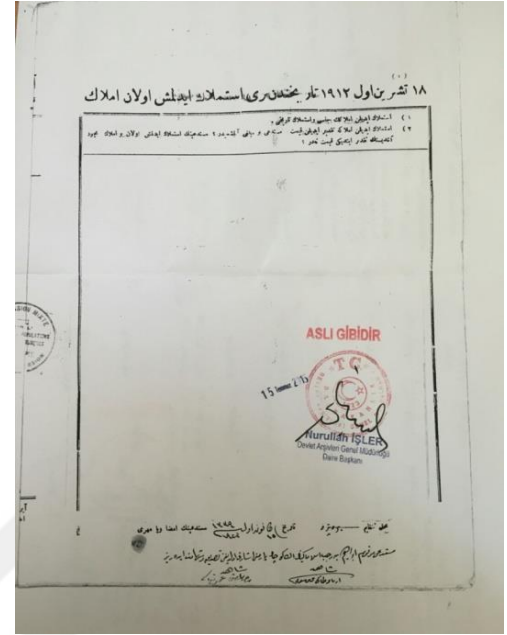
- 1) İstimlâk edilen emlâkin cinsi ve istimlâk tarihi.
- 2) İstimlâk edilen emlâke takdir edilen kıymet müsted'î bu meblağı almış mıdır? Müsted'înin istimlâk edilmiş olan bu emlâk için kendisinin takdir ettiği kıymet nedir?

Mahall-i tanzim: Prepetre tarih fî 15 Kânun-ı evvel sene 1339/1923 müsted'înin imza veya mührü

Müsted'î-i merkûm İbrahim bin Receb İslamaki'nin en küçük parmağı işareti olduğunu tasdik ve şehadet ederiz.

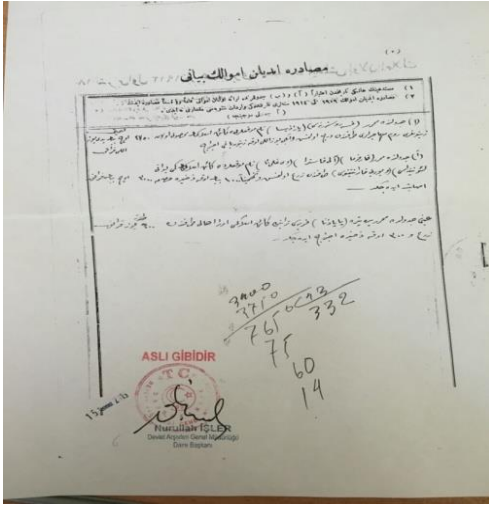
Şâhid: Arsavtaki ...

Şâhid: Mustafa Ömerteyaki



¹⁸² İbrahim Bin Recep İslamaki'ye ait, istimlak edilen emlake dair belge ve şahit olanların Arsavtaki ve Mustafa Ömerteyaki'nin yazılı beyanları.

H. Müsadere Edilen Emvalin Beyanına Dair Belge¹⁸³



Müsadere edilen emvâlin beyânı

- 1) Müsted'inin hangi tarihten itibaren (a) ve (b) cetvellerinde irae olunan emvali tamamen veya kısmen müsadere edilmek
- 2) Müsadere edilen emvalin 1909 ilâ 1914 seneleri zarfında vâridât-ı seneviyesi miktarı ne idi.

(A cetveli mücebince)

(E) cetvelinde muharrer Kasarosternesı Parazipa nam mevkilerde kâin emlakimin mahsûlü olan kıymeti 3750 (üç bin yedi yüz elli) frank

(A) cetvelinde muharrer Karfoma Alikastra Viğlie (?) nam mevkilerde kâin emlakimin kimi Yevani Leonidas ve Yoryi Karantinos tarafından zer' olunmuş ve tahminen 1000 (bin) okka zahireden 3999 (üç bin dokuz yüz doksan dokuz) frank isabet edecektir.

Aynı cetvelde muharrer Prepetre Papazina karyesi türabında kâin emlâkimi ora ahali tarafından 900 (dokuz yüz) frank zer' ve 300 (üç yüz) okka zahire ihraç edecektir.

¹⁸³ İbrahim bin Recep İslamaki'ye ait gayrimenkule cetvellerinde bulunan ve müsadere edilen emvale dair beyan olunan belge.

I. Nüfus ve Askerlik Kayıt Belgesi¹⁸⁴



Damga Pulları Üzerinde
Resmî Mühür

Protokol No: 2711
Belge No: 2724

YUNANİSTAN KRALLIĞI

Kavala, 23 Mayıs 1923

KAVALA BELEDİYE BAŞKANI OLARAK;

Çiftçi, Kavala'da ikamet eden, Müslüman, Kavala Belediyesi Askerlik kütüğüne 1901 (bin dokuz yüz bir) yıl ve 9 sıra numarasında kayıtlı Emin Hasan Kir veya Knir 1914 yılında vatandaşlığa kabul edilmiştir. İşbu belge Ceza Kanununun 255. Madde yaptırımlarının bilincinde olarak tanzim edilmiştir.

Hamilin Fotoğrafı Üzerinde
Resmî Mühür

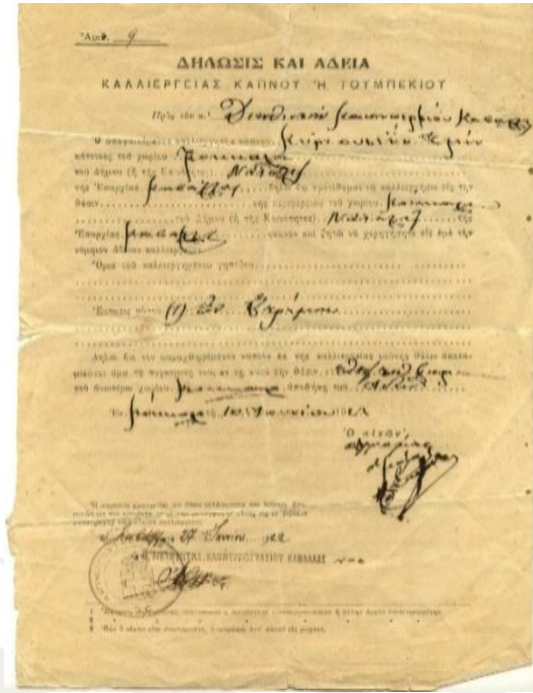
Kavala Belediye Başkanı
Resmî Mühür ve İmza

İşbu belge, ilgisinin yazılı olarak yapmış olduğu talebi sonrasında
2711 protokol numarasına kaydedilerek tanzim edilmiştir.

Belediye Başkanı
Parafe

¹⁸⁴ Bkz. Mübadil yakını Alper Yapan'ın aile büyüklerinden Emir Hasan'a ait, nüfus kayıt ve askerlik belgesi. Buradaki 2 belge Alper Yapan'ın aile büyüklerine ait özel arşivinden alınmıştır (Alper Yapan, 1984 Bandırma Doğumlu, İşçi).

İ. Tütün ve Tömbeki Yetiştiricil İzin Belgesi¹⁸⁵



No:9 Tütün veya Tömbeki yetiştiriciliği

Kime: Kavalas Tütün Ürünleri Kurumu Müdürlüğüne

Temel tütün ürünleri üreticisi çiftçi Sayın Hüseyin Emin (Ousein emin), Çokala (Tskokala) köyünden İlçe, belde veya mezraa.....Neapolis Nahiyesi Bölge Kavalas.....bu Bölge çevresinde tütün mahsulleri ekimi için yasal (meşru) yetkilendirme izinlerini verilmesini talep ve beyanda bulunmuş olup

Ekilecek arazi sınırları.....Neapolis Nahiyesi Kokkala köyü.....Kavalas bölgesi bu bölgede (1) derecede tarıma elverişli belirtilen arazilerde ve

Bu ekimden elde edilecek tütünün, hasat edildiğinde, depolanması için yukarıda belirtilen Neapolis Nahiyesi Kokkala köyü konumundaki ev hanesinde saklamak istediğini beyan etmiştir.

Tarih:10 Mart 1922

Başvuru sahibi

(imza)

Bu belge tütün ürünleri ekimi için uygulama izni olarak kullanılır ve başvuru sahibine bireysel yetkilendirme olanağı sağlanmış olup kurum defterinde kayıt altına alınmıştır.

Kavala, tarih 27 Ocak 1922

KAVALAS TÜTÜN ÜRÜNLERİ KURUM MÜDÜRLÜĞÜ

(İMZA)MÜHÜR

¹⁸⁵ Bkz. Mübadele yakını Alper Yapan'ın aile büyüklerinden Hüseyin Emin'e ait, tütün ve tömbeki yetiştiriciliği izin belgesi.

1) Bu belge Emniyet Müdürlüklerinde, Jandarma veya diğer resmi makamlarda ve resmi kurum müdürlüklerinde geçerlidir.

2)

3) İlgili kişi şayet okuma yazması yoksa şahit bulundurması şart koşulur.

J. Bandırma Eski Hapishanesi Taaffuzhane¹⁸⁶



Önder Balıkçı arşivinden alınmıştır.

¹⁸⁶ Mübadil yakını Alper Yapan'ın ailesinin Türkiye'ye geldikten sonra Bandırma'da 20 gün kaldığı Bandırma eski hapishanesinin o dönemde Taaffuzhane (Karantina yerleşkesi olarak kullanılan bina)'nin fotoğrafı. Fotoğraf, gazeteci Önder Balıkçı'nın özel arşivinden alınmıştır (Önder Balıkçı, 1953, Bandırma Doğumlu, Gazeteci).

BEŞİNCİ BÖLÜM

NÜFUS MÜBADELESİYLE GELEN GÖÇMENLERİN TÜRKİYE'YE KATKISI

Türkiye'ye iskân edilmiş olan göçmenlerin, karşı karşıya kaldığı bir diğer sorun da uyum meselesidir. Türkiye'ye gelenler Türk ve Müslüman olmaları nedeniyle uyum açısından şanslıdırlar. Göçmenlerin Türkiye'ye uyumları bu yönden bakıldığında kolay olmuştur. Fakat yine de uyum konusunda sıkıntı yaşayanların daha uygun yerlere taşınmaları ve yerleştirilmeleri sağlanmıştır. Yerleştirilme işlemleri sırasında ailelerin farklı bölgelere yerleştirilmeleri sonucu parçalanmış aile problemi ortaya çıkmıştır. Sağduyusunu yitirmeyip kusurlu tavır sergilemeyenlerin mağduriyetlerini gidermeleri için gerekli kurumlara müracaatta bulunmaları halinde akrabalarının yanına iskân edilmeleri sağlanmıştır. Göçmenlerin bir diğer sorun ise dil konusudur. Türkiye, göçmenlerin Türkçeyi öğrenmeleri için gerekli olan tüm imkânlarını onların hizmetine sunmuştur. Harf inkılabıyla eğitim seferberliği başlatmış olan Türkiye tüm vatandaşları gibi göçle gelenlere de okuma yazma öğretmeye ve eğitim haklarını gözetmeye çalışmıştır.¹⁸⁷ Konunun iki ülke insanların uyum aşamalarıyla ilgili olan kısmına Evangelia Balta “Nüfus Mübadelesi ” adı kitabında şunları söylemektedir:

“Mülteciler ile Müslümanlar arasındaki gerilimin başlıca nedeni, mültecileri besleme ve barındırma yükümlülüğünün Yunanistan'daki Müslüman nüfusun büyük bir kısmını ağır yükümlülükler altına sokmasıydı. Helen makamları mültecilerin gereksinimlerini karşılayabilmek için Müslümanların taşınır taşınmaz mallarının yarısına el koymaya karar vermiş, cemaatlerine yönelik mecburi vergiler koymuştu. En tepki çeken uygulama ise Müslümanları kendi mülkiyetlerindeki konutların dörtte birinde yaşamaya, dörtte üçünü ise mültecilere ayırmaya mecbur eden tedbirdi. Aynı çatı altında bu şekilde mecburi olarak bir arada yaşama durumu ve iki nüfus topluluğunun aynı geçim kaynaklarına bağımlı olması, kaçınılmaz sürtüşmelere ve kimi zaman şiddetli çatışmalara varan çekişmelere yol açıyordu.”¹⁸⁸

¹⁸⁷ UZMAN, *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*, s. 380-381.

¹⁸⁸ BALTA, *Evangelia, Nüfus Mübadelesi*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2015, s. 151.

I. MÜSLÜMAN BURJUVAZİNİN OLUŞMASI

Kurtuluş Savaşı'nın bitiminden sonra Lozan'da görüşülen konulardan biri de Rum nüfusunun durumudur. Yapılmış olan mübadele hükümlerince ülkeyi terk edenlerin bırakmış oldukları mülkler kamulaştırılmış olarak değerlendirilecek ve ülkeye gelen muhacirlere pay edilecektir. Duruma bakıldığında savaşlar sırasında bir milyon kadar Rum ülkeden kaçmış ve mübadele hükümlerince savaş sona erdiğinde ülkeden ayrılan Rum sayısına 150.000 kişi daha eklenmiştir. Bu tabloya göre de kabaca Rumların ülkeden ayrılmalarıyla Batı Anadolu'daki bereketli toprakların beşte birinin Müslüman toprak sahiplerinin eline geçtiği düşünülebilir. Kırsal kesimlerden kente bakıldığında ise geride bırakılmış olan zenginliğin ve mülkün ölçüsünün daha büyük rakamlara ulaştığı görülür. Millileştirilen toprakların nasıl paylaşıldığı net olarak bilinmese de yeni iktidarla iyi ilişkiler içinde olanların ve aynı zamanda bunların içinde Kurtuluş Savaşı'na da katılmış bulunanların oldukça hatırı sayılır topraklar elde ettiği görülmektedir. Bu toprağın paylaşılması konusunda ise en büyük hisseyi milliyetçi davaya çok önceden dâhil olan kasabalılar almaktadır. Diğerlerine oranla kasabalılar, ittihatçıların millileştirme politikalarından da en çok fayda sağlayanlardır. Yeni devlet ile yerel burjuvazi arasında birbirini besleyen ilişkinin ilk örneği de savaş zamanı terk edilerek boş bırakılan mülk ve ticarethanelerin tekrar paylaşılması esnasında gözlemlenmektedir. Cumhuriyet'in ilk beş yıllık döneminde yerli burjuvazinin kendisini zenginleştirmesine imkân tanınmıştır. Bunun yanında gelişmekte olan ticaret burjuvazisi de 1920'li yıllarda devlet memurları ile de kültürel ve siyasi manada hiçbir çatışmanın içinde olmamıştır. 1920'li yıllarda ekonominin kendisini işleyen nitelikte olmaması gibi burjuvazi de özerk bir siyasi güce sahip bulunmamaktadır.¹⁸⁹

Mübadillerin Türkiye'ye getirdikleri burjuva değerleriyle özellikle de Selanik, Yanya, Kandiye gibi şehirlerden gelenlerin Türkiye'nin ekonomik hayatında yol gösteren etkileri bulunmaktadır.¹⁹⁰

Türkiye Cumhuriyetinin milliyetçi rejimi için yapmaya çalıştığı reform çabaları, halkı; yeni model devleti hazırlama ve iyileştirme amacına hizmet etmektedir. Aslında tek bir hedef vardır. Bu da bireylerin yerel ve özel

¹⁸⁹ KEYDER, Çağlar, "İmparatorluktan Cumhuriyete Geçişte Kayıp Burjuvazi Aranıyor", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 1999, S. 68, s. 8.

¹⁹⁰ SEZER, Serab, *Lozan ve Mübadele*, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2012, s. 30.

bağılıklarından ayrıştırılarak sadece milliyetçilik çatısı altında birbirleri ile bütünleşmelerini sağlayacak ilkeleri benimsemelerini gerçekleştirmektedir.¹⁹¹

II. TÜRK -YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNİN EKONOMİYE YANSIMASI

Mübadale sürecinde Türk ekonomisini en çok zora sokan sorunlar, Türkiye’yi mübadale ile terk edenlerin arkalarında bırakmış oldukları boşluğun, zanaatkâr kesimin yerinin hemen doldurulamamış olması ve bunun yanında mübadale ile gelenlerin de üretici duruma geçirilme evrelerinde yaşanan sorunlardır. Bu sorunlar, Cumhuriyet’in ilk yıllarında ekonominin önüne set çekmiştir.¹⁹² Uzun yıllar devam eden savaşlar ve Yunan istilasını sırasında ülke, yakılıp yıkılmıştır.¹⁹³ Terke uğrayan malların yağmalanması sırasında öyle bir tutum baş göstermiştir ki evlerin kapı ve pencereleri, döşeme tahtaları, hatta kiremitleri bile sökülmüştür. Bunda gömü bulma hırsı etkili olmuştur.¹⁹⁴ Bu mallar üzerinde sözleşme hükümleri yürürlüğe girene kadar Maliye Vekâleti bu işlerin takibi için Emval-i Metruke komisyonunu kurmuştur. Vekâlet bu komisyon sayesinde taşınır taşınmaz bütün malların envanterini tutmuştur.¹⁹⁵

A. Mübadale ve Ulusal Ekonomi Yaratma Çabaları

Türk-Yunan Savaşı’nın bitmesinden sonra Anadolu ve Doğu Trakya’da yaşayan 1.200.000 Rum, taşınabilir malları ve mülkleri ellerinde ne varsa alarak Türkiye’yi terk etmişlerdir. Rumlar, halıcılık üretimindeki yeteneklerini Yunanistan’a, Türkler de tütüncülük becerilerini Türkiye’ye taşımışlardır. 1.200.000 kişilik ekonomik yetenekleri gelişmiş bir grubun Türkiye’den ayrılmış olması üretimde ekonomik açıkların oluşmasına neden olmuştur. Bu açık ise; ulusçu politika ve uygulamaların oluşturulmasına fırsat tanımıştır. Rum göçünden iki yıl sonrası içinde özellikle de tarımsal üretimde savaş öncesi düzeye erişilmiş ve daha sonra bunun da üzerine çıkmıştır. Gelen göçmenlerin içinden ülke şartlarına uyum sağlayanların da katılımıyla tamamıyla ulusal özellik gösteren kaynaklarla ekonomik

¹⁹¹ KEYDER, “İmparatorluktan Cumhuriyete Geçişte Kayıp Burjuvazi Aranıyor”, s. 11.

¹⁹² KORALTÜRK, Murat, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 67.

¹⁹³ TOSUN, Ramazan, *Türk Yunan İlişkileri ve Türk Rum Nüfus Mübadelesi*, Konya, Palet Yayınları, 3.B., 2014, s. 128.

¹⁹⁴ KORALTÜRK, Murat, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, s. 71.

¹⁹⁵ KORALTÜRK, Murat, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, s. 77.

sorunlar aşılmaya çalışılmıştır.¹⁹⁶ Mübadiller geldikleri yörelerde öğrenmiş oldukları farklı yöntemlerle üretimde, yaşanan bütün aksaklıklar ve kıt imkânlar karşısında, özellikle de tütün, pamuk ve zeytin gibi ürünlerde hatırı sayılacak ölçüde artı değer sağlayarak Türk ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.¹⁹⁷

B. Mübadele Sonucu Sosyal Değişim ve Uyum

Mübadiller, bulundukları toplumda tek bir grubu oluşturmazlar. Geldikleri ve yerleştikleri yerlere göre nitelikleri ve özellikleri değişen birçok alt gruptan oluşurlar. Mübadeleye dâhil olan farklı göçmen gruplarının tarihi, hem yerleşim yerlerinde bulunanların kimliklerini hem de ulusal topluma uyumlarının istikametini belirler. Diğer “çoğunluk” ya da “azınlık” gruplarının tarihiyle ilişkilendirilerek değerlendirildiğinde bu gruplar, daha anlamlı hale gelmektedir.¹⁹⁸

Mübadiller kültürel birikimin aktarılmasında da o kültürü meydana getiren çevrenin bütünüyle yok olması sonucu yalnızca ilk akla gelen yemekleri ve türkülerıyla kısıtlı bir kültür aktarımında bulunmuşlarsa da zaman içerisinde bu kısıtlılık kendini ortadan kaldırmıştır. Yerleşmiş oldukları kültürlerin unsurlarına yoğun hayat mücadelesinin de eklenmesi karşısında yenik düşmüşlerdir. Kendi kültürleri zihinlerinin bir köşesinde saklı olsa da hatıralarında silikleşerek sadece içlerinde bir yerde barınmayı başarabilmiştir. Vatanlarından tam olarak neden ayrıldıklarının farkına varamadan senelerce yeni yerleştikleri ülkede yaşamışlardır. Ekonomik alanda sağlamış oldukları bir takım katkıyı yerleşmiş oldukları ülkede siyasi alanda sağlayamamışlardır. Bulundukları toplumun asli unsuru, padişahın tebaası konumundayken Selanik merkezli bir devrim sonrasında padişaha bağlı tebaa olmaktan çıkarak, sadece anayasal güvenceleri olan vatandaş durumuna gelmişlerdir. Bu durum sonrası ortaya çıkan savaşlar yüzünden Yunanistan topraklarında azınlık unsuruna dönüşmüşlerdir. Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmışlar ve oradaki hayatlarına tutunabilmek için büyük gayret göstermişlerdir.¹⁹⁹ Bu gayreti gösterme çabası içinde olanlardan biri de “Erdek’in eski tarihini en iyi bilenlerin başında gelen Burhanettin Soydan’dır. Burhanettin Soydan’ın, Erdek’te Vodinalı Mehmet Bey diye

¹⁹⁶ ARI, Kemal, “Mübadele ve Ulusal Ekonomi Yaratma Çabaları”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 68, 1999, s. 13.

¹⁹⁷ SEZER, *Lozan ve Mübadele*, s. 31.

¹⁹⁸ SİĞALAS, Nikos, MONTMAYEUR, Lisa, “Mübadeleden Sonra Türkiye ve Yunanistan’da Mübadelenin Sosyopolitik, Kültürel İzleri ve Entegrasyon Süreci”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, 2009, S. 190, s. 49.

¹⁹⁹ SEZER, *Lozan ve Mübadele*, s. 31-32.

tanınan babası ise; 1926 yılında, mübadele (karşılıklı göç) yoluyla Selanik'ten ülkemize gelip Erdek'e yerleşen bir ailenin çocuğudur. Önder Balıkçı'nın, Gizemli Cennetsin Erdek Dergisi'nde "Eski Erdek Anıları" adlı röportajından bir bölümde Burhanettin Soydan çocukluk yıllarında ailesinin ona anlattıklarını ve kendi izlenimlerini şöyle dile getirmiştir:

Muhacirler, yerleştikleri Erdek'e henüz alışamamıştı. Girit'ten gelenler Türkçe bilmiyordu. Belediye güçsüzdü. Düşman işgali günlerinin yaraları halen kanıyordu. Bugünkü orta çarşıımızdan, İlçe Jandarma Komutanlığı'nın bulunduğu alana kadar hiç yapılaşma yoktu. Öyle ki, okulumuza bile zaman zaman ortaya çıkan sel baskınları nedeniyle güçlükle giderdik. Yine eski yıllarda Rumlarında, Türklerin geleneksel Hidrellez eğlencelerine uyarak, bağ ve bahçeler çıktığını anımsıyorum.

Eski Erdek in o dönemdeki geçim kaynaklarının çok ve çeşitli olduğunun da özellikle altını çizen Soydan, sözlerine şunları da eklemiştir:

Halkın neredeyse %70'i ipekböceği yetiştirmesi nedeniyle; ilçemiz bol dut ağacına sahipti. Yine, 1920'li yıllarda, Erdek'te şarapçılık da çok gelişmişti. Akhisar'dan, İzmir'den develerle Erdek'e gelenler, söğüt ağacından örülmüş küfeleriyle getirdikleri şaraplık üzümleri, develerine yükleyerek götürürlerdi. O yıllarda ilçe tarımı çok gelişmişti. Kayısı ve karpuzlar, Çuğra bölgesi sahillerinde motorlara yüklenerek, satılmak için İstanbul'a götürülürdü. Sahil, sığ olup İskele de bulunmadığından motorlar kıyıya yanaşamazdı. Bu nedenle dökmece kayısılar ve karpuzlar, motorlara kalaslarla taşınırdı.

O dönemde Erdek'in zeytin ve balık cenneti olduğuna da işaret eden Burhanettin Soydan, anlattıklarına şöyle devam etmiştir:

Balık o kadar boldu ki balıkçılar çoğu kez halkın ücretsiz yararlanması amacıyla ellerinde kalan balıkları kürek kürek sahile döker, tellalın yaptığı anonsu duyan vatandaşlar, sahile koşarak kovalarla balıkları kapışırdı. O yıllar da, Fehmi Ertek ve İsmail Kulalı, bol miktarda sardalye, kolyoz ve koloridya tuzlayarak satardı. Rasim Bütün de ilçenin önemli balıkçılarındandı. Karides de çok boldu. Yunanistan'dan İlhan köyüne karides almak için gelirlerdi. Hiç unutmuyorum.

Rumlardan biri bize, 'Karides, denizin yaylasıdır. Balıklar, onlardan beslenir. Eğer karidesiniz biterse balıklarınız da tükenir' demişti. Ama biz karidesi bilinçsiz bir şekilde tükettik. İşte bugün Erdek körfezinin geldiği durum ortada.

O dönemde Rumca 'ateş' anlamına gelen 'Fatya' bölgesinin de Erdek için önemli bir balıkçılık merkezi olduğuna değinen Burhanettin Soydan, sonraki yıllarda tarımın hemen hemen ortadan kalkmasını halkın tembelliğine bağlamıştır.²⁰⁰

Her canlının alıştığı yeri, ortamı bırakıp başka bir yere gitmesi zordur. Ve bu zorluk bazen tıpkı mübadele de olduğu gibi zorunluluktan doğar. Bu zorlukları yaşayan kişiler ise kendi çabalarıyla oluşan yeni duruma uyma davranışı göstererek üstesinden gelmeye çalışırlar. Mübadil bir aileye sahip olan Burhanettin Soydan da ailesiyle birlikte; hem ailesinin hem de kendisinin yaşamış olduğu uyum sorunlarının üstesinden gelmeyi bilmiş ender kişiler arasında olduğunu, anlatmış olduğu yaşam öyküsünden edindiğimiz izlenimlerle de bir kanıya ulaşmış durumdayız. Yaşanan

²⁰⁰ BALIKÇI, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, s. 90.

dönemin şartları çetin ve imkânları da sınırlıdır. İnsanlar hep zorluklarla sınanmışlardır. Kıt kaynaklarla ayakta durmaya çalışmışlar ve hep kendilerine bir çıkar yol bulmayı hedef olarak seçmişlerdir. Burhaneddin Soydan dönemin olumsuzluklarını bu alıntıyla sanki o zamanı yaşamışçasına bize aktarmıştır.



SONUÇ

Tarihin yakın geçmişinde yaşanan Mora İsyanı sonrası (1827-1837), tarihte 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası kronolojik olarak 1881’de Teselya’nın bırakılması, 1897’de Girit İsyanı ve 1912-1922 yılları arasında yapılmış olan savaşlar sebebiyle Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetinin bulunduğu topraklarda birçok göç olayı ile karşılaşmıştır. İlk göç dalgası ile Balkan Savaşı (1912-1913) yenilgisi sonrasında bölgeden çekilen ve sayıları yüz binlere ulaşan Müslümanlar, Osmanlı ordusunun arkasından bulundukları toprakları terk ederek İstanbul’a ve Anadolu’ya sığınmak mecburiyetinde kalmışlar, 1922 yılına gelindiğinde ikinci bir göç dalgası ile Kurtuluş Savaşı’nda yenilen ve bozulan Yunan ordusunun ardından Batı Anadolu’daki Ortodoks Rumların büyük bir kısmı Yunanistan’a sığınmıştı. Lozan Barış Konferansı toplandığında; bu nedenle ilk önce, sığınmacıların, esirlerin ve geride kalanların durumu ele alınmıştı. İngiltere temsilcisi, Lord Curzon’un önerisi ve Milletler Cemiyeti görevlisi Norveçli Dr. Fridtjof Nansen’in raporu doğrultusunda Lozan’da 30 Ocak 1923’te Yunanistan’daki etabli “yerleşik” Müslümanlarla Türkiye’de etabli “yerleşik” Ortodoks Rumların zorunlu göçünü öngören Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi’ne İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalanmıştır. Bu sözleşme gereğince, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren İstanbul’daki Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya’daki Müslümanlar hariç Yunanistan’da etabli “yerleşik” bütün Müslümanlar Türkiye’ye, Türkiye’de etabli “yerleşik” bütün Ortodoks Rumlar da Yunanistan’a gönderilmiştir. Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumları yanında Lozan Antlaşması ile Türkiye’ye verilen Bozcaada (Tenedos) ve Gökçeada (İmroz) adalarındaki Rumlar da mübadele dışında tutulmuştur.

Bu gelişmelerin sonrasında mübadillerin, yerleştikleri yeni coğrafyada yeni sorunlarla mücadele etmeleri gerekmiştir. Mübadiller öncelikli olarak aş ve iş sorunu ile karşılaşmışlardır. Hazırlık sürecinde Anadolu’ya gelecek mübadillerin bölge özelliklerine göre nerelere yerleştirilebilecekleri önceden planlanarak bazı ilke ve

kurallara bağlanmıştır. Ancak durum tam olarak da öyle gerçekleşmemiştir. Her şey biraz da olayların gelişimine ve doğal seyrine bırakılmıştır. Yeni yerleşim yerlerinde yerlilerle birlikte yaşayanlarda mübadillik kimliği daha güçlü olarak görülmüştür. Mübadeleye ilişkin bilgilerin aile içinde kuşaktan kuşağa aktarımı zayıf olduğu için de resmi tarihe yansıyanlar, yüzeysel olmakla birlikte silik kalmıştır. Karşılaşılan sorunlara rağmen gelen mübadiller, Türkiye'ye katkı sağlamayı başarmışlardır. Zaten bundan başka şansları da yoktur. Geri dönememişlerdir. Geri dönseler de eski yaşantılarına dair oraya gittiklerinde bir şey bulamayacaklardır. O yüzden de gelmiş oldukları topraklara tutunmak ve yeni yaşamlarına alışmak durumunda kalmışlardır. İçlerinde geldikleri yere duydukları özlemle kimi bu dünyaya gözlerini kapamıştır. Kimi de gidebilme imkânını yakalamıştır. Fakat bu onların burada çok da mutsuz oldukları sonucunu taşımamaktadır. Evet, yaşadıkları çok zordur. Bir kısmı aileleri veya arkadaşlarından uzak yerlere yerleştirilmiştir. Tıpkı Türkan Akdağ Öztürk ile yapmış olduğum görüşmede kendisinin bahsettiği gibi akrabalarından bir kısmı Mersin'de yaşamaktayken kendi mübadil ailesi ise Erdek'te yaşamaktadır. Öztürk, o akrabalarıyla iletişimlerinin olmadığını söylemiştir. Mübadillerin birçoğunun da ailesi ve sevdikleri o yaşanan zorlu yolculukta göç sırasında hayatını kaybetmiştir. Gelen mübadiller, çalışkanlıkları ve yarınlara taşıdıkları umutları ile hayata tutunmuşlardır. Uyum sorunlarını geride bırakmışlardır. Kendilerine verilmiş olan evleri, bağları, bahçeleri işleyerek bulundukları ülke, Türkiye'ye faydalı duruma gelmişlerdir. Hatta Yunanistan'da öğrenmiş oldukları farklı tarım yöntemlerini burada geliştirmişler ve Türkiye'de onlara komşu olanlara da öğretmek artı bir değer sağlamışlardır. Mübadillerle daha önceden yapılmış olan çalışmalara özellikle de sözlü tarih görüşmelerine bakıldığında Türkiye'ye gelenlerin birçoğunda dil sorunun yaşandığı anlatılmıştır. Bu sorun Türkiye tarafından açılan okuryazarlık kursları ile aşılmaya çalışılmıştır. Zorunlu bir göçle Türkiye'de ortak bir kaderi yaşamaya alışan mübadiller dâhil oldukları topluma fayda sağlamada adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Mübadil yakınlarıyla yapmış olduğum görüşmelerde de eski kuşakların onlara anlattığı kadarıyla hepsinin söylediği ortak bir söylem vardır. Hepsinin ailesi geldikleri yeri özliyordur. Fakat yerleştirildikleri yeri de evleri olarak benimsemişlerdir. Bandırma'da ne yazık ki hayatta olan mübadil olmadığından ve dolayısıyla da mübadil yakını da yaşamadığı için ben bu bilgileri daha çok Erdek'te yaşayan mübadil yakınlarından edindim. Benim hepsinde yapmış olduğum görüşmelerden sonra edindiğim izlenim, zorlukları aşan, bulunduğu toprağa vatan

sevgisiyle bağlanan insanların birinci kuşak mübadillerin kendilerinden sonra gelen evlatlarına tıpkı kendileri gibi çalışmayı ve zorluklar karşısında yılmamayı öğretmiş olmalarıdır. Çünkü gördüğüm mübadil yakınlarının hepsi iş güç sahibi, vatanına bağlı ve üretime katkı sağlayan insanlardır. Bütün okuduğum yazılardan, gördüğüm insanlardan edindiğim bilgilerden yola çıkarak şunu söylemek isterim; yapmış olduğum bu çalışma bana şunu kazandırdı. Artık bir fesleğene bakarken onu salt bir fesleğen olarak görmüyorum. Bir mübadilin giderken yanında götüremediği o fesleğende gördüğü ağacı, ormanı da görüyorum. Bir trene veya denize baktığımda da onlar benim için artık sadece tren veya deniz değil. Mübadiller trene ve denize baktıklarında geride bıraktıkları yaşamlarını belki kaybettikleri yakınlarını hatırlıyorlar. Yaşadıkları onlara bunu hatırlatıyor. Tren ve deniz artık başka bir hayata açılan kapı onlar için. Mübadillerin yaşadıklarını bire bir yaşamam tabii ki mümkün değil. Fakat çektikleri, yaşadıkları sıkıntıları şu anda hayatta olmayan kendi aile büyüklerimin anlattıkları Kafkasya göçü anılarından aşınayım. Az çok anlayabiliyorum.

Türkiye Balkanlardan gelen ilk göçlerle sanki mübadele zamanı olacak göçlere bir hazırlık safhası yaşamıştır. Evet, belki çok düzenli ve seri bir çalışma sergileyememiştir. Çalışmamızda da değindiğimiz bir takım sıkıntıları yaşamıştır. Ancak elde olan şartlar dâhilinde yapabileceğinin en iyisini başarmıştır. Yaşadıkları zorunlu göçle ne yapacağını bilemeyen bir kitleyi ana topraklarda yaşayan yerli insanlarla birleştirerek kaybettiği dinamizmi yeniden geri kazanmasını bilmiştir.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA,272-0-0-0-0-11/16-69-1,28.11.1923
 BCA,272-0-0-0-0-11/16-68-1,23.10.1923,
 BCA,272-0-0-0-0-11/17-71-1, 01.01.1924
 BCA, 272-0-0-0-0-11/17-79-3, 16.03.1924,s.2
 BCA,272-0-0-0-0-11/17-71-5,03.01.1924
 BCA,272-0-0-0-0-10/2-10-2,01.02.1920
 BCA,272-0-0-0-0-11/16-65-8,11.06.1923
 BCA,272-0-0-0-0-11/16-68-7,08.11.1923
 BCA,272-0-0-0-0-11/17-74-11,28.01.1924
 BCA,272-0-0-0-0-11/17-78-21,15.03.1924
 BCA,272-0-0-0-0-12/43-60-23,04.01.1925
 BCA,272-0-0-0-0-12/45-76-14,11.08.1925
 BCA,272-0-0-0-0-12/45-78-20,22.09.1925
 BCA,272-0-0-0-0-12/47-89-34,26.02.1926
 BCA,272-0-0-0-0-12/49-99-12,19.06.1926
 BCA,272-0-0-0-0-12/55-136-8, 08.10.1927

B. Kitaplar

AFYONCU, Erhan, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2018.
AGHATABAY, Zengin Cahide, *Mübadelenin Mazlum Misafirleri Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930*, İstanbul, Bengi Yayıncılık, 2007.
AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2017.
AKGÜN, Seçil Karal ve **ULUĞTEKİN**, Murat, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Cilt. II, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi, 2001.
ARI, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
ARI, Kemal, *İzmir'den Bakışla Türk Ticareti Bahriyesi ve Mübadele Gemileri Lozan'dan Kabotaj'a*, İzmir, DTO İzmir Şubesi Yayınları, 2008.
ARİF, Mehmet, *93 Moskof Harbi ve Başımıza Gelenler*, Ankara, Kılıç Kitabevi, 3. B., 1974.
BABUŞ, Fikret, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik ve Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2006.

- BALIKÇI**, Önder, *Gizemli Cennetsin Erdek, Erdek ve Mübadele*, Balıkesir, Erdek Belediyesi Yayınları, 2018.
- BALTA**, Evangelia, *Nüfus Mübadelesi*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2015.
- BAŞGELEN**, Nezi, *Anavatana Göç Edenler Türkiye Cumhuriyetinde (1923-1938) Mübadil, Muhacir ve Mülteciler*, İstanbul, Arkeoloji Sanat Yayınları, 4. B. 2011.
- BELLİ**, Mihri, *Türkiye –Yunanistan Nüfus Mübadelesi Ekonomik Açından Bakış*, İstanbul, Belge Yayınları, 2006.
- BORAY**, E. Ferit, *İsyanlar Osmanlı'dan Cumhuriyet'e*, İstanbul, Kamer Yayınları, 2013.
- CENGİZKAN**, Ali, *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*, Ankara, Arkadaş Yayıncılık, 2004.
- ÇAPA**, Mesut, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara, Türk Kızılay Derneği Yayınları, 2. B. 2010.
- ÇELEBİ**, Ercan, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri)*, İstanbul, Hiper Yayınları, 2019.
- ÇABUK**, Adem, **EKİCİ**, Güner, **EKİCİ**, Günay, **SEREL**, Alparslan, **SEREL**, Hicran, **HASDEMİR**, Fatih, **ALTINAY**, Galip, **AYDIN**, Ahmet, **AYMANKUL**, Şimal, **AYDIN**, Gülnil, **ÖZKARAMAN**, Sadiye ve **DEMİRAL**, Mustafa, *Bandırmanın Coğrafı, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Yapısı*, Bandırma, Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1998.
- DEMİRHAN**, Hasan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, İstanbul, İdil Yayıncılık, 2016.
- ERDAL**, İbrahim, *Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1930*, İstanbul, İdeal Kültür Yayınları, 2018.
- ERDEM**, Ufuk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2018.
- GÜNEY**, Emrullah, **GÜNEY**, Umut, *Türkiye Coğrafyasının Uygarlıkları: Anadolu'nun, Trakya'nın Tarihi Coğrafya Bölgeleri ve Antik Kentleri*, İstanbul, Nobel Akademi Yayıncılık, 2.B., 2015.
- GÜREL**, S. Şükrü, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993.
- GÜVENÇ**, Sefer, *Mübadiller: Onlar İki Kere Yabancıydılar*, İstanbul, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, 2015.
- HALAÇOĞLU**, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014.
- İNALCIK**, Halil, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 35, Rumeli, 2008.
- İskân Tarihçesi**, *Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi*, İstanbul, Hamit Matbaası, 1932.
- JELAVICH**, Barbara, *Balkan Tarihi 1, 18.ve 19.Yüzyıllar*, İstanbul, Küre Yayınları, 6. B., 2018.
- KARAL**, Z. Enver, *Osmanlı Tarihi*, Cilt.7, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. B., 1977.
- KARAL**, Z. Enver, *Osmanlı Tarihi*, Cilt. 5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4.B., 1983.
- KORALTÜRK**, Murat, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- MACAR**, Elçin, *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21.Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

- MACAR**, Elçin, *Güncel Tartışmalar Işığında Lozan*, İstanbul, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, 2017.
- MERAY**, L. Seha (Çev.), *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, Takım II*. Cilt. 2, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:348,S.8,1972.
- ÖRENÇ**, F. Ali, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, İstanbul, Babiali Kültür Yayıncılığı, 2. B., 2011.
- ÖZCAN**, Süleyman, *Erdek'te Doğa İle Tanıştım Değiştim*, 4.B.,1998.
- ÖZKAN**, Ayşe, *MiloştanMilana Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, İstanbul, IQ Kültür Yayıncılık,2011.
- SARIAHMETOĞLU**, Nesrin, **KEMALOĞLU**, İlyas, *Türk Dünyasında Sürgün ve Göç*, İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2015.
- SEZEN**, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Ankara, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 21, 2006.
- SEZER**, Serab, *Lozan ve Mübadele*, İstanbul, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2012.
- ŞENİŞİK**, Pınar, *Girit Siyaset ve İsyan 1895-1898*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014.
- ŞİMŞİR**, N. Bilal, *Lozan Günlüğü*, Ankara, Bigi Yayınevi, 2014.
- ŞİMŞİR**, Bilal, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kırımlar, Kıyımlar, Göçler, 1821-1913*, Ankara, Bigi Yayınevi, 2017.
- TEVFİK**, İhsan, *İnsan ve Mekân Yüzüyle Mübadele 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç*, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2014.
- TOSUN**, Ramazan, *Türk Yunan İlişkileri ve Türk Rum Nüfus Mübadelesi*, Konya, Palet Yayınları, 3. B., 2014.
- UÇAROL**, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, İstanbul, Der Yayınları, 8. B., 2010.
- UZMAN**, Nasrullah, *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2018.
- UZUNÇARŞILI**, Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt. 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2016.
- ÜNAL**, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2011.
- YALÇINKAYA**, M. Alaeddin ve **YILMAZÇELİK**, İbrahim, *Osmanlı Tarihi El Kitabı, Beşinci Bölüm, Yeniden Yapılanma*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012.
- YILDIRIM**, Onur, *Diplomasi ve Göç Türk ve Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. B. 2016.

C. Makaleler

- ARI**, Kemal, “Mübadele ve Ulusal Ekonomi Yaratma Çabaları”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 68, 1999, s. 12-17.
- ÇELEBİ**, Ercan, “Mübaddillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri”, *ÇTTAD*, 2006, C. V, S. 12, s. 35-46.
- GÖKAÇTI**, M. Ali, “Nüfus Mübadelesi Sonrasında Yaşanan Sorunlar ve Mübadillerin Protesto Mitingi”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, İstanbul, 2003, C. 39, S. 229, s. 4-12.
- İNAN EMEK**, Canan, “Türkiye’de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2014, C. 12, S. 22, s. 82-102.
- KEYDER**, Çağlar, “İmparatorluktan Cumhuriyete Geçişte Kayıp Burjuvazi Aranıyor”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, 1999, S. 68, s. 4-11.

- KOÇAK**, Yüksel ve **TERZİ**, Elvan, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 3, S. 3, s. 163-184.
- KOPAR**, Metin, Erkem Cumhuriyet Döneminde Demografik Restorasyon: Lozan Mübadilleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, C. 8, S. 16, s. 295.
- Memleket Haberleri**, *Halk Dergisi*, İstanbul Devlet Matbaası, 15 Kanunu evvel 1930, S. 97, s. 3/763.
- RİFAT**, Mehmet, “Hatıralar ve Harbi Tenkit 93 (1876) Harbi Faciası”, *Tarih ve Coğrafya Dünyası Dergisi*, 1959, C. 1, S. 1, s. 40-42.
- SİĞALAS**, Nikos ve **MONTMAYEUR**, Lisa, “Mübadeleden Sonra Türkiye ve Yunanistan’da Mübadelenin Sosyopolitik, Kültürel İzleri ve Entegrasyon Süreci”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, 2009, S. 190, s. 49.

D. Elektronik Kaynaklar

- GERAY**, Cevat, *Türkiye de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi*, <https://docplayer.biz.tr/14537622-Turkiyede-gocmen-hareketleri-ve-gocmenlerin-yerlestirilmesi.html> (30.12.2019).
- <http://erdek.gov.tr/asagiyapici-mahallesi> (12.05.2020).
- <https://balnet.net/erdek-narli-koyu-hakkinda-k80> (12.05.2020).
- <https://www.bandirmamanset.com/haber/ballipinar> (12.05.2020).
- <https://www.erdek.com/sayfa/yukariyapici-koyu> (12.05.2020).
- KOÇ**, Esra, *Mülteci Sığınmacı, Göçmen Nedir?*, İstanbul, Bia Haber Merkezi, 2001, www.m.bianet.org(24.12.2019).
- T.C. Resmi Gazetesi**, 7 Teşrinievvel 1336, 21 Haziran 1934 Perşembe, Sayı: 2733, s. 4005, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> (28.12.2019).
- T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ** (Yay. Haz. ÖZKILINÇ, Ahmet, COŞKUN, Ali, SİVRİDAĞ, Abdullah), *Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Ankara, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2013, https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/elektronik-yayinlar/Rumeli_eyaleti.pdf (16.10.2019).

E. Gazete Röportajları

- BALIKÇI**, Önder, “06.08.2018 tarihli Mübadele Röportaj Dizisi”, *Yeni Erdek Gazetesi*, 2018.
- ÖZSOY**, İskender, “29.03.2018 tarihli Bir Ömür Özlenen Girit Röportajı”, *Yeni Gün Gazetesi*, 2018.

F. Sözlü Kaynaklar

- ÖZTÜRK**, Türkan, D.T. 1973, Muhasebeci, Erdek, G.Y. 2019.
- SARI**, Hüseyin, D.T. 1963, Mimar, Erdek Belediye Başkanı, Erdek, G.Y. 2019.
- SUNAY**, Hüseyin, D.T. 1954, İşçi Emeklisi, Erdek, Girit ve Rumeli Mübadilleri Derneği Eski Başkanı, Erdek, G.Y. 2019.
- ÜNER**, Hüseyin, D.T. 1960, Kırtasiyeci, Erdek, G.Y. 2019.
- VERİM**, Derya, D.T. 1961, Erdek Kaymakamlığı (Milli Emlak Bölümü), Erdek, Girit ve Rumeli Mübadilleri Derneği Yeni Başkanı, Erdek, G.Y. 2019.



EKLER

EK A. ARŞİV BELGELERİ

EK A.1. 272-0-0-11/16-69-1 Tarih: 28.11.1923 Yunanistan'daki Emlak-i İslamiye Hakkında Mütâalanamenin Gönderilmesine Dair Belge



Türkiye Cumhuriyeti

Hâriciye Vekâleti

Mübâdele, imar ve iskân vekâlet-i celîlesine

Yunanistan'daki emlâk-i İslâmiye hakkında hukuk müşâvirimiz bey efendi tarafından kaleme alınan mütâlâ'anamenin sureti leffen takdim kılındı ifâ-yı muktezâsı menûl-ı re'y-i âlîleridir efendim

Fî 19 Teşrin-i sani sene 39

Hâriciye vekili namına

Müsteşar Tevfik

EK A.2. 272-0-0-11-16-68-1 Tarih: 23.10.1923 Mübadeleye Tabi Ahaliden Kendi İmkânlarıyla Gelmek İsteyenlere Müsaade Edileceğine Dair Belge



Türkiye Büyük Millet Meclisi
İcrâ vekilleri heyeti ri'yâseti
Kalem-i mahsus müdîriyeti

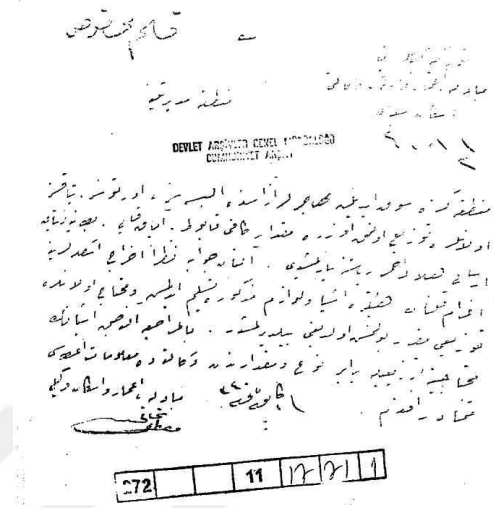
Ankara
6-10-39

Sıhhiye ve muâvenet-i ictimâ'îyye vekâletine:

1. Mübâdeleye tâbi' ahaliden erbâb-ı iktidârın kendi vesaitiyle gelmelerine müsaade i'tâsı muvâfık olup olmayacağı Dersaadet murahhaslığının isti'ârına atfen mukaddemâ hâriciye vekâletince istifsâr edilmesi üzerine muvâfık olacağı bildirilmiş ve keyfiyetin alakadârâna bed'i tebliğ Dersaadet murahhaslığı vekâlet-i müşârun ileyhânın bu babdaki cevâbı tezkireden anlaşılmış olmağla vekâlet-i celilelerince de icab edenlere bu yolda tebliğâtifâ buyrulmasını ricâ ederim efendim

İcrâ vekilleri heyeti reisi

EK A.3. 272-0-0-11/17-71-1 Tarih: 01.01.1924 Muhtaç Göçmenler İçin Kızılay Tarafından Gönderilen Giyecek, Yatak ve Battaniyelerin Teslim Alınarak Cins ve Miktarlarının Bildirilmesine Dair Belge



Bihî

Türkiye Cumhuriyeti

Mübâdele ve İ'mâr ve İskân Vekâleti

İskân Şu'besi

4081-2

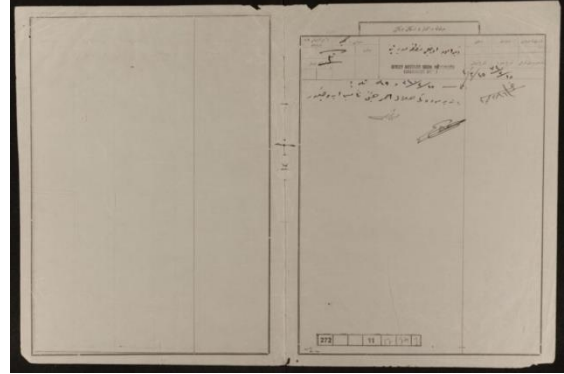
Kalem-i Mahsûs

Mintika Müdîriyeti'ne

Mintikanıza sevk edilen muhâcirler arasında elbisesiz, örtüsüz, yataksız olanlara tevzî olunmak üzere mikdâr-ı kâfi kaput, ayakkabı, battaniye ve yatak irsâlî Hilâl-i Ahmer Riyâseti'ne yazılmış idi. Alınan cevâba nazaran ihrâc iskelelerine i'zâm kılınan hey'etlere eşyâ ve levâzım-ı mezkûre teslîm idilmiş ve muhtâc olanlara tevzî'i mukarrer bulunmuş olduğu bildirilmişdir. Bi'l-mürâca'a(t) alınacak eşyanın muhtâcîne tevzî'yle berâber nev' ve mikdârından vekâlete de ma'lûmât i'tâsı mütemennâdır efendim. 1 Kânûn-ı Sânî 1340

Mübâdele ve İ'mâr ve İskân Vekîli Mustafâ Necâtî

EK A.4. 272-0-0-11/17-79-3 Tarih: 16.03.1924 Erdek'teki Göçmen Hastaların İlaç ve Sağlık Personeli Giderlerinin Bandırmadaki Kızılay Heyeti Tarafından Karşılanaacağına Dair Belge

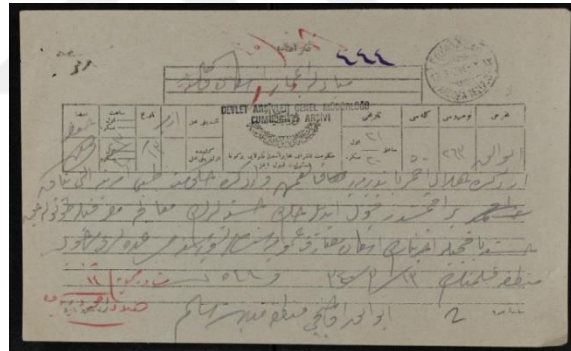


Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti

Ayvalık üçüncü mıntıka müdîriyetine

C. 13/3/340 ve 549 tarih!

Bandırma'daki Hilâl-i Ahmer heyeti temin edecektir



Telgrafnâme

Mübadele, İmar ve İskân Vekâletine

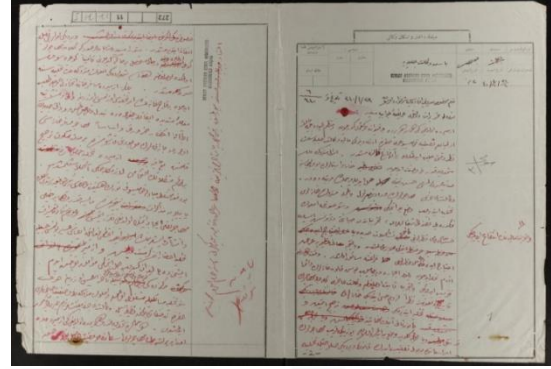
Mahreç: Ayvalık

Erdek'de Hilâl-i Ahmer Bandırma'ya kalkmış ve Erdek'de hükûmet-i tabî'i emrine altı yatak bırakmıştır kabul edilecek hastaların muâlice masrafiyla tutulacak hasta bakıcılar... iskân mesârifât-ı umumiyyesinden tesviyesine müsaadeleri mercûdur.

Mıntıka kaleminin: 13/3/340 ve 549

Ayvalık üçüncü mıntıka müdîriyetine teslim

EK A.5. 272-0-0—11/17-71-5 Tarih: 03.01.1924 Emvali Metruke Evlerine Mübadil Yerleştirilmesi İçin Tahliye Ettirilmesi ve Tasfiye Komisyonlarınca İdare Edilen Satış ve Kiralama İşlemlerinde Yolsuzluklara da Meydan Verilmemesine Dair Belge



Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti

Tarih-i tesvî: 31/1-1/2-40

Başvekâlet-i celileye

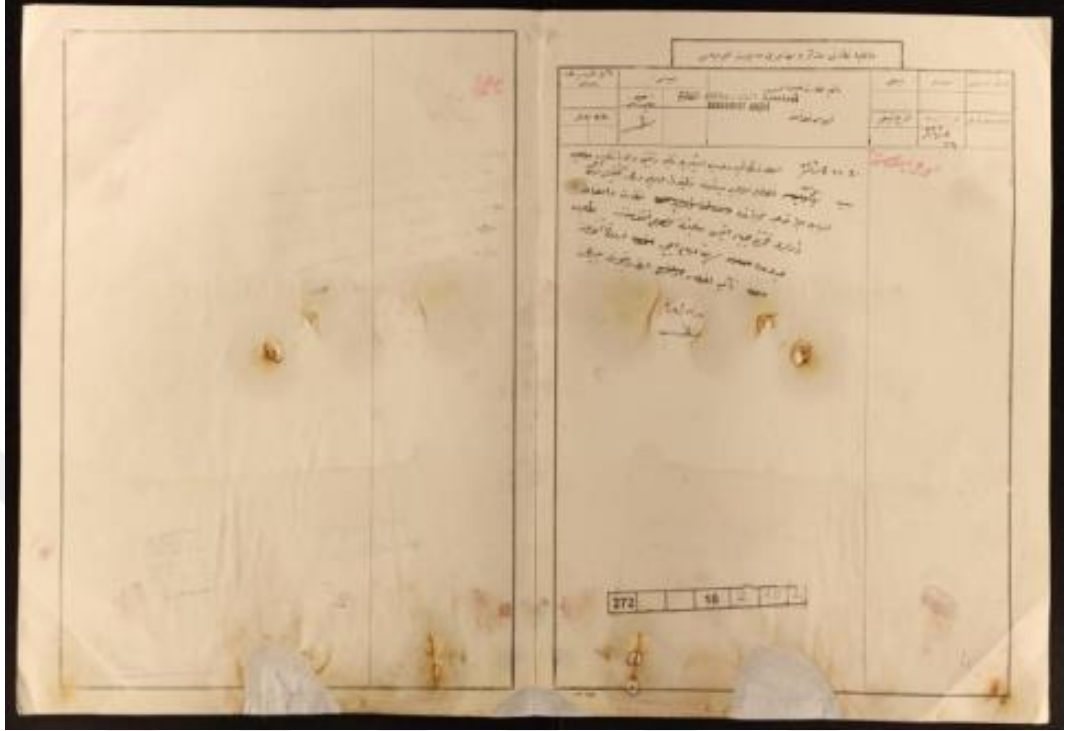
Kalem-i mahsus müdürîyeti ifadesiyle şeref-vürûd olan 29/1/340 tarih ve 6/410 numaralı tahrirat-ı devleteri arıza-i cevabiyyesidir:

İzmir’de olduğu gibi hemen her yerde bî-kaydâne hareketleri görülen ve muntazam kuyûda bile mâlik olmayan tasfiye komisyonları hakkında öteden beri mâliye vekâlet-i celilesinden nazar-ı dikkati celb edilmekten bir an fâriğ kalınmamıştır. Emvâl-i metrukeden şimdiye kadar fûruht edilen hane ve eşyaların yok pahasına satılmış olması hüsn-i niyete haml edilemeyecek mertebededir. Vekâlet-i âcizî muhâcirlerin vürûdlarından evvel bi’l-cümle metruk haneleri tahliye ettirip vaz’-ı yed etmeyi ve şu suretle emlâk-ı mezkûreyi fuzulî işgallerden, tahribâtta sıyânati düşünmüş ise de hüsn-i hâlde muhâfazalarını kâfil teşkilât-ı cedîdeye ve bi’n-netice mesârif-i azîmeye arz-i ihtiyâc edeceği ve hazine-i hâliyenin intifâ‘ edemeyeceği mülâhazaları ferağa tasâik olmuştur. Vakt-i merhûndan akdem tahliye edilen yahudicâra verilemeyip boş kalan hanelerin daima tahrib edildiği bi’t-tecrûbe sabit olduğundan vekâlet-i âcizî gelecek muhâcirin tarih ve nüfusuna nazaran lüzum hissettiği haneleri tahliye ettirmeyi tercih etmiş ve Kânun-ı sâninin nihayetine kadar nakl veya evvelce gelip vaz’-ı yed edilmiş olan yüz peyke karîb muhâcirlerin emr-i iskânında bu olu takib ederek kanunun verdiği salahiyetle tahliye hususunda verdiği emirleri tamamiyle infâz ettirmiştir. Şurası da şayan-ı arzıdır ki gelen muhâcirler köylü olmaları cihetle derhal mütehasıl bir hale girmelerini teminen köylere sevk edilmekte olduğundan henüz şehirlerdeki emlâk-ı metrukunun tahliyesine sıra gelmemiştir. Yalnız İzmir’de müsâfirhane ittihâzı için talep edilen birkaç hanenin emr-i tahliyyesi uzaması üzerine vali-i vilâyete (?) muamele-i şedide ifa kılınacağı

sırada tebeddül vukû' bulmuş ve vali-i cedidin icraatına intizar zarureti ve esasen muhâcir müsafirhanesi olarak barakaların mevcudiyeti karşısında bir müddet sükût tercih kılınmış mamafih İzmir'de tahlike husûsunda bir takım müşkilâtın iktihâmı lazım geleceği anlaşılmıştır. Bu defa muhtelit mübâdele komisyonu Türk heyet-i Murahhasası reisi Tevfik Rüşdü beyle yapılan müzâkerât neticesine mayısa kadar daha bir hayli muhâcir nakli icâb etmekte olduğu tekarrür etmesi ve mevsim-i şitada tamimât ve inşaat işlerinin a'zamî faaliyetle ifâsı asîr bulunması hasebiyle tahliye ihzarına keremiyyet verilmiş ve İzmir işini de bi'z-zât gidip hal etmeyi muvâfık bulmuş idim. Merkezdeki kesretin vezâife dolayısıyla hareketimi te'ahhur eylemesi üzerine sırf şu tahliye mesâlikiyle meşgul olmuş ve emlâk-i metrukenin vaziyet-i hâzıraları hakkında tedkîkâtda bulunmak vazifesiyle vekâlet-i âcizî müfettişlerinden Hayri bey memur edilmişti. Her halde şimdiye kadar ve her yerde olduğu gibi İzmir'de de oraya yerleşecek muhâcirleri iskâna muvaffakiyet hâsıl olamayacağına



EK A.6. 272-0-0-10/2-10-2 Tarih: 01.02.1920 Emvali Metrukeye ait Muamelat Cetvellerinin Erdek Kaymakamlığına Yazılarak, Neticenin Bildirilmesine Dair Belge



Dâhiliye nezâreti aşâyır ve muhâcirîn müdürîyet-i umûmiyyesi

Tarih-i tesvidi: 26 Kânun-ı sani sene 336

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesinden Karesi Mutasarrıflığına

C. 26 Kânun-ı sani sene 336 emvâl-i metruke tahrir ve hesab işlerinin tedkîk ve tertibini ve muhâberâtının da tehiyyesi husûsunda muhâcirîn müdürîyetinin vazifedâr olduğu derkârdır ancak o babda icrâ kılınacak mücâzâtın nezâret ve imzâ-yı vâlâları tahtında cereyan etmesi tebliğâtname-i mahsûsî iktizasındandır. Matlûb cedvelin serî'an irsâli için Erdek kaim makamlığına te'kîd-i ihtâr oluna ve neticesinin bildirilmesi

EK A.7. 272.-0-0-11/16-65-8 Tarih: 11.06.1923 Bandırmada Kendisine Verilen Evin Elinden Alınmak İstendiğine Dair Rumeli Muhacirlerinden Cabir'in Çektiği Telgrafın Tahkik Edilmesine Dair Belge

[illegible]

Telgrafnâme

Ankara Sıhhiye Muâvenet-i İctimâ'ıyye Vekâletine

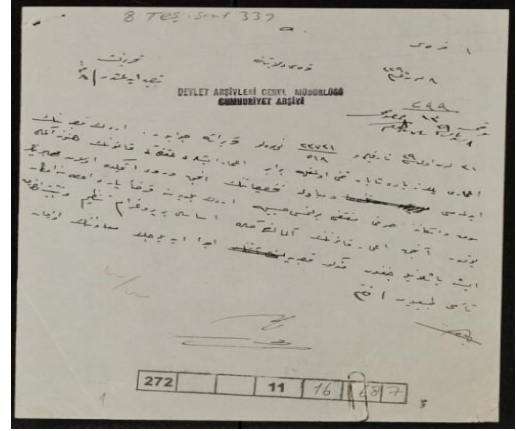
Fî 11 Haziran sene 39

Emvâl-i metruke hâneleri muâvenet-i ictimâ'îyye komisyonları kararıyla bir kısmı muâvenet emrinde Rumeli muhâcîrînine bir kısmı da Büyük Millet Meclisi kararıyla Bandırma mültecilerine ve 86 hanede emvâl-i metrukeye terk ve tahsîs edilmiş bendeniz yeni muhâcir bulunduğumuzdan komisyonca iskânıma bir hane ile bir dükkânın verilmesine karar verilmiş ve Bandırma mültecilerinden biri Bandırma'ya gitti. Bendeniz de mezkûr haneye iskân eyledim. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararı hilâfında olarak mültecilere tahsîs ve hem bir suretle âidiyeti olmadığı halde mevki'-i müzayedeye vaz' ve ihâlesi derdesttir. Karar-ı ma'rûza dairesinde iskânıma mahsûs olan haneden cebren çıkarmak istiyorlar icab-ı kanunîsinin icra ve mağduriyetten vikâyemi istid'â ve istirhâm eylerim.

Câbir

Tahran'da

**EK A.8. 272-0-0-11/16-68-7 Tarih: 08.11.1923 Erdek Kazasının İmarı İçin
Kanun Hazırlandıktan Sonra Yardım Yapılabileceğine Dair Belge**



Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti

Karesi Sıhhiye Müdîriyeti

Mübâdele- imar ve iskân vekâlet-i celîlesine

Vilayetin en mühim bir iskân mıntıkası olup servet-i tabi'iyyesine nazaran zeytinci, bağcı, gemici, balıkçı, taşçı (meşhur paket kaldırım taşçılığı), mermerci ve sanâyi'-i muhtelifeye mensûb on iki bin muhâcir iskân edilecek olan Erdek kazasının merkezi olan Erdek kasabası biri harb-ı umûmîde biri kaza eseri olarak İslâm mahallâtının kısm-ı a'zamı ve diğeri Yunanlıların esnâ-yı firârında Rum mahallâtının dörtte üçü raddesinde iki defa harîka maruz kalmıştır. Kasabanın yeniden imar ve ihyâsı için planı hazırlanmış ise de imar ve inşaata tekaddüm eylemesi lazım gelen tertibat ve kanalizasyon ve sairenin şimdiden ihzârı belediyece on beş yirmi bin liranın sarfını istilzâm etmektedir. Belediyenin bu meblağı sarfeyeleyecek istitâ'ât-ı mâliyesi yoktur. Binâenaleyh bu mühim işe şimdiden başlanmak üzere vekâlet-i celîlelerince Erdek Belediyesine yirmi bin lira muâvenet ve mümkün olamazsa ikrâzına delalet buyrulmasını ehemmiyetle istirhâm eylerim efendim 31 Teşrin-i evvel 339

Vâli

Erdek Belediyesine 20 bin lira ikraz

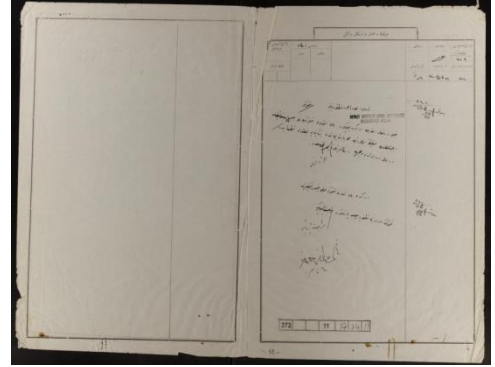
Cevdet Bey

İmar işleri için kanun ihzâr edilmektedir.

Esaslı bir program tanzîm ve teşebbüs olunarak işe başlanılacağı cihetle şimdilik mübâdele tahsisatından Erdek Belediyesine muâvenette bulunulması mümkün olamamıştır



**EK A.9. 272-0-0-11 / 17-74-11 Tarih: 28.01.1924 Halil ve Arkadaşlarının
Erdek'e İskân Edilmelerine Dair Belge**



379

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti

Tebyiz tarihi: 26 Kanun-ı sânî 1340

Karesi İskân ve İmar Mıntıka Müdüriyetine, Telgraf

Halil ve rüfekâsı imzasıyla Erdek'ten çekilen 114 numarolu telgrafnâmenin celbiyle hakikaten bu suretle Paşalimanı'nda yaşayamayacakları tahakkuk eder. Derhal arzuları veçhile iskânlarının icrâ ve inbâsı.

Erdek'te 114 numarolu telgraf Hacı Halil ve refiklerine

Telgrafınız üzerine mıntıkaya yazılmıştır, müracaat ediniz.

(Sevki 27/28 Kanun-ı sani 1340)

EK A.10. 272-0-0-11/17-78-21 Tarih:15.03.1924 Deniz Yoluyla Bandırma'ya Gelen Muhacirlerden Belediye Namına Kayıkçılar Tarafından Bir Ücret Alınıp Alınmadığının Bildirilmesine Dair Belge

Handwritten document from the Ministry of the Interior (Mübadale, İmar ve İskân Vekâleti) dated 15.03.1924. The document discusses the collection of fees from boatmen (kayıkçı) for the transport of refugees (muhâcirler) to Bandırma. The text is written in Ottoman Turkish and includes a signature and a stamp at the bottom.

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti

Karesi (?) üçüncü iskân ve imar mıntıka müdîriyetine

Akşam gazetesinin 27 Mart sene 340 tarihli nüshasında muhâcirler hakkında yazdığı fıkranın maktû'uleffenirsâl kılınıdı Bandırma'ya çıkanlardan belediye nâmına kayıkçılar vasıtasıyla bir resm alınmakta ise muhâcirler her bir tekaliften müstesnâ olduklarından vilâyet nezdinde teşebbüsât icrasıyla bunun men'i vekiller tarafından ne gibi rüsum alındığının (silik) iş'ârı mütemennâdır efendim.

Handwritten document from the Ministry of the Interior (Mübadale, İmar ve İskân Vekâleti) dated 15.03.1924. The document discusses the collection of fees from boatmen (kayıkçı) for the transport of refugees (muhâcirler) to Bandırma. The text is written in Ottoman Turkish and includes a signature and a stamp at the bottom.

Türkiye Cumhuriyeti

Üçüncü Mıntıka Müdîriyeti

Mübâdele, İmar ve İskân Vekâlet-i Celîlesine

15 Mart 340 tarih ve 10942/210 numaralı tahrirât-ı aliyye-i vekâlet penahileri arıza-i cevâbiyyesidir. Bandırma'ya çıkan birinci kâfile muhâcirînin kendileri ve eşyalarını

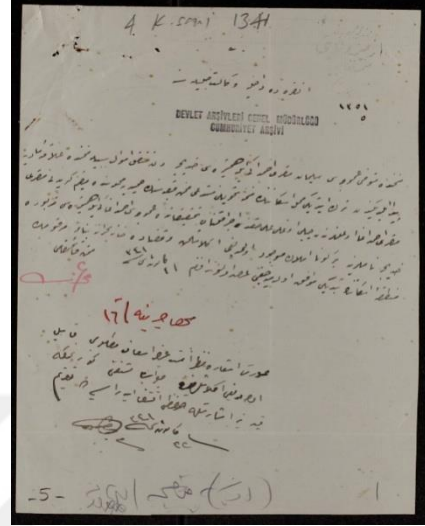
kayıkçılar bilâ-ücret nakl ile ibrâz-ı hamîyyet eyledikleri gibi iskele parası namıyla da bir şey alınmadığı ikinci kâfileden kayıkçılar pek cüz'î bir ücret mukâbilinde nakilleri icrâ edilmiş ve belediye nâmına on para ahz olunmamıştır. Mahallinde cereyân eden tahkîkâta nazaran bundan dört ay mukaddem mübadeleye gayr-ı tâbî' ve berâ-yı ticaret posta vapuruyla Bandırma'ya gelen Romanya muhâcirlerinden birisi iskeleye çıktığı zaman kendisinden beş kuruş resm istenildiği ve muhâcir olduğunu ifade etmesi üzerine isbât eylemesi ihtarına bu babda vesâik-i lâzîme ibraz edemediğinden dolayı resm-i mezkûrun ahz edildiği ve gazeteye merhum tarafından bildirilmiş olacağı melhûz bulunmakla bu hususda belediye riyasetince tahkîkât icra edilmekte olduğu ma'rûzdur efendim

Fî 19 Mart sene 340

Üçüncü mıntika müdîr vekili



**EK A.11. 272-0-0-12 / 43-60-23 Tarih: 04.01.1925 Girit Mübadillerinden
Kandiyeli Ali'nin Erdek'ten Menemen'e İsteddiği İskân Naklinin Mümkün
Olmadığına Dair Belge**



İzmir Vilayeti, Menemen Kazası

1351/5

Ankara'da Dâhiliye Vekâlet-i Celîlesine

Menemen'de amcası Süleyman Makri Ahmedaki ile hemşîresi Hatice'den menkul emvâl sebebiyle Menemen'de alâke-i mâddiye peydâ eylediğinden terk ettiği mahall-i iskânının Menemen'e şumûlünü müsted'î Menemen Kasabasının Hamidiye Mahallesi'nde mukîm Giritli Makri Ahmed Ağa oğullarından Çelebioğlu Ali hakkında icra kılınan tahkikatta amcası Ahmedaki ile hemşîresi mezbûre Hatice nâmlarına bir gûne emlâk mevcut olmadığı anlaşılmış ve kazada hâne buhranına binâen merkûmun mıntıka-i iskânının tebdili muvafık olamayacağı arz olunur, efendim.

4 Kanun-ı sâni sene 1341

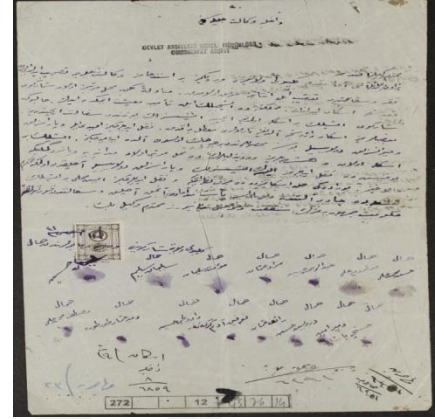
Menemen Kaymakamı

Muhâcirîn'e,

Suret-i iş'âra nazaran müsted'inin is'âf-ı matlubu kâbil olamadığı anlaşıldığından cevabı müstağni görülmekle kaydına işaretle hıfzı iktiza eder ise de takdim.

22 Kanun-ı sâni sene 1341

EK A.12. 272-0-0-12 / 45-76-14 Tarih: 11.08.1925 Şarköy'de İskan Edilen Mübadil Muhacirlerden Süleyman Selim ve Arkadaşlarının, Vodinelilerin Olduğu Mudanya veya Erdek'e Nakil İsteklerine Dair Belge

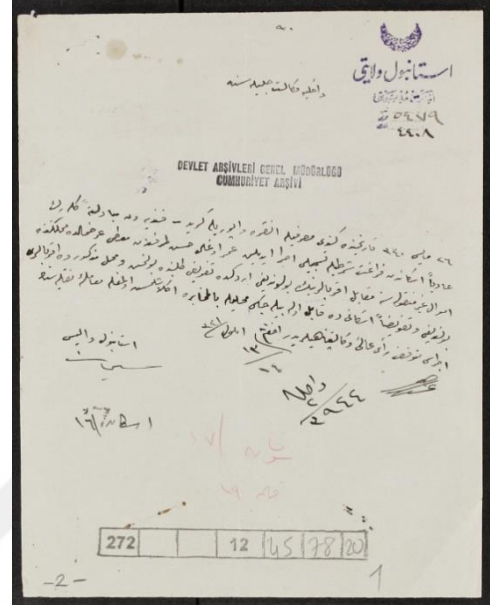


Dâhiliye Vekâlet-i Celîlesine,

Muhterem vekilimiz, efendimiz,

Biz 15 aile altı ay mukaddem Gelibolu vilayetimize verdiğimiz bir istid'âmız vekâlet-i aliyyece tasvip edildi ise de fakr u sefaletten takip ile intâcına muvaffak olamadık. Mübâdeleten gelip mahall-i mürettebimiz olan Şarköy kasabasında iskân eyledik. Memleketimizde işçilik ile temin-i maîşet etmekte idik. Hâlbuki Şarköy işlek bir iskele olmadığı için işsizlik yüzünden sefalet içindeyiz. Bazılarımız İskân Dairesince aldığımız tarlaları muattal bıraktık. Nakledileceğimiz ümidiyle ve parasızlık ve hayvansızlık dolayısıyla bu sene mahsullerinden bir habbecik olsun elde edemeyeceğiz. İşlek bir iskele olan ve hemşehrilerimiz Vodinalıların da mahall-i mürettebi olan Mudanya'ya veyahut Gemlik'e bu kış da nakledilemez isek işsizlik ve parasızlık dolayısıyla açlıktan ölmeye mahkûm olacağız. Buradaki hakk-ı iskânımızdan da sarf-ı nazar etmeye ve nakledileceğimiz iş mahalli bir işlek iskelede çadır altında dahi olsa yaşamaya âmâdeyiz. Ancak açlık ve sefaletten kurtulmamıza hükümet-i Cumhuriyetimizin şefkat ve merhametini dileniyoruz, muhterem vekil bey. 11 Ağustos 1341 Gelibolu vilayeti Şarköy'ünde

**EK A.13. 272-0-0-12 / 45-78-20 Tarih: 22.09.1925 Girit'in Kandiye
Mubadillerinden Ömer Oğlu Hasan'ın Erdek'teki Akrabalarının Yanına
Gitmesine İzin Verildiğine Dair Belge**



Türkiye Cumhuriyeti
İstanbul Vilayeti
(silik)

Dâhiliye Vekâlet-i Celilesine

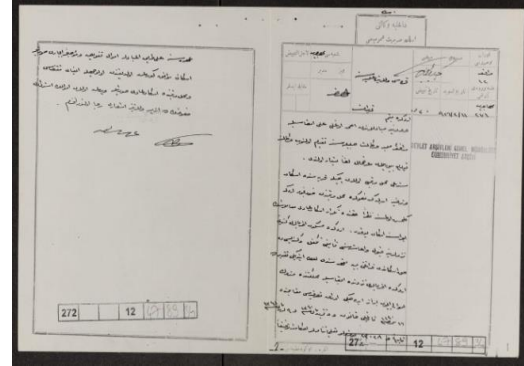
26 Mayıs 340 tarihinde kendi masrafiyla Ankara vapuruyla Kandiye'den mübadeleten gelerek adiyen iskândan feragat şartıyla tescili icra edilen Ömer oğlu Hasan tarafından mu'ti arz-ı halde memleketinde emval i gayri menkulesine mukabil akrabalarının bulunduğu Erdek'e tefriki talebinde bulunmuş ve mahalli mezkurda akrabaları bulunduğu ve tevfiżan iskânı da kabil olabileceği mahalliyle bil'ı muhabere anlaşılmış olmakla muamele-i nakliyesinin icrası mütevaffık-ı re'y -i ali-i vekalet penahileridir efendim 14/13 Eylül sene 341

İstanbul Valisi Süleyman

İskan fi 16 “

Dahiliye 2/3944

EK A.14. 272-0-0-12 / 47-89-34 Tarih: 26.02.1926 Vodine Mübadillerinden Ahmet Oğlu Ali'nin Erdek'te Akrabalarının Yanında İskân Edilebileceğine Dair Belge



Dâhiliye vekâleti

İskân Müdîriyet-i Umûmiyyesi

Evrak numarası: müdafaa 12

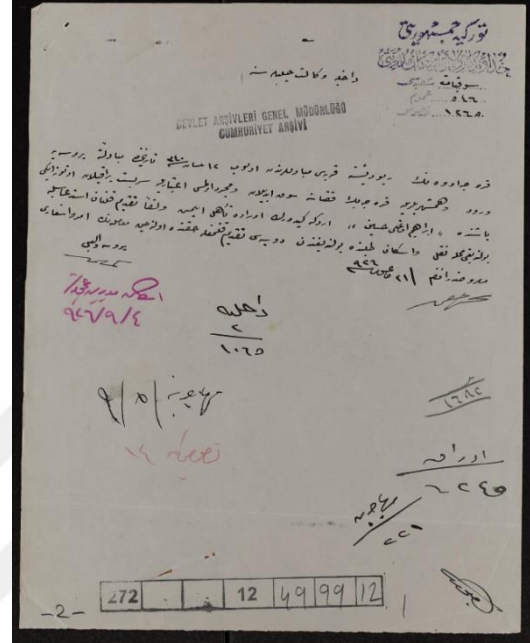
Tarih-i tesvidi: 11/2/926

Karesi vilâyet-i aliyyesine tahrirât

Erdek'de mukim ve Vidine mübadillerinden Ahmed oğlu Ali imzasıyla müdâfa'a-i milliye vekâlet-i celîlesine takdim olunup vekâlete tevdi' buyrulan arz-ı hâl leffentesyâr olundu.

Müsted'î mahall-i mürettibi olan Çike karyesinden iskân ve terfi edildikten sonra mahall-i mürettebinden hûd be-hûd Erdek'e gelmiş olmasına nazaran hakkında tekrar iskân-ı âdî muâmelâtının icrâsına imkân yoktur. Erdek'de meskûn akrabaları kendi nezdlerine kabul ve iâşesini temini tekeffül ve kendisi de hakk-ı iskândan ferâgatini mübeyyin taahhüd senedi i'tâ ettiği takdirde Erdek'de akrabaları nezdinde ibkâsıyla memleketinde metruk emvâlî için ibrâz edeceği evrâk-ı tasarrufiyesi mukâbilinde 16 Nisan sene 340 tarihli kanun ve 5 Teşrin-i sani sene 1340 ve 9 Teşrin-i sani sene 1341 tarih ve 23028 numaralı talimatnameler ahkâmına tevfikân uhdesine alâ tarîki'l-mübâdeleemvâl-i tefviz ve mü'eccelen icârı suretiyle iskânı muvâfık görülmüş olduğundan ol vechle ifâ-yı muktezâsı ve mahall-i mürettebinde iskân-ı adi suretiyle verilmiş olan emvalin istirdâdı husûsunun da İzmir vilayetine iş'ârı rica olunur efendim.

EK A.15. 272-0-0-12 / 49-99-12 Tarih: 19.09.1926 Karacaova Mübadillerinden İbrahim Oğlu Hüseyin'in Erdek'te Kayıt ve İskânının Uygun Görüldüğüne Dair Belge



Türkiye Cumhuriyeti

Hüdavendigâr vilayeti (silik) müdîriyyeti

Sevkiyât şubesi

Dâhiliyye vekâlet-i celîlesine

Karacaova'nın Revotıştine karyesi mübadillerinden olup 12 Nisan sene 340 tarihinde mübâdeleten Bursa'ya vürûd ve hemşehrileriyle Karacabey kazasına sevk edilen ve mücerred olması itibariyle serbest bırakılan otuz iki yaşında "İbrahim oğlu Hüseyin" Erdek'e giderek orada te'ehhül eylemiş ve leffen takdim kılınan istid'âsıyla bulunduğu mahalle nakl ve iskân talebinde bulunduğundan dosyası takdim kılınmağla hakkında olunacak muamelenin emr ü iş'ârıma'rûzdur efendim fi 31 Ağustos sene 926

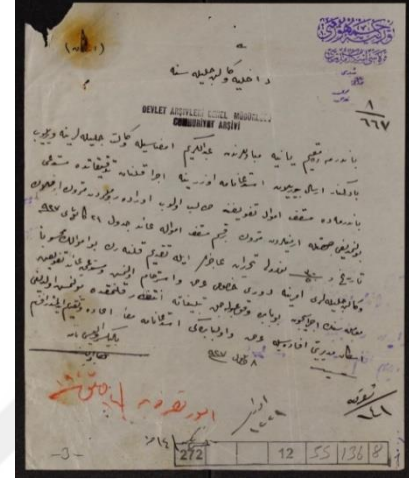
Bursa valisi

Kemal

İskân müdîriyet-i umûmiyyesine

4/9/926

EK A.16. 272-0-0-12 / 55-136-8 Tarih: 08.10.1927 Yanya Mübadillerinden Olup, Bandırma'da İskân Edilen Abdulkerim'in Talip Olduğu Emval-i Gayr-i Menkulenin Kanunlar Çerçevesinde Kendisine Verilmesi İsteğine Dair Belge



Türkiye Cumhuriyeti

Karesi İskân Müdüriyeti

Dâhiliye vekâlet-i celîlesine

Bandırma'da mukim Yanya mübadillerinden Abdülkerim imzasıyla vekâlet-i celîlelerine verilip bâ-derkenâr irsâl buyrulan istid'âname üzerine icra kılınan tedkîkâtta müsted'î Bandırma'da musakka femvâl-i tevfiyyine tâlib olup orada Rumlardan metruk bir emlak bulunmadığı cihetle Ermenilerden metruk bir kısım musakkaf emvale aid cedvel 24 Kânun-ı sani sene 927 tarih ve 30/50 numaralı tahrirât-ı âcizî ile takdîm kılınarak bu emvâlin mahsûben vekâlet-i celîleleri emrine devri husûsu arz ve istirhâm olunmuş ve müsted'îye aid tefviz muamelesinin icrâsıçün bu babda vukû' bulacak tebliğâta intizâr kılınmakta bulunmuş olduğu iskân müdüriyeti ifadesiyle arz ve ol babdaki istid'ânamema'an iade ve takdîm edilmiştir efendim

Fî 8 Eylûl sene 927

Balıkesir valisi nâmına

**EK B. YUNAN VE TÜRK HALKLARININ MÜBADELESİNE İLİŞKİN
SÖZLEŞME VE PROTOKOLÜ TAM METNİ**

Madde 1

Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine(échangeobligatoire) girişilecektir.

Bu kimselerden hiçbiri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümetinin İzni olmadıkça Yunanistan'a yeniden dönerek orada yerleşmeyecektir.

Madde 2

Birinci Maddede öngörülen mübadele:

- a) İstanbul'a oturan Rumlar [İstanbul'un Rum ahalisini];
- b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları [Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini] kapsayacaktır.

1912 Kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde,30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (établis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar [İstanbul'un Rum ahalisi] sayılacaktır.

1913 tarihli Bükreş Antlaşmasının koymuş olduğu sınır çizgisinin Doğusundaki bölgeye yerleşmiş (établis) bulunan Müslümanlar Batı Trakya'da oturan Müslümanlar [Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi] sayılacaklardır.

Madde 3

Karşılıklı olarak Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, 1nci maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır.

İş bu sözleşmede kullanılan "göçmenler" (émigrants) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek yada tüzel kişileri kapsamaktadır.

Madde 4

Aileleri Türk ülkesini daha önce bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye'de alıkonulmuş bulunan Rum halkından vücutça sağlam erkekler, işbu Sözleşme uyarınca, Yunanistan'a gönderilecek ilk kabileyi meydana getireceklerdir.

Madde 5

İşbu Sözleşmenin 9'uncu ve 10'uncu maddelerindeki çekinceler [İhtirazi Kayıtlar] saklı kalmak üzere, İşbu sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden, Türkiye'deki Rumların ya da Yunanistan'daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına bir zarar verdirilmeyecektir.

Madde 6

Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin gidişine, herhangi bir nedenle olursa olsun, hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin kesinleşmiş hapis cezası bulunduğu ya da henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı ya da kendisine karşı ceza soruşturması yürütüldüğü durumlarda, söz konusu olan göçmen, cezasını çekmek ya da yargılanmak üzere, kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca, gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir.

Madde 7

Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesinin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardır.

İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyruklu edinmemiş bulunan göçmenler, bu yeni uyruklu, işbu Sözleşmenin imzası tarihinde edinmiş olacaklardır.

Madde 8

Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıtırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş vergisi ya da başka bir vergi alınmayacaktır.

Bunun gibi, işbu Sözleşme uyarınca, bağıtlı Devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk [cemaat, communauté] üyesinin (camiler, tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastaneler, ortaklıklar, dernekler, tüzelkişiler ya da ne çeşit olursa olsun başka tesisler personelinin de kapsamak üzere) kendi topluluklarına ait taşınır malları yanlarından serbestçe götürmek ya da taşıtırmak hakkı olacaktır.

11'inci maddede öngörülen karma komisyonların tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşıma işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır.

Taşınır mallarının tümünü ya da bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları, oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların dökümünü [envanterini] ve değerini, ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaklardır. Göçmenin bırakacağı taşınır malların çizelgesini ve değerini gösteren tutanaklar dört nüsha olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi, 9'uncu maddede öngörülen tasfiye işlemine esas alınmak üzere 11'inci maddede öngörülen Karma Komisyona sunulacak, üçüncüsü göç edilecek ülkenin Hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir.

Madde 9

8'inci maddede öngörülen göçmenlerin ve toplulukların kent ve köylerdeki taşınmaz mallarıyla, bu göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları taşınır mallar, 11'inci maddede öngörülen Karma Komisyonca, aşağıdaki hükümler uyarınca tasfiye edilecektir.

Madde 10

Bağıtlı tarafların ülkelerini daha önceden bırakıp gitmiş olan ve işbu Sözleşmenin 3'üncü maddesi uyarınca, Türkiye ile Yunanistan'da, 18 Ekim 1912 tarihinden bu yana yürürlüğe konmuş kanunlarla her çeşit yönetmeliklere (tüzüklere) göre ya da başka herhangi bir zorluma [müsadere], zorunlu satış vb. gibi, işbu mallar üzerindeki mülkiyet hakkını herhangi bir yoldan kısıtlayıcı nitelikte hiçbir tedbire konu olmaksızın yürütülecektir. İşbu madde ile 9'uncu maddede öngörülen mallar, bu çeşit bir tedbire konu olurlarsa, bu mallara, 11'inci maddede öngörülen Komisyonca, bu tedbirler uygulanmamışçasına değer biçilecektir.

Kamulaştırılmış mallara gelince, Karma Komisyon, her iki ülkede mübadele kapsamına girecek kimselere ait olup da mübadele uygulanacak topraklarda bulunan ve 18 Ekim 1912'den sonra kamulaştırılmış olan bu mallara yeniden değer biçilecektir. Komisyon bir zarar verilmiş olduğunu görürse, bu zararı mal sahiplerinin yararına onaracak bir zarar-giderim [tazminat] saptayacaktır. Bu zarar-giderimin tutarı, mal sahiplerinin alacak hesabına ve kamulaştıran ülke Hükümetinin borç hesabına geçirilecektir.

8'inci ve 9'uncu maddelerde göz önünde tutulan kimseler, şu ya da bu yoldan, yararlanmadan yoksun bırakıldıkları malların gelirlerini elde edememişlerse, bu gelirlerin tutarlarının kendilerine geri verilmesi, savaş öncesi ortalama gelir esas alınarak ve Karma Komisyonca saptanacak yol ve yöntemler uyarınca sağlanacaktır.

Yunanistan'daki vakıf mallarının ve bunlardan doğan hak ve çıkarların ve Türkiye'de Rumlara ait benzer tesislerin tasfiyesine girilirken, 11'inci maddede öngörülen Karma Komisyon, bu tesislerin ve bunlarla ilgili bulunan özel kişilerin haklarını ve çıkarlarını tam olarak korumak amacıyla, daha önce yapılmış antlaşmalarda kabul edilmiş ilkelerden esinlenecektir.

11'inci maddede öngörülen Karma Komisyon, bu hükümleri uygulamakla görevli olacaktır.

Madde 11

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık süre içinde, Bağlı Yüksek Tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış Devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye’de ya da Yunanistan’da toplanacak olan bir Karma Komisyon kurulacaktır. Komisyonun başkanlığını, tarafsız üç üyeden her biri sıra ile yapacaktır.

Karma Komisyon gerekli göreceği yerlerde, bir Türk bir Yunanlı üye ile Karma Komisyonca atanacak tarafsız bir başkandan oluşacak ve Karma Komisyona bağlı olarak çalışacak alt komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma komisyon alt komisyonlara verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır.

Madde 12

Karma Komisyon İşbu Sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve 8’inci madde ile 9’uncu maddede öngörülen taşınmaz ve taşınır malların tasfiyesine girişmekle yetkili olacaktır.

Karma Komisyon, göçün ve yukarıda belirtilen tasfiyenin yol ve yöntemlerini saptayacaktır.

Karma Komisyon, genel olarak, işbu Sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği tedbirleri almaya ve bu Sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek bütün sorunları karara bağlamaya tam yetkili olacaktır.

Karma Komisyonun kararları oyçokluğuyla alınacaktır.

Tasfiye edilecek mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin bütün itirazlar Karma Komisyonca kesin olarak karara bağlanacaktır.

Madde 13

Karma Komisyon, ilgilileri dinledikten ya da dinlemeye gereği gibi çağırdıktan sonra, işbu Sözleşme uyarınca tasfiye edilmesi gereken taşınmaz mallara değer biçme işlemine girişmek için tam yetkili olacaktır.

Tasfiye olunacak mallara değer biçilmesinde, bunların altın para ile olan değeri esas alınacaktır.

Madde 14

Komisyon, ilgili mal sahibine, elinden alınan ve bulunduğu ülkenin Hükümeti emrinde kalacak olan mallardan dolayı borçlu kalınan para tutarını belirten bir bildiri belgesi verecektir.

Bu bildiri belgeleri esas alınarak borçlu kalınan para tutarları, tasfiyenin yapılacağı ülke Hükümetinin, göçmenin mensup olduğu Hükümete karşı bir borcu olacaktır.

Göçmenin ilke olarak, göç ettiği ülkede, kendisine borçlu bulunulan paraların karşılığında, ayrıldığı ülkede bırakmış olacağı mallarla aynı değer ve aynı nitelikte mal alması gerekecektir.

Yukarıda belirtilen biçimde bildiri belgeleri esası üzerinden, her iki Hükümetçe ödenmesi gereken paraların kesin hesabı, her altı ayda bir çıkartılacaktır.

Tasfiye işlemi tamamlandığı zaman, karşılıklı borçlar birbirine eşit çıkarsa, bununla ilgili hesaplar denkleştirilmiş [takas ve mahsup edilmiş] olacaktır. Bu denkleştirme işleminden sonra, Hükümetlerden biri ötekine borçlu kalırsa, bu borç peşin para ile ödenecektir. Borçlu hükümet, bu ödeme işine süre tanınmasını isterse, yıllık en çok üç taksitle ödenmek şartıyla, komisyon bu süreyi ona tanıyabilecektir. Komisyon, bu süre içinde ödenmesi gereken faizleri de saptayacaktır.

Ödenecek para oldukça önemli ise ve daha uzun sürelerin tanınmasını gerektirmekteyse, borçlu Hükümet, borçlu olduğu paranın % 20 sine kadar Karma Komisyonca saptanacak bir parayı peşin olarak ödeyecek, geri kalan borç için de Karma Komisyonca saptanacak oranda faizli ve yirmi yıllık bir süre içinde anaparaya çevrilebilecek [amaotise edilebilecek] borçlanma bonoları [İstikraz tahvilleri] çıkarabilecektir. Borçlu Hükümet, bu borç için Komisyonca kabul edilecek sağılancalar [rehinler] gösterecektir. Bu sağılancalar, Yunanistan'da Uluslararası Komisyonca ve İstanbul'da Devlet Borcu [Düyun-u Umumiye] Meclisince yönetilecek ve gelirleri toplanacaktır. Bu sağılancalar konusunda anlaşmaya varılamazsa, Milletler Cemiyeti Meclisi bunları saptamaya yetkili olacaktır.

Madde 15

Göçü kolaylaştırmak amacıyla, ilgili Devletlerce, Karma Komisyonun saptayacağı şartlarla, Komisyona öndelik [avans] olarak ödemede bulunacaktır.

Madde 16

Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, İşbu Sözleşme uyarınca, ülkelerini bırakıp gidecek olan kimselere yapılacak bildirilerle, bu kimselerin varış ülkesine taşınmak üzere yönelecekleri limanlara ilişkin bütün sorunlar üzerinde, 11'inci maddede öngörülen Karma Komisyonla anlaşmaya varacaklardır.

Bağıtlı Taraflar, mübadele edilecek haklara, gidişleri için konmuş tarihten önce yurtlarını bırakıp gitmelerine yol açacak ya da mallarını ellerinden çıkartmak üzere, doğrudan ya da dolaylı hiçbir baskı da bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Bağıtlı Taraflar, ülkeyi bırakıp giden ya da gidecek olan göçmenleri hiçbir vergiye ya da olağanüstü resme bağlamamayı da yükümlenirler. 2'nci madde uyarınca mübadele

dışı bırakılacak bölgelerde oturanların, bu bölgelerde kalmak ya da oralara yeniden dönmek hakları ile Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bu hüküm mübadele dışı bırakılacak söz konusu bölgelerde oturanların mallarını başkalarına geçirmelerine ve bu kimselerden Türkiye'yi ya da Yunanistan'ı kendi istekleriyle bırakıp gitmek isteyenlerin gidişine engel olmak vesilesi olarak öne sürülmeyecektir.

Madde 17

Karma Komisyonun çalışmaları ve işlerinin yürütülmesi için gerekli giderler, Komisyonca saptanacak oranlar içinde, ilgili hükümetlerce karşılanacaktır.

Madde 18

Bağıtlı Taraflar, İşbu Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere, yasalarında gerekli değişiklikleri yapmağı yükümlenirler.

Madde 19

İşbu Sözleşme, Bağtlı Yüksek Taraflar bakımından, Türkiye ile yapılacak Barış Antlaşmasının bir parçasıymış gibi, aynı güç ve aynı değerde sayılacaktır. İşbu Sözleşme, söz konusu Antlaşmanın Bağtlı Yüksek Taraflardan her ikisince onaylanmasından hemen sonra yürürlüğe girecektir.

BU HÜKÜMLERE OLAN İNANÇLA, yetki belgelerinin, karşılıklı olarak, usulüne uygun olduğu görülmüş ve aşağıda imzaları bulunan tam yetkili Temsilciler, İşbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

LAUSANNE'da, otuz Ocak bin dokuz yüz yirmi üç tarihinde, üç nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüshalardan biri Yunanistan Hükümetine, biri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine verilecek, üçüncüsü de doğruluğu onaylanmış birer örneğini, Türkiye ile yapmış Barış Antlaşmasını imzalayan Devletlere yollayacak olan, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, bu Devletin arşivlerine konulmak üzere teslim edilecektir.

(L.S)* E.K. VENİSELOS.

(L.S.) M. İSMET

(L.S) Dr. Rıza Nur

(L.S) D.CACLAMANOS.

(L.S) HASAN.

PROTOKOL

GEREĞİ GİBİ YETKİLİ KILINMIŞ OLAN VE AŞAĞIDA İMZALARI BULUNAN TAM YETKİLİ TÜRK TEMSİLCİLERİ, Türk Hükümetinin, Rum ve

Türk halklarının mübadelesine ilişkin olarak, Yunanistan’la bugünkü tarihte yapılmış Sözleşmenin yürürlüğe konulmasını beklemeksizin ve bu Sözleşmenin 1’inci maddesindeki hükmün uygulama alanı dışında kalmak üzere, Barış Antlaşması imza edilir edilmez, işbu Sözleşmenin 4’üncü maddesinde göz önünde tutulan, vücutça sağlam erkekleri serbest bırakacağını ve bunların gidişini sağlayacağını bildirirler. LAUSANNE’da, otuz Ocak bin dokuz yüz yirmi üç tarihinde, üç nüsha olarak düzenlenmiştir.²⁰¹

İSMET.

Dr. RIZA NUR.

HASAN.

²⁰¹ MERAY, s. 89-95.

EK C. KANUN VE GAZETE ÖRNEĞİ

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve gazı işleri için
Beyveket Nefriyat Mûdûrlûğûne
mîrâcaat olunur.

21 HAZİRAN 1934

PERŞEMBE

SAYI: 2733

KANUN

İskân Kanunu

Kanun №: 2510

Kabul tarihi: 14/6/1934

Mukaddeme

İskân muntakaları

Madde 1 — Türkiye Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturmuş ve yayılmış, bu kanuna uygun olarak, İra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzenlenmesi Dahiliye Vekillîğine verilmiştir.

Madde 2 — Dahiliye Vekillîğince yapıp İra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak haritaya göre Türkiye, iskan bakımından üç nevi muntakaya ayrılır.

1 numaralı muntakalar: Türk kültürü nüfusunun tekâmülü istenilen yerlerdir.

2 numaralı muntakalar: Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskanına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı muntakalar: Yer, sıhhat, ıktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzabat sebepleriyle boşaltılması istenilen ve iskan ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

Yukarıda yazılan iskan muntakalarının tasdikli haritasında, zamanla ortaya çıkacak ihtiyaca göre değişiklikler yapılması Dahiliye Vekillîğinin tefkifi üzerine İra Vekilleri Heyeti kararına bağlıdır.

Fasıl : I

Muhacirlerin ve mülticilerin kabulü

Madde 3 — Türkiye yerleşmek maksadile dışardan, münferiden veya müctemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskün veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskün kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekillîğinin emriyle kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İra Vekilleri Heyeti kararla tesbit olunur.

Türkiyede yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara (mülteci) denir. 4 üncü maddede yazılı sebepler bulunmayan mülticiler, Türkiyede yerleşmek isterler ve bunu yazı ile bulundukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler. Öbür mülticiler için Vatandaşlık Kanunu hükümleri tatbik olunur.

Dahiliye Vekillîği muhacirlerin ve mülticilerin alınma yollarını gösterir bir talimatname hazırlar.

Madde 4 — A: Türk kültürüne bağlı olanlar,

B: Anaristler,

C: Casuslar,

D: Göçebe cingenciler,

E: Menleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiyeye muhacir olarak alınmazlar,

Bulağık hastalıklılar doğrudan doğruya Hükümet hastanelerine gönderilip orada parasız tedavi olunurlar.

Madde 5 — Hususi bir ahit dolayısıyla Türkiyeye mecburi olarak gelenler yapılan muahede hükümlerine ve Hükümetçe verilen kararlara göre alınurlar.

Madde 6 — A: Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtalarından çıktıkları yerin en büyük mükiye menuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir "muhacir kâğıdı", almağa ve bir vatandaşlığa girme beyannamesi imzalamaga mecburdurlar. Muhacir kâğıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl muteber tutulur.

B: Muhacir olarak alınanlar, İra Vekilleri Heyeti kararla, hemen vatandaşlığa alınurlar. Küçükler baba ve analarına veya hüsnamlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen kaçıklar, yaşma bakılmaksızın, vatandaşlığımıza geçirilirler.

Madde 7 — A: Türk ırkından olup Hükümetten iskan yardımı istemeyi yazı ile bildiren muhacirler ve mülticiler Türkiye içinde istedikleri yerde yerleşmeğe serbest bırakılırlar. Hükümetten iskan yardımı isteyenler Hükümetin göstereceği yerlere gitmeğe mecburdurlar.

B: Türk ırkından olmayanlar, Hükümetten yardım istemeseler bile, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmağa ve Hü-

15 Kânunuevvel
1 9 3 0 SAYI: 97 3/768 YIL: II **HALK**

MEMLEKET HABERLERİ

Muhacirlere verilen evler
Tayin edilmiş olan müddet zarfında iskân dairesine dosyalarını tevdi etmemiş olan ve adiyen iskân suretile emvali metrukeden malalan muhacir ve mübadillerin vaziyetleri müşkülleşmişti. Bu gibilerin işgal altındaki emvali metruke hanelerinin geriahınması için bir heyeti vekile kararı vardı ve bu karar mucibince hareket edilecekti.

Dün, bu mühim meseleye dair Dahiliye Vekâletinden vilâyata bir emir gelmiştir.

Bu emirde mübadil ve muhacirlere adiyen iskân suretile verilmiş olan hanelerin istirdadı cihetine gidilmemesi ve bunların bir defterinin tanzim edilerek Dahiliye Vekâletine gönderilmesi bildirilmiştir.

Bu gibi hak sahipleri kısa bir zamanda iskân dairesine müracaat ederek isimlerini kaydettirmelidir. Ve kiler heyeti tanzim edilecek liste üzerine bu gibiler hakkında bir karar verecek ve bunların iskânlarına tahsis edilen emvali metruke haneleri kendilerine verilecektir.

Fuzulen meşgul addedilen bu gibi hanelerin tahliyesinden sarfınazar olunmuştur.

Karadenizde üç deniz kazası
Karadenizde esen batı karayeliinde Karadeniz Ereylisinde üç deniz kazası olmuştur :

1— Sinop vapurunun denize giren zincirini çıkarmak için çalışan dalgıç sandalı üç mürettebatı ve serdümenile beraber sahile düşmüştür.

2— Hasan kaptanın Kandilliiden kömür alarak Ereyliye gelmekte olan 15 tonluk Kısmet namındaki motörü karaya düşmüş, kaptanile dört kişilik mürettebatı kurtarılmıştır.

3— İbrahim kaptanın 10 tonluk Sevim isimli motörü 31 yolcu ile Alaplıdan gelirken Degirmenagzında sahile düşmüştür. Ereyli tahlisiye memurları tarafından fişekler vasıtasile ip-ler atılmak suretile motör ve yolcular salimen kurtarılmıştır.

Hayvan hastalıklarına karşı tedbirler
İktisat Vekâletinde yapılan içtimalarda hayvan hastalıkları hakkında itiraz edilen mukarrerat vekiller hebetine arzedilmiştir. Şûrayı Devletten geçirilecek olan Hayvan sağlığı nizamnamesi bu mukarreratla beraber Heyeti Vekilede müzakere olunacaktır.

**EK D. ERDEK’TE YAŞAMIŞ BİRİNCİ KUŞAK MÜBADİLLERİN
RESİMLERİ**



EK D.1. Ali Abak

Resim EK D.1. Ali Abak
Kaynak: Önder Balıkçı Arşivi

EK D.2. Ayşe Çam

Resim EK D.2. Ayşe Çam
Kaynak: Önder Balıkçı Arşivi

EK D.3. Emine Ordukaya

Resim EK D.3. Emine Ordukaya
Kaynak: Önder Balıkçı Arşivi

EK D.4. Fatmatüz Zehra Yıldırım

Resim EK D.4. Fatmatüz Zehra Yıldırım
Kaynak: Önder Balıkçı Arşivi

EK D.5. Hüseyin Organ

Resim EK D.5. Hüseyin Organ
Kaynak: Hüseyin Sunay Arşivi

EK D.6. Mehmet Özalp

Resim EK D.6. Mehmet Özalp
Kaynak: Önder Balıkçı Arşivi

ÖZGEÇMİŞ

Esra Aska,1982 yılında Merzifon'da doğdu. İlköğrenimini önce İzmir'de Yahya Kemal Bayatlı ve 9 Eylül ilkokullarında üçüncü sınıfa kadar okudu. Daha sonra ilkokul eğitimini Ankara'da Tahsin Şahinkaya ilköğretim okulunda tamamladı. Ortaokulu Tahsin Şahinkaya İlköğretim okulunun orta kısmında mezun olarak tamamladı. Lise eğitimini Bandırma Şehit Mehmet Gönenç Lisesi'nde tamamladı. Lisans eğitimine 2009 senesinde Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde başladı. Bu bölümden 2013 senesinde mezun oldu. 2014 senesinde Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde formasyon eğitimini tamamladı. 2016 senesinde Edirne Keşan'da özel bir dershanede tarih öğretmeni olarak çalıştı. 2018 senesinde de Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde Yüksek lisans eğitimine başladı. Esra Aska, aynı zamanda Tarih bölümü dışında Halkla ilişkiler ve Gıda bölümlerinden de mezundur. Bir dönem bu alanlarda faaliyet gösteren özel kuruluşlarda da çalışmıştır.

VİTAE

Esra Aska was born in Merzifon in 1982. She first studied at Yahya Kemal Beyatlı and September 9 primary schools in Izmir until the third grade. She then completed his primary school education at Tahsin Şahinkaya Primary School in Ankara. She graduated from the middle part of Tahsin Şahinkaya primary school. She completed his high school education at Bandırma Şehit Mehmet Gönenç high school. She continued her language education at Balıkesir University, Faculty of Arts and Sciences, Department of history in 2009. She graduated from this department in 2013. In 2014, she was in the Faculty of Educational Sciences of Cumhuriyet University she completed formation training. In 2016, she worked as a history teacher in a private classroom in Edirne Keşan. In 2018, she started her Master's degree in History Department of the Institute of Social Sciences of Gaziantep University. Esra Aska is also a graduate of the Department of Public Relations and food, apart from the department of history. She also worked various private organizations operating in these areas for a period of time.